magazin istoric

Apare din aprilie 1967

AUGUST 2006

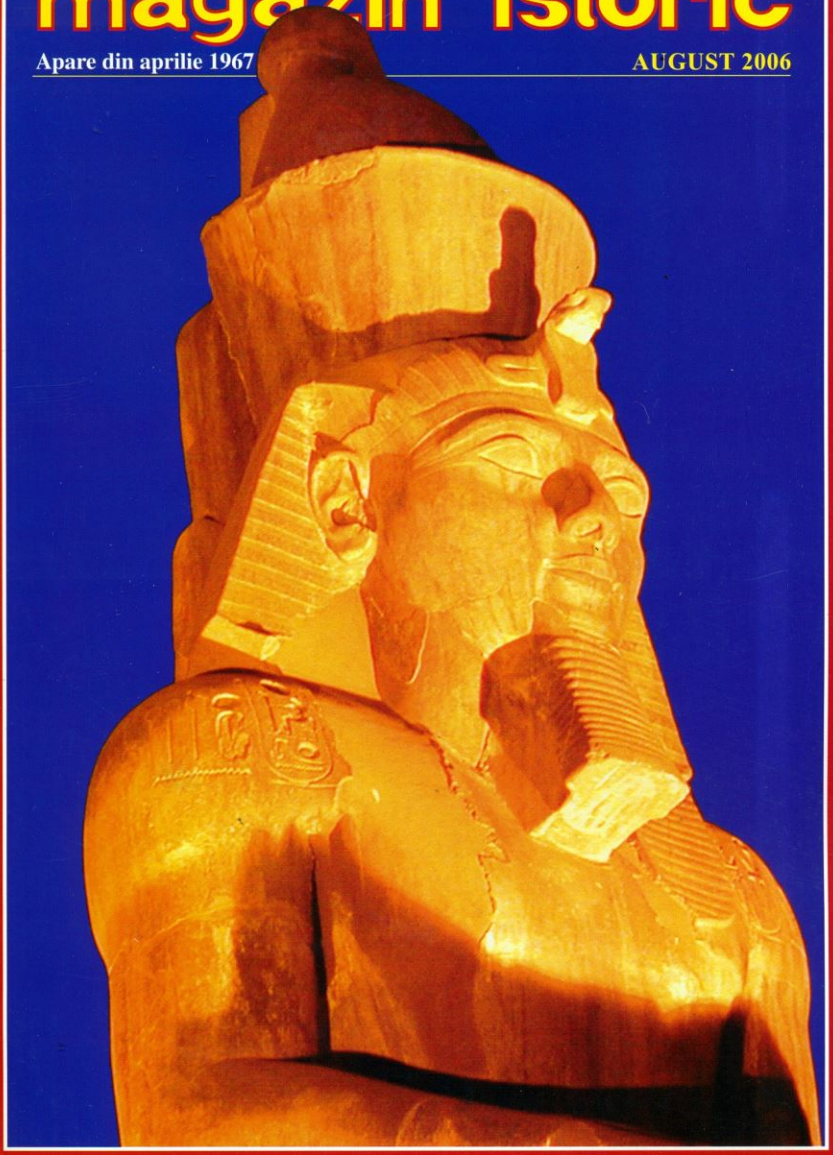

magazin istoric

Anul XL – serie nouă – nr. 8 (473)
august 2006

http://magazinistoric.itcnet.ro
e-mail: mistoric@itcnet.ro; mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

1 Unul dintre cei mai importanți faraoni ai Egiptului, Ramses II (1223-1190 î.Hr.), înfățișat de o statuie din templul lui Amon de la Luxor, pe care Ramses l-a restaurat și l-a mărit. Din porunca sa, au fost adăugate o curte interioară, doi piloni și două obeliscuri din granit (unul se află astăzi în Place de la Concorde, la Paris)

2 Artă și măiestrie venite spre noi din negura mileniilor, păstrate la Muzeul din Oltenița, consacrat civilizației Gumelnița. Vas antropomorf descoperit la Căscioarele (stânga sus); „Omul neolitic" de la Vlădiceasca (dreapta sus); opaiț de bronz cu diferite simboluri, scos la lumină la Radovanu

3 În Cimitirul Românesc de Onoare de la Țiganca, sub crucile jertfei pentru Țară, își dorm somnul de veci 1.020 de eroi ai neamului

4 Obiect de artă de la mănăstirea Sagya, în Tibet, înfățișând zeitățile funerare ale cimitirelor, înconjurate de Bhairava în flăcări, întrupare a lui Shiva, zeitate principală și versatilă în budism, care dobândește, în ținuturile tibetane, accente mistice

Revistă editată de
FUNDAȚIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU (1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI, academician VIRGIL CÂNDEA, academician DINU C. GIURESCU

Redactor-șef
Dorin Matei
Secretar general de redacție
Florentina Dolghin
Redactori:
Ioan Lăcustă,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan,
Irina Țăranu
Secretar de redacție
Theodor Lianos
Director economic
Doina Pascu
Documentare
Mădălina Geambașu
Corectura
Georgeta Apreotesei
Secretariat
Constanța Avram
Difuzare
Constantin Mușat
Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru Marcoyici), nr. 2, etaj III, camerele 281, 283 (secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 010155. Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI" S.A. București

SUMAR
august 2006

4 Ipocriți apostoli ai păcii
I.G. DUCA

5 Ca în propria-i casă
Ioan Bianu la Biblioteca Academiei
G. ȘTREMPEL

ÎN SIAJUL UNUI CONFLICT MONDIAL

9 De ce august 1916?
M.E. IONESCU

14 Pseudo-reportaj în prag de război
Ultimele zile de pace în București
I. LĂCUSTĂ

21 Etern nepregătiți
L. BASSET

23 Clio anunță
Bătălia de pe Argeș la... Mogoșoaia
H.V. ȘERBĂNESCU

ISTORIE VĂZUTĂ CU OCHI TINERI

24 Finlanda, o țară mai caldă decât am crezut
R. IERINA

◆

28 Cocoșeii de aur și victimele lor
H. OZARCHEVICI

ATUNCI A ÎNCEPUT POVESTEA...

31 ...sferelor de influență
D. DOLGHIN

◆

33 Pe urmele cărții tibetane a morților
I. M. FĂT

35 Alianțe nedorite
Concordatele papale cu Italia lui Mussolini și Germania lui Hitler
C. OPREA

38 Coloniști aromâni în Dobrogea
V.G. BARBA

41 Principele aventurier
Despod Vodă
L. ALEXANDRESCU

44 Ctitoria unui contabil
Muzeul civilizației Gumelnița din Oltenița
D. ȘERBĂNESCU

50 Tunete subterane în orașul sultanilor
V. BUZU

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

52 Corespondență feminină
G. FILITTI

◆

56 Oaspeți acasă
Copii din Republica Moldova în tabără la Bisoca
D. POSTICĂ

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

59 Din trecutul jocului cu tacul
D.D. IACOB

♦

63 Vizită în țara cazematelor
Albania lui Enver Hodja
C. STANCIU

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

DIN NOU DESPRE 23 AUGUST

66 Variante nepuse în practică
T.D. LAZĂR

72 Mărturii din arhive
N. VIDENIE

♦

76 1.020 de eroi la Țiganca
I. SCHIPOR

78 De ziua eroilor
E. TOMAC

HOOVER INSTITUTION

79 Problema basarabeană la Washington, în 1941

EXCLUSIVITATE

82 Amintiri despre Meudon
AL. DAVIER

♦

87 Viața de zi cu zi în Roma republicană
C. JUCAN

93 Memento despre Botoșani
I. LĂCUSTĂ

EVENIMENT

85 Invitație la muzeu
Expoziție Carol I la Muzeul Național de Istorie
M. IONIȚĂ

49 Din dragoste pentru daci
Simpozion la Alba Iulia
M. ȘTEFAN

♦

91 Presa de mâine, văzută azi
În viziunea participanților la programul News to know
H. VLAD

RUBRICI

58 Amprente în timp
Statuia lui Carada din Craiova

89 Telex

92 Pentru biblioteca dumneavoastră

51; 94; 95 Blitz... Concurs; Rebus; Dialog

ATOTPUTERNICIA REALITĂȚILOR

Toată lumea proclamă nevoia păcii. De altfel, o năzuință firească după grozăviile ultimului război. Spre a ajunge la consolidarea păcii, bunul simț ar cere însă ca cei doritori de pace să nu încurajeze pe cei ce au tot interesul s-o dărâme. Ei bine, printr-o ciudată deformațiune a simțului realității, apostolii păcii încurajează azi pe toate căile pornirile iredentiste și războinice.

I.G. DUCA

Ei plâng pe ruinele popoarelor învinse, ei le șoptesc la ureche că au fost nedreptățite, ei deschid pentru ele baierele pungii lor, ei consideră că suprema eleganță a vremurilor postbelice e să fii neînduplecat cu amici învingători și mărinimos până dincolo de marginile naivității cu inamici învinși. Rezultatele unei asemenea atitudini sunt lesne de prevăzut.

Învinși, care firește nu se împacă cu soarta lor și care nu visează decât reînvierea situațiilor pierdute, văd în această mărinimie neașteptată confirmarea legitimității revendicărilor lor și pornesc cu vâslele întinse spre recuceririle scumpe inimilor lor.

Un al doilea paradox.

Toată lumea afirmă dorința ei de a vedea consolidate statele ieșite din frământările sângeroase ale războiului.

Ca să ajungi aci, bunul simț zice că trebuie să te ferești de a încuraja germenii disolvanți ai acestor noi sau reînnoite formațiuni politice.

Ei bine, apostolii consolidării nu au parcă altă grijă decât să învioreze și să dezvolte germeni dizolvanți. Fie că acești germeni se numesc bolșevism, fie că se numesc minorități, ei pot fi asigurați de tot concursul marilor pontifi ai consolidărilor naționale.

Văzut-ați ceva mai straniu decât indulgențele cercurilor umanitare pentru fărădelegile dictaturei roșii? Cele mai inofensive violențe ale vieții normale ridică mai multe protestări indignate decât toată tragedia revoluției rusești.

Împărați masacrați, biserici profanate, prelați schingiuiți, morminte violate, universități închise, o întreagă clasă de intelectuali desființată, o interesantă experiență socială.

Minorități făcând pe față iredentism, folosindu-se de drepturi ce sunt recunoscute numai ca să turbure viața statelor din care fac parte și ca să poată, cu explicabile complicități din afară, să pregătească mai curând ceasul răzbunărei visate – o frumoasă îndrumare a statelor moderne către o concepție superioară de viață.

Și câte alte paradoxuri, dacă am analiza cu de-amănuntul fenomenele ce se desfășoară sub ochii noștri.

Dar de ce să le mai înșirăm. Constatarea existenței lor ne poate mâhni, ne poate îngreuia sarcina, nu poate și nu trebuie să ne abată vreo clipă din calea noastră de întărire a păcii și a bunurilor câștigate cu atâtea jertfe.

Până în cele din urmă, izbânda și aci va fi a noastră, fiindcă bunul simț și dreptatea sunt cu noi și fiindcă oricât de atrăgătoare ar fi paradoxurile ele sfârșesc întotdeauna prin a fi sfărâmate de atotputernicia realităților. ■

(*Câteva paradoxuri*, în *Democrația*, nr. 8-9/1923)

IOAN BIANU SUFLETUL BIBLIOTECII

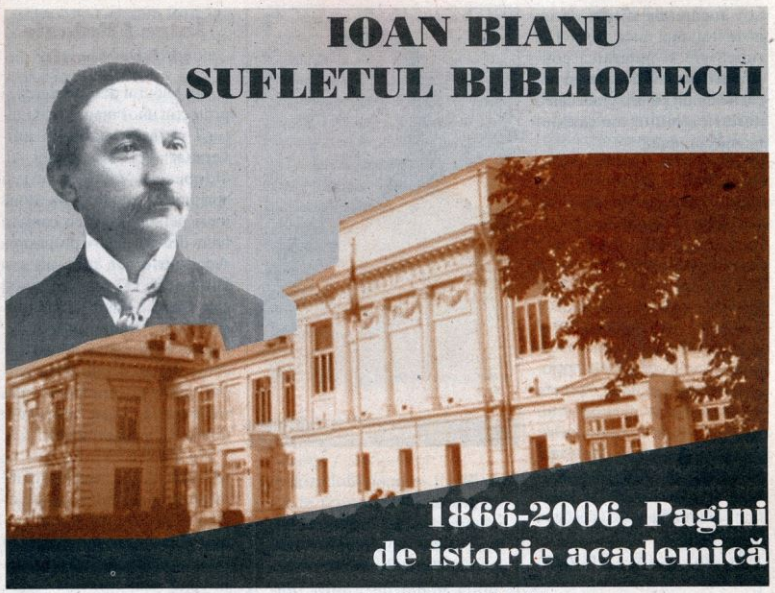

1866-2006. Pagini de istorie academică

Prof. univ. dr. GABRIEL ȘTREMPEL,
Membru de onoare al Academiei Române

S-au scurs 150 de ani de la nașterea sa în comuna Făget din fostul județ Târnava Mică, în luna septembrie, „pe la Sântă Mărie Mică", după cum avea să pomenească într-o însemnare autobiografică. La naștere, ursitoarele i-au menit un destin mai rar întâlnit la copiii ridicați din colbul ulițelor. L-a urmat ajungând „să stea la masă cu mai marii neamului său", cum spune Psalmistul.

Ioan Bianu (1856-1935) avea să organizeze și să conducă cea mai importantă Bibliotecă a țării, deținătoarea unui valoros tezaur cultural, între care comoara neprețuită a marii majorități a manuscriselor și tipăriturilor vechii noastre culturi.

Părinții, Gligor și Anica, l-au dat la școala din sat, unde a învățat scrisul cu bățul pe nisipul întins în fața școlii. De acolo, pe la 12 ani, a fost trecut la Gimnaziul de 8 clase din Blaj, absolvit în 1876.

Viața petrecută aici a fost aceea a unui școlar sărac, ajutat să înfrunte lipsurile de un om care i-a fost mai mult decât părinte și care îl va urmări cu sfaturile și sprijinul sub diferite forme, până când a închis ochii: Ioan Micu – Moldovanu – sau Moldovănuț, cum i se spunea –, profesorul de limba latină (1833-1915). Moldovănuț găzdula și întreținea pe seama lui câțiva școlari săraci, între care și Ioan Bianu.

Târziu, într-o scrisoare din 31 decembrie 1910, fostul elev evoca generozitatea și grija părintească a dascălului său: „Ori de câte ori necazuri mai grele mă învăluiesc, mă întorc cu gândul înduioșat la vremile de demult trecute ale bietei și sărăcăcioasei mele copilării. Și atunci îmi apari în minte în zilele și în serile când împărțeai cu noi și măsuța, și porția de «cost» [tain, hrană] de la Seminar, și odăița mică și singură pe care o aveai... Mă întreb, cum puteai să dai copiilor altora atâta din puținul cât aveai?! Înțeleg că ne socoteai pe toți fiii aceleiași mame – nația noastră. Și împărțeai cu

noi bucățelele d-tale ca cu niște frați mai mici. De aici se ridică vie și puternică conștiința datoriei să facem și noi cât mai mult pentru vindecarea durerilor multe ale acestei mame comune."

Dincolo de munți, în țară

A doua personalitate care a vegheat într-un fel la ridicarea școlarului de la Blaj a fost Timotei Cipariu, directorul Gimnaziului. Biblioteca acestuia, cu colecții de excepțională valoare pentru vremea aceea, a stat la îndemâna lui Bianu. Lecțiile de filologie ale marelui savant și lecturile volumelor de literatură românească și istorie îi vor determina orientarea către acest gen de preocupări.

În vara anului 1876, după susținerea testimoniului de maturitate (bacalaureatul), Ioan Bianu trecea munții în țară, deși avea la Blaj promisiunea unei burse de studii. L-a atras țara și l-a împins destinul. Avea, pe lângă certificatul de studii cu note maxime, o recomandare a lui Ioan Micu-Moldovanu către August Treboniu-Laurian.

Bianu povestește cu câtă afecțiune l-a primit Laurian, la acea vreme decanul Facultății de Litere, care i-a dat o bursă și l-a înscris în anul I. Era însă bolnăvicios, suferind de afecțiuni digestive, fără bani și gata să se înapoieze la Blaj. L-a ajutat Moldovănuț bănește, l-a încurajat și i-a alungat gândurile întunecate. La rândul său, August Treboniu-Laurian i-a întins o nouă mână de ajutor, numindu-l custode suplinitor la Biblioteca Centrală Universitară (*Magazin istoric*, nr. 11-12/2005), unde profesorul era director. Era primul contact cu o bibliotecă mai mare decât cea din Blaj. S-a acomodat ușor cu munca nu prea dificilă și a putut să-și vadă și de facultate.

Ion Ghica

Între Filologie și Academie

S-a bucurat de aprecierea și protecția unor magiștri ai culturii și învățământului universitar: B.P. Hasdeu și Al. Odobescu. Va fi ocrotit și sprijinit în viață de alte două mari personalități cu care va lucra decenii pentru propășirea Academiei și mai ales a Bibliotecii: D.A. Sturdza și Ion Ghica. Vasta corespondență care s-a purtat între ei, conservată cu sfințenie de către Bianu și publicată parțial, grăiește suficient despre raporturile foarte apropiate dintre Bianu și protectorii săi.

Nu putem explica aceste legături decât recunoscând meritele deosebite de seriozitate, cinste, cuvânt întotdeauna respectat și, nu în ultimul rând, pregătirea sa științifică. În chiar anul sosirii la București avea terminată monografia asupra lui Samuil Micu-Clain, pe care o publică în *Analele Societății Academice Române* și pe care Academia o premiază. Filologii și istoricii au apreciat seriozitatea cu care fusese abordat subiectul, și numele autorului a început să fie cunoscut. B.P. Hasdeu îi deschide coloanele revistei sale *Columna lui Traian*.

La 1 februarie 1879 este numit, la recomandarea lui Alexandru Odobescu, scriitor-arhivar-bibliotecar al Societății Academice, transformată, două luni mai târziu, în Institut național sub denu-

Ioan Bianu în biroul său

mirea de Academia Română. Aici va rămâne Bianu timp de 56 ani și slujbașii Bibliotecii îi vor închide ochii.

Era singur și – cum se destăinuie prin 1929 – n-avea nici un ajutor și nici o îndrumare. Trebuia făcute o sumedenie de lucruri: aranjarea arhivei academice, rezolvarea vastei corespondențe ce se aduna zi de zi și, nu în ultimul rând, organizarea bibliotecii, modestă deocamdată, dar în creștere explozivă și, mai ales, mult cercetată. Nu după multă vreme va scăpa de obligațiile arhivistice și se va putea consacra exclusiv lucrărilor de bibliotecă. Paralel își pregătește lucrarea de licență (*Proza satirică la români*), supravegheat de Al. Odobescu, și o susține în vara lui 1881. Îndată după licență este numit, în urma unui concurs, profesor de limba română la Liceul Sf. Sava. Va păstra acest post mulți ani, paralel cu slujba de la Academie.

Spre toamnă, în septembrie, altă împlinire neașteptată: Hasdeu, care vedea în Bianu un succesor al său, îl propune pentru o bursă de studii de trei ani în țările latine din Apus. În octombrie, se îndreaptă plin de entuziasm spre Paris și Milano. În absență, postul său de la Academie va fi suplinit de Nicolae Densușianu.

La Milano a urmat cursurile de istoria limbilor clasice și neolatine ținute de marele filolog Graziadio Isaia Ascoli. Dar, cum singur mărturisește, mai mult decât cursurile lui Ascoli îl interesau bibliotecile Ambrosiana și Brera din Milano, atât ca organizare, cât și ca bogății documentare.

August Treboniu Laurian

De la Milano a trecut la Sorbona, unde a audiat, printre altele, cursul lui Gaston Paris (1839-1903), întemeietorul studiilor de filologie romanică în Franța. În vara lui 1883 Bianu este rechemat în țară pentru a fi atestat pe postul de bibliotecar și pentru că... Academia avea nevoie de serviciile lui. Este astfel constrâns să renunțe la dorințele de perfecționare filologică. O va continua în țară, fără obligații de cursuri și examene.

Absorbirea „vechiturilor"

Atestarea în postul de bibliotecar a fost făcută de plenul Academiei la 4 aprilie 1884. Sarcinile pe care le va primi vor fi din zi în zi mai numeroase și mai delicate și-l vor împinge spre situația de *factotum*, de mână dreaptă a lui Dimitrie A. Sturdza, care a gospodărit Academia ca secretar general timp de 34 de ani (*Magazin istoric*, nr. 12/1992; 1/1993).

Bianu nu neglijează nici o clipă biblioteca. Se preocupă de îmbogățirea colecțiilor de imprimate, manuscrise, documente istorice și alte colecții speciale. Reia ideile mai vechi ale lui Odobescu și stăruie pentru absorbirea de către Academie a „vechiturilor" găsite pe la biserici și mănăstiri, inventariază, cataloghează, descoperă lucruri minunate de cultură și limbă veche românească. Este încurajat, ajutat, apreciat, lăudat de oamenii mari ai Academiei și ai nației, dar niciodată nu a pierdut măsura bunului simț (*Magazin istoric*, nr. 8, 9/1991).

Se preocupă de depistarea și publicarea documentelor relative la Țările Române aflate peste hotare. În doi ani consecutivi, 1885 și 1886, vara, cercetează arhivele și bibliotecile poloneze și publică unele documente. Semnalează, mai ales, marelui său prieten Ioan Bogdan fondurile pe care el, Bianu, n-a apucat să le parcurgă.

Este mereu atent cu documentele, manuscrisele, căr-

N. Iorga, I. Bianu cu oaspeți spanioli și greci la Academia Română

ţile vechi româneşti ce apar pe la anticari şi negociază cumpărarea lor. Şi Academia, cu secretarul său general, nu este deloc zgârcită şi găseşte întotdeauna fondurile trebuincioase pentru lucrurile de valoare. Când Academia n-avea fonduri, se adresa Ministerului Instrucţiunii Publice şi Cultelor, unde foarte adesea ministru era... Dimitrie Sturdza, când nu era preşedinte de guvern!

Bianu este mereu preocupat de cataloage, de acele elemente indispensabile necesare cititorilor, fără de care o bibliotecă rămâne un depozit mort, de nefolosit. Şi dacă Biblioteca Academiei are astăzi cataloage performante, aceasta se datorează instrumentelor de început, pornite de mintea şi ochiul marelui Bianu şi ale puţinilor săi colaboratori.

Veghetor al manuscriselor

În 1886 Ioan Bianu dă la iveală cea dintâi ediţie a *Didahiilor* lui Antim Ivireanul, după manuscrisul scos la lumină de episcopul Melchisedec al Romanului. Un an mai târziu, este ales membru corespondent al Academiei. Au trecut doar zece ani de când a pus piciorul în sanctuarul culturii neamului. Va fi ales membru titular în aprilie 1902, iar discursul de recepţie se va intitula *Despre introducerea limbii româneşti în biserica românilor*. Cu un an mai devreme fusese numit profesor la catedra de istoria literaturii române,

Al. Odobescu

înfiinţată pentru el în urma demersurilor lui B.P. Hasdeu. S-a ocupat, fireşte, mai ales de literatura veche. După război catedra se va scinda, Ovid Densusianu preluând literatura şi filologia modernă.

Academia şi Biblioteca n-aveau casa lor. Erau adăpostite, ca vai de lume, în câteva încăperi din localul Universităţii. Situaţia nu mai putea continua. Ion Ghica făcea presiuni, de la Londra, prin scris, pe lângă D.A. Sturdza pentru găsirea unei soluţii demne de prestigiul Academiei. În sfârşit, în vara anului 1890, când şef al guvernului era Theodor Rosetti, se obţin fondurile trebuincioase pentru cumpărarea caselor Cesianu şi Zaleschi din Calea Victoriei, unde funcţionează Academia şi astăzi şi unde a fost aşezată biblioteca. Nu era cea mai fericită soluţie, dar oricum era mai mult decât nimic.

Anul 1894 este unul de mari împliniri în viaţa lui Bianu. În toamnă se căsătoreşte cu Alexandra Băicoianu (1867-1929). N-a fost o căsătorie fericită. Din relatările bătrânilor mei colegi ai anilor 1950-1951, Traian Popovici, Ioan Lupu, George Baiculescu, foşti colaboratori vreme de 15 ani ai lui Bianu, aceasta era suferindă de afecţiuni psihice. De altfel, unica fotografie cunoscută a ei trădează uşor un chip răvăşit de furtuni interioare. Din căsătorie a rezultat un băiat, Alexandru (botezat cu acest nume, bănuim, de fiul lui D.A. Sturdza), care prin purtarea lui a îndurerat anii de bătrâneţe ai tatălui. Vom adăuga o ciudăţenie în viaţa lui Bianu: acesta n-a avut o casă a lui, ci locuia în localul Academiei, la etaj, în aripa dinspre apus, în două încăperi, în apropierea depozitului de manuscrise. Probabil că i s-a impus, ca bibliotecar, să supravegheze în permanenţă tezaurul cultural adăpostit de Academie şi să locuiască în apropierea lui, aşa cum făceau, spre pildă, şi directorul Arhivelor Statului sau directorii de şcoli şi licee de pe vremea lui Haret. ■

I. Bianu între funcţionari ai Bibliotecii Academiei Române, în 1904

(*Va urma*)

DE CE A INTRAT ROMÂNIA ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

MIHAIL E. IONESCU

Registrul în care poate fi discutată această temă sensibilă nu este prea variat. O primă abordare ar fi cea obișnuită din manualele de istorie ale ultimilor 90 de ani, în care idealul reunificării naționale – reîntregirii, în terminologia epocii de după Marele Război – a fost o veritabilă componentă a identității naționale, odată cu formarea acesteia în deceniile sau secolele anterioare. Intrarea în război a însemnat ocazia istorică a împlinirii idealului reîntregirii. Această „citire" a momentului 1916 are o „rădăcină" romantică în generația pașoptistă, Nicolae Bălcescu, de pildă, găsind în Mihai Viteazul pe cel care a îndeplinit, în istoria națională, datoria reîntregirii prin aducerea în același stat național a Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei. În perioada comunismului național, „rădăcina" istorică a fost identificată în epoca Burebista și Decebal din rațiuni propagandistice care țineau de legitimitatea Conducătorului.

A doua „lupă" ar fi cea cu care ne-a obișnuit în anii '50 școala marxistă stalinistă, care, din rațiuni ce refereau la exigențele de inerție ale Cominternului, a văzut în intrarea României în Primul Război Mondial expresia unei vocații imperialiste. Această orientare nu a avut durată lungă, comunismul național încercând să se legitimeze tocmai prin apelul la valori naționale, cum ar fi unitatea sau independența, așa cum erau ele înțelese imediat postbelic. Ceea ce a însemnat reîntoarcerea la prima interpretare.

Nu mai puțin vizibilă este și o altă grilă de interpretare a momentului august 1916. Anume că el este expresia unei diversiuni a elitelor politice românești – formate din, în principal, aristocrație funciară și o burghezie incipientă cu vocație de expansiune, care și-a asumat programul național unitate și independență –, pentru a nu fi obligate să recurgă la mari reforme interne care le-ar fi neantizat privilegiile. Pentru această din urmă interpretare, răscoala țăranilor din 1907, un semnal al tensiunii modernizării în societatea românească, și-a găsit răspunsul adecvat în propulsarea idealului reîntregirii ca o cale de evitare a marilor răsturnări sociale.

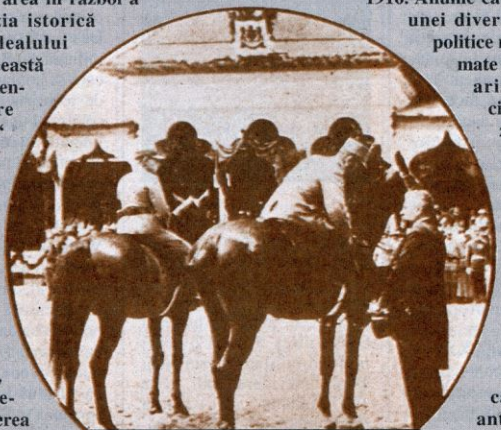

Regele Ferdinand I (călare) se întreține cu primul ministru și ministru de Război Ion I.C. Brătianu

Cel mai sigur îndreptar al interpretărilor posibile este însă apelul la fapte, pe cât posibil obiectiv. Adică fără o selecție preconcepută a lor, lăsându-le să depene ele însele povestea istorică.

În memoriile sale, I.G. Duca, apropiat al lui Ion I.C. Brătianu, pe umerii căruia a stat greutatea deciziei României de intrare în război, mărturisește cum Nicolae Iorga, în vara lui 1915, i-a relatat neîncrederea sa în raționalitatea alegerii făcute. Nu în privința taberei alese, cât în chiar faptul intrării în vâltoarea războiului, mai ales în condițiile geopolitice de atunci. Îndoiala marelui savant – expresie poate a unor convingeri (*mindset*) formate în secolul anterior, în care România era un „pitic" înconjurat de giganți – era dată nu atât de legitimitatea pasului pe care urma să îl facem, cât de incapacitatea (savantul vorbea de netrebnicia românilor și „putreziciunea" statului) noastră de a face față confruntării. Chiar dacă „piticul", adică puterea minoră care era România, avea aliați în marile puteri ale Antantei.

Totuși, România a decis intrarea în Marele Război, în august 1916, și, la sfârșitul lui, s-a vădit că a fost o alegere corectă și a izbândit. Cum se explică uriașa disproporție între un *mindset* de secol XIX și realitatea secolului XX? De ce nu a avut Nicolae Iorga dreptate să se teamă de consecințele pasului făcut?

Vis sau țel rațional?

Mai întâi trebuie amintit că *mindset*-ul secolului XIX era deja depășit de evenimentele care se înregistraseră în sistemul internațional de state și acționa inerțial. Nu mai aveam de a face cu „concertul puterilor" stabilit la începutul secolului naționalităților, după înfrângerea lui Napoleon Bonaparte, în care marile puteri se puneau de acord în ce privește gestionarea relațiilor internaționale. Din ultimul pătrar al secolului XIX se constată o scindare sistemică, o polarizare a marilor puteri și constituirea a două blocuri politico-militare – mai întâi Tripla Înțelegere, apoi, către 1907, Antanta –, care au intrat într-o competiție strânsă pentru hegemonie. Statele minore au avut în consecință o marjă largă de manevră pentru afirmarea propriilor interese, apelând la ceea ce se cheamă în științele politice „aliniere" (*bandwaggoning*), adică remorcarea la unul dintre cele două blocuri și promovarea propriilor agende în umbra acestuia. Este ceea ce a făcut și România din 1883 până la Consiliul de Coroană din 1914, când a decis neutralitatea, „expectativa armată" și, în consecință, renunțarea la alianța cu Puterile Centrale, până atunci benefică.

Generalul M.V. Alexeev, șeful Comandamentului imperial rus, a cerut cu insistență intervenția României

În al doilea rând, chiar crizele sistemice pe care formarea celor două blocuri politico-militare le-a precipitat au convins elita politică românească de faptul că România poate „îndrăzni" ceea ce doar câțiva ani înainte nici nu putea să viseze. Alianța din 1883 cu Puterile Centrale destinase România unei politici externe balcanice, îndepărtând-o de Centrul continentului și fixându-i prioritățile la Sud. Crizele balcanice din 1912-1913 evidențiaseră la București că orientarea balcanică era contraproductivă. De nu ar fi fost decât campania militară din Bulgaria din 1913, care se soldase cu o achiziție de teritoriu neînsemnată în schimbul unei dușmănii îndelungate a vecinului de la Sud și a atenției mărite a celorlalți parteneri balcanici, și elita politică românească ar fi trebuit să realizeze acest lucru. Vizibilitatea europeană dobândită cu ocazia Păcii de la București, din 1913, nu a putut să ascundă românilor că politica balcanică îi îndepărta de continent. Mai ales că au trebuit să constate cu stupoare că aliatul habsburgic nu-i sprijinea în Balcani, mai mult că era o stavilă în calea realizării agendei proprii. Take Ionescu avea să spună ulterior că primul glonț împotriva Austriei a fost tras de români în Bulgaria, în 1913. Românii se convinseseră deja că imperiile nu sunt veșnice, că ele se pot prăbuși chiar cu ușurință.

Nu mai puțin importantă a fost deschiderea pe care a operat-o Rusia față de România începând din 1910-1911, marea putere de la

Est căutând să convingă Bucureştii de binefacerile cooperării. Dintr-o dată „umbrela" alianţei cu Austro-Ungaria din 1883, care adăpostea România în faţa agresivităţii colosului rus, s-a vădit inutilă, ba chiar păgubitoare. Vizita ţarului rus la Constanţa în 1914 şi discuţiile în privinţa unei înţelegeri matrimoniale între cele două monarhii au deschis alte perspective planificatorilor politici români.

În sfârşit, militantismul naţional era direcţionat în principal atunci către Transilvania, ceea ce a sporit disconfortul elitei politice româneşti cu aranjamentele existente în plan extern. Cum ar fi putut fi recuperată Transilvania, din moment ce alianţa din 1883 cu Austro-Ungaria făcea practic imposibil acest lucru? Or, având alături o Rusie prietenă, România putea să îndrăznească ceea ce doar câţiva ani înainte nu ar fi părut defel raţional. Anume, să unească Transilvania prin forţa armelor în condiţiile unui război european.

Declanşarea Primului Război Mondial a pus la ordinea zilei reorientarea politicii externe a României. Beneficiile unei astfel de schimbări erau deja evidente, iar Consiliul de Coroană din 21 iulie/3 august 1914 nu a făcut decât să o formalizeze, în pofida împotrivirii bătrânului suveran Carol I. Deşi acesta a socotit că trebuie îndeplinită obligaţia de aliat, principalii oameni de stat români s-au împotrivit cu una sau două excepţii, optând pentru neutralitate.

Practic, alegerea taberei beligerante fusese deja făcută prin anunţarea neutralităţii în război. Rusia – principalul beligerant în Est – a înţeles numaidecât mesajul transmis de la Bucureşti.

Ocazii pierdute

La prima vedere, odată ce alegerea fusese deja făcută, urmarea firească ar fi trebuit să fie pregătirea atentă a intrării în război de partea Antantei. În domeniul militar au fost luate măsurile necesare pentru optimizarea potenţialului ostăşesc, iar politic s-a ţintit să nu se piardă timpul pentru implementarea alegerii. Mai ales că, la fel ca şi în restul Europei, în România se credea că războiul va fi unul scurt şi deci nu trebuia irosită marea şansă istorică ivită de a se realiza unificarea Transilvaniei.

În practică, conducerea de la Bucureşti a procedat chiar conform acestui scenariu, socotit cel mai probabil. La câteva săptămâni de la declanşarea războiului, scontând că victoria rusească de la Lemberg este decisivă pentru deznodământul războiului din Răsăritul Europei, România a semnat o înţelegere cu Rusia, prin care, în schimbul neutralităţii, primea teritoriile locuite de români din cuprinsul Austro-Ungariei. Actul a fost semnat la Sankt Petersburg de ministrul român în Rusia, Constantin Diamandy, la 18 septembrie/1 octombrie 1914. Rubiconul fusese trecut. Alianţa cu Austro-Ungaria, deşi formal nedenunţată, nu mai exista la Bucureşti.

Dar, conform ambasadorului francez la Sankt Petersburg, Maurice Paléologue, România deja pierduse o ocazie majoră. După părerea acestuia, odată cu intrarea trupelor ruse în Lemberg, românilor le erau deschise toate drumurile către capitala Ungariei, întrucât răvăşirea apărării austro-ungare era majoră, iar graniţa Carpaţilor nu ar fi putut fi apărată. În locul acestei intrări în acţiune s-a preferat încheierea convenţiei cu Rusia, deşi nesancţionarea acesteia de către Aliaţi era contraproductivă.

Războiul nu a luat sfârşit atunci însă. La Bucureşti, ca pretutindeni în Europa, se realizează că înfruntarea va fi de durată şi că sorţii ei sunt încă nedecişi. Prudenţa a început să devină cuvântul de ordine pentru elita politică de la Bucureşti. Ea deja avea două cărţi în mână: alianţa încă nedenunţată cu Austria şi convenţia cu Rusia. Putea fi aşteptat în linişte deznodământul războiului sau ocazia unei intrări victorioase.

A doua ocazie pierdută, potrivit lui Paléologue, a fost în mai 1915, odată cu intrarea Italiei în război de partea Antantei, când Rusia era încă puternică, Grecia îl avea pe antantistul Venizelos la putere, iar Bulgaria încă nu se decisese asupra cursului de urmat. Iar a treia ocazie pierdută – spunea diplomatul francez, la 18 august 1916 – a fost la începutul lunii iunie 1916, când trupele ruse conduse de generalul Brusilov declanşaseră o puternică ofensivă asupra frontului austro-ungar, soldată curând cu sute de mii de prizonieri şi un avans teritorial considerabil.

Chiar dacă este greu de acceptat verdictul ocaziilor pierdute de către România, este de asumat realitatea că la Bucureşti s-a dezvoltat în timp un sindrom al amânării pasului decisiv. Fie că el a fost hrănit de temerea că se risca astfel

Tun greu tras de boi, al artileriei române într-un sat din Transilvania

soarta României într-un război în care sorții nu erau încă decisi, fie că s-a scontat pe un câștig teritorial fără intrarea în luptă – mai ales că atât Franța, cât și Anglia, informate despre convenția ruso-română, se declaraseră de acord cu stipulațiile ei –, ori că s-a dezvoltat datorită temperamentului premierului Brătianu, prevăzător, dar deopotrivă șovăielnic, acest sindrom a determinat amânări repetate și un balans periculos între cele două tabere beligerante. Un rol important în consolidarea sindromului amânării acțiunii a jucat și percepția la nivelul conducerii politico-militare că forța militară românească era încă nepregătită. Acest lucru a reieșit cu prisosință în condițiile de participare discutate și, finalmente, acceptate de Aliați. Între acestea, dislocarea a 200.000 de militari aliați în Dobrogea și livrarea a 200 tone de material de război zilnic pe liniile ferate ruse dinspre Vest, precum și o ofensivă a Armatei de la Salonic a Aliaților înainte de intrarea în Transilvania, toate neconcretizate.

Practic, România a intrat în război la 15/28 august 1916, sub presiunea ultimativă a Antantei, *mai ales a Rusiei*. Secvențialitatea acestor presiuni este excelent reconstituită de același Maurice Paléologue, cel căruia conducerea rusă îi adresa solicitările către guvernul francez, pentru ca România să fie convinsă să intre în acțiune. La 14/27 iunie 1916, ministrul de Externe rus Sazonov îi declara că este momentul ca România să intervină în război pentru a capitaliza beneficiile ofensivei Brusilov, Bucovina fiind ocupată în întregime: „Acum este momentul pentru români să intre – a spus Sazonov. Ei ar găsi drumul deschis spre Brașov sau Timișoara ori chiar Budapesta. Dar Brătianu nu este omul deciziilor rapide și simple, veți vedea cum pierde o ocazie după alta." Două zile mai târziu, șeful Marelui Cartier General rus, generalul M. Alexeev, trimite o notă omologului francez, generalul J. Joffre, solicitând ca Armata de la Salonic să atace Bulgaria, pentru ca România, cu flancul astfel asigurat, să aibă calea deschisă la Nord, spre Budapesta. Rusia cerea ca atacul românesc să se pronunțe la Nord, și nu la Sud. În fața temerilor exprimate de Ion I.C. Brătianu la Paris în privința bunei credințe rusești, generalul Alexeev transmite la București că acesta este unicul moment – și cel mai favorabil – în care Rusia este interesată de intrarea României în război. Paléologue, într-o convorbire în aceeași zi, vorbește lui Diamandy de „eterna ezitare" a lui Brătianu și că războaiele nu se fac fără riscuri. Presiunile rusești își fac efectul. Parisul insistă la București asupra lui Ionel Brătianu.

Ce a urmat se știe. După o înaintare victorioasă în Ardeal, România, în criză pe frontul de Sud, către Bulgaria, declanșează o mișcare de retragere, Puterile Centrale concentrează forțe suficiente și ocupă, spre sfârșitul anului 1916, Muntenia și Dobrogea. Frontul este stabilizat între Focșani-Galați și pe Dunărea maritimă.

Amânarea intrării în război în vara anului 1916 cu câteva săptămâni a jucat poate – dar

este un procedeu contrafactual a face astfel de judecăți – un rol negativ în această succesiune de evenimente nefavorabile pentru România.

Victimă a alianței asimetrice

Este neîndoielnic că intrarea României în război în 1916 s-a produs cu scopul unic și mărturisit de a unifica Transilvania. Convenția încheiată cu Rusia în toamna anului 1914 este dovada cea mai puternică în acest sens. Aliații francez, britanic și italian au fost de acord cu stipulațiile acestei înțelegeri româno-ruse, cu mici rectificări privind conturul frontierelor viitoare ale României. Ipoteza – susținută undeva de Nicolae Titulescu – că Brătianu a decis intrarea României în război în 1916 din cauza începerii unor tratative secrete ale Ungariei cu Marea Britanie, pentru a se desprinde de Puterile Centrale, nu are temei documentar. Este posibil ca această ipoteză să fi fost susținută de Aliați într-o operație de intoxicare tocmai pentru a convinge (păcăli) pe Brătianu să facă pasul decisiv în vara anului 1916.

Probabil că Bucureștii – în special Brătianu – au considerat că scopul urmărit poate fi atins fără război, doar prin jocul alianței cu Rusia. Temerea unui pas greșit și a zdrobirii României trebuie să fi avut un efect narcotic asupra capacității de decizie a premierului român. Nu mai puțin „dosarul" istoric al relațiilor româno-ruse va fi avut efectul de a spori neîncrederea față de aliatul de la Est și să fi acționat în sensul amânării intrării în conflict.

Succesul inițial al ofensivei Brusilov a determinat Rusia să insiste implacabil pentru intrarea României în război și, în acest sens, a acționat pe lângă ceilalți aliați care și-au multiplicat presiunile la București. În final, Brătianu a cedat, convenția semnată cu Antanta la 4/17 august 1916 consfințind, indiferent de rezultatul intervenției militare a României, recunoașterea internațională a drepturilor sale asupra Transilvaniei.

Așadar, România s-a decis să facă război Austro-Ungariei sub presiunea de neevitat a Aliaților, întâi de toate a Rusiei. Momentul declanșării acțiunii nu a fost deloc alegerea Bucureștilor. Așa se explică în mare parte ceea ce s-a întâmplat ulterior, anume înfrângerea rapidă. Pentru că, citite în alt registru, cererile românești de sprijin militar adresate și achiesate de către Aliați în vara anului 1916 trebuie că reflectau tocmai temerea conducerii de la București că armata nu era pregătită pentru confruntare. Dar presiunea Aliaților a fost ultimativă, iar singura alegere a Bucureștilor era de a ceda. Altfel, alternativa era pierderea ocaziei istorice de reunificare a Ardealului.

Exemplul deciziei impuse României în 1916 este lămuritor pentru situația unei puteri mici într-o alianță asimetrică, libertatea acesteia de alegere fiind drastic limitată. Presiunile Aliaților, în special ale Rusiei, interesată în succesul ofensivei Brusilov și evitarea unei majore crize interne printr-o mare victorie pe front, au grăbit – dacă ea avea să se întâmple vreodată – hotărârea de la București. Într-un singur loc, în această vară a încheierii unei alianțe asimetrice, interesul României a coincis cu cel al Rusiei. Anume, declanșarea ofensivei în Ardeal, mobilul fundamental al acțiunii naționale a României, pentru Rusia, fiind un imperativ operațional. ■

Populația unei localități dobrogene pregătindu-se de retragere din fața trupelor inamice

TREI ZILE DE AUGUST FIERBINTE

IOAN LĂCUSTĂ

Nu se grăbea. Dacă ar fi putut, nu s-ar fi dus să se întâlnească cu Ionel. Dimineață, când se văzuseră la Palat, primul ministru stăruise să-l viziteze chiar în acea după-masă. „Nu am mai insistat să ne întâlnim mai înainte – îi mărturisise Brătianu – fiindcă nu puteam vorbi deschis și nu era demn nici de dumneata, nici de mine, să-ți fi vorbit cum am vorbit cu atâția alții. Acum te rog să vii la mine."

Nu avea cum să refuze întâlnirea. Poate era ultima dată când mai aveau prilejul să discute deschis.

De la gazda sa de pe Luterană, urcă spre Lueger (azi General Berthelot) și ieși în Calea Victoriei. Trecea un pâlc de soldați, cântând La arme! Cântecul care răsuna în tot orașul, de la mahalale și până la Capșa sau în fața Palatului. Popa Rădulescu, de la Biserica Albă, venise la marginea trotuarului și stropea șirul de oșteni cu un snop de busuioc muiat în găletușa argintată. Simți mirosul apei sfințite răzbind până la el, greu, ca o bucurie tristă. „De-ar ști bieții de ei ce-i așteaptă..." surâse obosit. „Poate ar fi trebuit să-mi pun și eu uniforma de colonel. A sunat doar mobilizarea."

UNIVERSUL
România a declarat războiu Austro-Ungariei
Mobilizarea generală a armatei. Decretarea stării de asediu
Consiliul Coroanei
Proclamația către națiune

Nu-și mai duse gândul până la capăt. Se opri. Mersese până atunci alături de flăcăii aceia și, instinctiv, își potrivise pașii după cadența lor avântată. De parcă ar fi plecat și el. Unde să plece? Nu mai era războiul lui...

Traversă, intră pe Lascăr Catargiu (azi Biserica Amzei) și, înainte de-a lovi ciocănelul masivei uși de la numărul 5, își mai privi odată ornicul: cinci fără un minut. Ușa se deschise și feciorul îi făcu semn: „Poftiți, domnule Stere. Sunteți așteptat!"

Prințul Carol la o paradă de 10 Mai

● Gazete subvenționate de „boși“ și de „Cvadruplă“ ● Bucătarul spion ● Politică externă la o salată orientală și un rac fiert ● Precum Mircea cel Bătrân, râul ramul... ● Pariuri cu plata în ruble ● O singură întrebare: „Ce vom face?“ ● Gorniștii anunță mobilizarea generală ● La restaurantul Continental muzica intonează Imnul Regal ● Urare pentru Nicolae Iorga ● C. Argetoianu remarcă perfecta dezorganizare ● La război, ca la horă

Era spre asfințitul zilei de 15 august 1916 (toate datele sunt pe stil vechi). Orașul incandescent, și la propriu și la figurat. Mercurul termometrelor urcase până spre 40°C. Dar nu asta era vipia care incendiase Capitala. În cursul nopții, România declarase război Austro-Ungariei. Evenimentele, deși pregătite din timp, se derulaseră cu o repeziciune amețitoare. Abia acum, înserarea care pogora peste urbe părea că aduce o oarecare liniștire.

La 90 ani de la memorabilele zile de atunci, ce mai știm despre cele ce se întâmplau în Capitală în 14, 15 și 16 august 1916, când pentru români începuse războiul care avea să aducă Marea Unire?

Lumea românească era împărțită în acel miez de august în două tabere, pentru care războiul era o realitate de neocolit. Le deosebeau doar opiniile privind aderarea la una sau alta dintre grupările beligerante: de partea Antantei („Cvadrupla“, Anglia, Franța, Rusia, Italia) sau a Puterilor Centrale (Austria, Germania). O intensă luptă, susținută de o masivă propagandă, consolidase pozițiile. I.I.C. Brătianu și cei din guvernul său, apoi Take Ionescu, N. Filipescu, erau pentru Antantă, deși fiecare cu motivații felurite. Al. Marghiloman, P.P. Carp, Titu Maiorescu și C. Stere susțineau Puterile Centrale, fără a exista nici între ei o unitate de opinii.

Statele aflate în conflict subvenționau oameni politici și gazete. Germanii, de exemplu, cumpăraseră ziare, plăteau sub diverse acoperiri oameni politici pentru a le susține interesele. Un dosar descoperit după război la omul de afaceri german Günther, fost director al Societății de Petrol „Steaua Română“, conținea numeroase nume și dovezi ale stipendierii unor oameni politici și gazetari români. Dosarul Günther, scria C. Kirițescu, „a dovedit nu numai procedeele îndrăznețe ale corupătorilor germani, dar, din nefericire, și puțina rezistență sufletească a unei părți din pătura conducătoare a țării“.

Ziare precum *Ziua*, *Seara*, *Moldova* (scos de P.P. Carp), *Minerva*, *Dreptatea* și alte câteva erau binecunoscute ca subvenționate de Centrali („boși“, cum li se mai spunea). Alte gazete primeau subvenții de la Cvadruplă. Același C. Kirițescu notează că Take Ionescu lua de la ruși 350.000 ruble pentru *Universul*, 100.000 pentru *Adevărul* și *Dimineața* și 50.000 pentru *La Roumanie*. Acesta, avea să scrie I.G. Duca, „mai puțin scrupulos, primea pe atunci concursul rublelor rusești [...] și, deși era cam rușinat, nu se sfia să solicite pentru ziariștii săi devotați, Fermo și Honigman, elixirul dătător de entuziasm al fondurilor secrete de la Petersburg“. Acest fel de gazete erau numite în mod curent „rublagiste“.

Lupta celor două tabere se ducea și pe terenul, mai puțin vizibil, al serviciilor secrete. „București – își amintea fostul

Soldați austrieci și locuitori germani din Transilvania, care au atacat trupele române, luați prizonieri

ministru al Franței, contele de Saint-Aulaire – mișuna de spioni de ambele sexe." Și diplomatul francez evocă eficiența unuia dintre cei mai buni agenți ai săi: bucătarul, „un alsacian foarte patriot", care se bucura „de un mare prestigiu între colegii săi de la București". Abilul alsacian s-a împrietenit cu bucătarul lui Al. Marghiloman. Legația Franței era pe Lascăr Catargiu nr. 13 (cam pe unde se află și azi Ambasada Franței), iar Marghiloman stătea pe Mercur 14 (unde acum este blocul „Patria").

„Cel puțin o dată pe săptămână", scrie Saint-Aulaire, la Marghiloman veneau la masă ministrul Germaniei, von dem Bussche (locuia pe Sfinții Voievozi 56), și Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar (de pe str. Vienei, nr. 9). Aceștia nu aveau secrete față de gazdă „și, prin urmare, nici pentru bucătarul său [al lui Marghiloman] care, păstrând câteva bunătăți pentru feciorii care serveau la masă, obținea pentru el o dare de seamă a celor vorbite". A doua zi, devotatul alsacian, „pe înnoptate, urca până la mansarda bucătarului din casa Marghiloman și îmi aducea note de obicei mai folositoare decât telegramele de la Quai d'Orsay".

Dincolo de aceste frământări ale apropiatei intrări în război, bucureștii și bucureștenii își urmau cu frenezie viața obișnuită. De multe zile nu se mai discuta decât despre *când* se va produce momentul decisiv. Revista *Facla*, din 14 august, publică o succintă prezentare a derulării uneia dintre acele tensionate zile din ajun.

Ora 8. Ziarele de mare tiraj anunță că „intrarea noastră în acțiune pare cu neputință". *Ora 10.* „În cafenelele pline de misiți, de burghezi și de reporteri politici [...] termometrul entuziasmului național scade cu câteva grade." *Oră 12.* „În raza argintată a cafenelei Capșa [...] confidențele diplomatice se succed straniu, imposibile și contradictorii, din cinci în cinci minute. Decretul de mobilizare era semnat." *Ora 13.* „Te întrebai cu toată seriozitatea din lume dacă tu ai înnebunit, dacă oamenii au căpiat cu toții sau dacă la Capșa nu s-a mutat cumva vreun balamuc." La *ora 14* „soare, căldură, siestă, liniște și pace", iar la *16* „moleșală, toropeală, plictiseală de război, de neutralitate, de politică și de toate". *Ora 18.* „În momentul acesta are loc un Consiliu de Miniștri sau zilele acestea va fi convocat eternul Consiliu de Coroană [...] Poate că mâine vom intra în acțiune. Încă o noapte. Femei elegante. Toalete voluptoase. Efluvii de iubire în aer. Hai, o cursă la șosea." *Ora 20.* „Restaurantele sunt pline. Terasele pline. Grădinile pline. Zi de carne sau de post, privirile sunt vesele și pofta de mâncare a bucureștenilor, formidabilă ca în vremurile astea mari de idealuri și de emoții epuizante. În jurul salatelor orientale de la Suzana sau a racilor grași și dolofani de la Enescu, slăvim pe francezi, blestemăm pe nemți și râdem de bulgari. Vorbim, firește, și de intrarea noastră în acțiune. Dar cum e târziu, cum suntem obosiți de frământările zilei, cum vinul e bun și digestia se face cu greu, ne descoperim, cu deliciu, suflete subtile de diplomați și găsim încet-încet, din deducție în deducție, că d. Brătianu a procedat admirabil așteptând și că n-ar face rău să mai aștepte măcar până la primăvară." *Ora 23.* „Privirile sunt tulburi și sufletele însetate de emoții dulci și necunoscute. Suntem pregătiți pentru toate capitulările."

Și a sosit și mult așteptata zi de 14 august, când urma să se întrunească Consiliul de Coroană prezidat de regele Ferdinand și în care avea să se decidă atitudinea României. Fusese anunțat în ziare cu o zi înainte. Acum, în 14, presa se

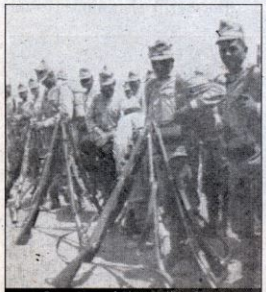

Ostași români pregătindu-se pentru plecarea pe front

O montare de succes la Teatrul Național: Strada Sentier, de P. Decurcelle și A. Maurel, cu Cina Barbu și G. Storin

întrece în a face felurite supoziții.

Deși fusese programat pentru ora 10 dimineața, pentru a preîntâmpina unele incidente, I.I.C. Brătianu a lăsat să apară în ziarul liberalilor, *Viitorul*, știrea că Consiliul „va avea loc azi la ora 3 p.m." *Țara*, „organ independent", a dezvoltat știrea, consemnând că se schimbase locul reuniunii de la Palatul din Calea Victoriei la cel de la Cotroceni, deoarece „ieri dimineața, în urma unor informațiuni ale Ministerului de Interne că tachiștii pregătesc o bandă de haimanale pentru a sparge geamurile Palatului Regal în chiar momentul ieșirii d-lui Take Ionescu de la Consiliu, guvernul a decis să se anunțe prin ziare că Consiliul se va ține la Cotroceni".

Dar iată ce scriau unele gazete. *Moldova*: „Rusia ne-a amenințat. Noi știm însă că nu sunt armate rusești în Basarabia, dar chiar dacă ar fi, amenințărilor Rusiei noi răspundem: *Să vie!* Ca și Mircea cel Bătrân, noi vom lupta pe pământ prieten nouă, fie că vom merge în Basarabia, fie că vom trece mai departe în Ungaria."

Și tot ziarul lui P.P. Carp consideră că la Consiliu se va face „condamnarea definitivă a rusofilismului. Speranțele criminale ale partizanilor alianței cu Rusia se vor spulbera [...] Ziua acestui al doilea Consiliu de Coroană este primul pas spre întoarcerea României pe calea cea adevărată [...] Consiliul de Coroană va fi primul pas energic dar este un pas spre Basarabia și în contra dușmanului nostru natural, Rusia."

Ziua: „România prin un război contra Puterilor Centrale nu numai că n-ar avea nimic de câștigat [...], ci și-ar pune în primejdie tot ce are [...] să rămâie într-o situație de umilă vasală la cheremul Rusiei și să piardă pentru totdeauna niște prieteni siguri și puternici [...]

Nu-și poate închipui mintea omenească că poporul român, înțelept și chibzuit, ar putea fi în stare să comită o asemenea greșeală. Și de aceea cu toate aparențele cari ar indica contrariul, toți oamenii cu scaun la cap rămân convinși: acest război nu se va face."

Același ziar strecoară și o aluzie la subvențiile date de ministrul rus, Poklewski-Koziel: „Pariurile pentru intrarea în acțiune se țin lanț, deși sume importante s-au pierdut până acum cu datele fixe prezentate de pariori. Stăruința asta în pornirea de a pierde bani, cu toate pățaniile trecutului, ne dă bănuiala că aceste pariuri sunt și ele un mijloc de propagandă rusească [...] N-ar fi oare mai nimerit ca sumele pariate să se facă în ruble? S-ar simplifica mult operația la plata pariurilor de către d. Poklewski."

Socialiștii organizează mai multe întruniri antirăzboinice în țară. La București, Gh. Cristescu declară la Clubul Socialist, după cum consemnează *Dimineața*: „Agitațiile războinice din țară sunt în legătură cu Consiliul de Coroană. Guvernul s-a dovedit că e războinic. El a convocat Consiliul de Coroană după cerința mai multor oameni sus-puși cari au făcut multe fraude pentru ca să acopere orice urmă de răspundere dacă se va declara mobilizarea."

Lupta, gazeta P.S.D.R., anunță că „duminică 14 [august] țara adevărată își va spune cuvântul ei hotărâtor. Clasa muncitoare [...] va spune sus și tare că ea nu voește războiul. Înflămânziții orașelor și ai țarinilor vor cere pace și neutralitatea definitivă. Adevăratul popor român va declara că se opune cu toată energia declarării războiului."

Atmosfera bucureșteană în ziua Consiliului este tensionată. *Dreptatea* afirmă că „un grup de partizani ai d-lor Filipescu și Take Ionescu, în frunte

Refugiați germani din România

Piața Teatrului Național

cu părintele Lucaciu, a cutreierat aseară mahalalele pentru a îndemna pe cetăţeni să vie în număr cât mai mare la podul Sf. Elefterie, pe unde urmează să treacă bărbaţii politici invitaţi la Palat."

La rândul său *Epoca* (ziar conservator) nota că „numeroase trupe au fost postate în diferite părţi ale oraşului. Curtea caselor d-lui Marghiloman este literalmente ocupată de soldaţi. În jurul legaţiunilor germană, austro-ungară, bulgară şi turcă paza militară a fost dublată". Localurile „sunt complet ocupate şi la orele 9 e imposibil să mai găseşti un loc [...] În berării, la colţurile străzilor şi unde se întâlnesc doi sau mai mulţi prieteni de pe buzele tuturor zboară aceleaşi cuvinte: *Ce vom face?*"

Rând pe rând, participanţii la Consiliu (foşti prim-miniştri, membri ai guvernului, preşedinţii Camerei şi Senatului) încep să sosească la Cotroceni. Al. Marghiloman şi cu Th. Rosetti trec şi-l iau pe Maiorescu de acasă, din str. Mercur nr. 1. P.P. Carp vine şi el din Dorobanţi 35. Maiorescu îl întâlneşte la Palat. „Nu l-am mai văzut de la 16/29 octombrie 1912 şi care nici la grozava îmbolnăvire a nevesti-mi, nici la moartea ei n-a dat semn. Salut pe toţi din cap, dar nu mă apropiu de el", consemnează în jurnalul său Maiorescu.

Consiliul, la care a participat şi principele Carol, s-a terminat la orele 13.00. Decizia fusese luată: România intra în război.

La orele 16.00, scrie *Epoca*, „din ordinul Prefecturii de Poliţie s-au placardat pe străzile Capitalei numeroase afişe tipărite cu litere mari roşii prin care se aducea la cunoştinţă publică decretarea stării de asediu". Două ore mai târziu, „la orele 6 precis, doi gorniştі însoţiţi de doi jandarmi pedeştri pornesc din curtea Prefecturii Poliţiei. Decretul de mobilizare este adus la cunoştinţa Capitalei prin sunetele goarnelor". Sunt cei „cari aduc cei dintâi în vechea cetate a lui Bucur vestea României Mari". Reporterul *Naţionalului* a văzut mai mulţi gorniştі, mergând „doi câte doi". Cel de la *Dimineaţa* doar „trei gorniştі".

La plecarea de la Cotroceni, membrii familiei regale sunt aclamaţi pe tot drumul spre Palatul din Calea Victoriei. Entuziasmul pare a nu mai avea limite. Nu toţi martorii remarcă aceasta. Al. Averescu, care tot aşteptase să fie primit în audienţă la rege (îl va vedea a doua zi), notează că dacă după-amiaza suveranul a fost „viu aclamat", seara a fost „foarte puţin entuziasm; copii de liceu au parcurs unele străzi şi atâta. Cel puţin atât am văzut eu. M-am întâlnit chiar cu una din acele demonstraţiuni patriotice şi era compusă literalmente numai din băieţaşi".

Nici Alexandru Marghiloman nu consemnează un entuziasm deosebit în manifestaţia de seară: „Copii, rândaşi, nici două sute de oameni. Înaintea Palatului se întâlneşte altă bandă cu drapelul francez. Se împreunează ambele drapele. Înscenare pusă la cale de Vasile Lucaciu şi de Octavian Goga." Lucaciu este primit triumfal la restaurantul Continental: „Lumea se scoală în picioare şi muzica cântă Imnul Regal."

Noaptea se lasă peste Bucureşti. Beznă totală. Camuflajul a intrat în funcţiune.

Activitatea celor care îşi asumaseră soarta ţării este însă în toi. I.G. Duca lucrează până în zorii zilei la organizarea Biroului Cenzurii, instituită odată cu declararea stării de asediu. Sediul ei este pe str. Diaconeselor nr. 4 (acum Spiru Haret). Îi are în subordine pe George Diamandi,

Von dem Bussche (dreapta)

Nicolae Filipescu (al treilea din stânga) la curse

Octavian Goga, Al. Mavrodi şi câţiva militari. Printre primele măsuri luate de cenzori este suprimarea publicaţiilor „boşofile“: *Ziua*, *Seara*, *Moldova*, *Bukarester Tagblatt*, *Eclair des Balkans*, *Ţara*..

La 9 seara reprezentantul României la Viena, Edgar Mavrocordat, înmânează declaraţia de război ministrului de Externe austro-ungar. La aceeaşi oră în Bucureşti copii ale documentului sunt depuse la legaţiile Puterilor Centrale. Noaptea, trupele române trec Carpaţii şi intră în Transilvania.

Dirigintele Poştei din Văleniii de Munte îl anunţă pe Nicolae Iorga că „s-a decretat mobilizarea, care s-a comunicat până acum numai staţiilor C[ăilor] F[erate]; aştept ordinul şi pentru comuni“. Istoricul se afla la Văleni de câteva zile. Tocmai i se născuse o fetiţă, Alina (1916-1979) şi, printre cei care îl felicitaseră, G.T. Kirileanu îi urase „să dea Domnul să vă bucuraţi de noul născut într-o Românie aşa cum o visaţi dvs.“

A doua zi, 15 august, Iorga vine la Bucureşti. Brătianu a dorit să-i vorbească, la fel ca şi lui Stere, nu atât din nevoia de sfat, cât pentru a-i reafirma hotărârea sa de a merge până la capăt. Constantin Stere a povestit, în aprilie 1918, în ziarul *Momentul*, de la Iaşi, întrevederea sa cu primul-ministru. Iorga va relata şi el despre întâlnirea cu Brătianu. Întâmplarea a făcut că în acele clipe „o telegramă în limba germană a căzut pe neaşteptate“. Brătianu „declară că nu ştie acea limbă, mi-a trecut-o mie ca să i-o traduc, şi ea nu era altceva decât declaraţia de război a Reichului; ca o umbră trecu pe faţa omului cel sigur“.

Ziarele din acea zi publică principalele documente ale intrării în război: Proclamaţia de război, Ordinul de zi al regelui, Proclamaţia regelui. Sunt anunţate totodată o serie de măsuri luate de autorităţi: internarea supuşilor din statele duşmane; circulaţia trenurilor; cenzurarea presei şi a corespondenţei; programul restaurantelor şi localurilor publice; suspendarea spectacolelor de orice fel; prevenirea şi stingerea incendiilor ş.a.

Sunt rechiziţionate animalele şi mijloacele de transport. C. Argetoianu primeşte comanda unei coloane de ambulanţe, pe care urma să şi-o organizeze din „ambulanţe, automobile, căruţe“. Ar fi trebuit să le găsească la Parcul Carol, unul dintre punctele de rechiziţii, unde s-a şi dus. „Acolo – nota el – mi-s-a strâns inima de ce am văzut. Un talmeş-balmeş de ambulanţe vechi şi noi, de furgoane, de căruţe rechiziţionate, de automobile hodorogite, de cuptoare şi de bucătării de campanie amestecate unele cu altele în voia Domnului. O forfoteală de ofiţeri, de gradaţi şi de civili, zbierând şi înjurându-se între ei, ierarhic, blestemând cu toţii «organizarea» (ar fi fost mai exact «dezorganizarea»), încurcau şi mai rău, parcă dinadins, ceea ce fusese deja atât de bine încurcat în zilele precedente”.

În miezul nopţii de 15/16 august, bucureştenii sunt treziţi de sunetele grave ale marelui clopot de pe Dealul Mitropoliei. Alarmă! Zeppelinul 101 atacă. Tabloul era terifiant. „Poliţiştii – consemnează arhiepiscopul romano-catolic R. Netzhammer – aleargă pe străzi şi dau alarma cu fluierele lor stridente [...] Dintr-o dată se aude din depărtare un trosnet înfundat, înspăimântător, apoi altele mai apropiate, la intervale regulate. După explozia primei bombe lansată de nava aeriană (dirijabil), se aud pretutindeni tra-

Caricatură din Furnica: [I.I.C.Brătianu] Allo...d-le Iorga! Au trecut ruşii peste Carpaţi? Vezi cazaci? Văd CĂ-ZACI....de doi ani!

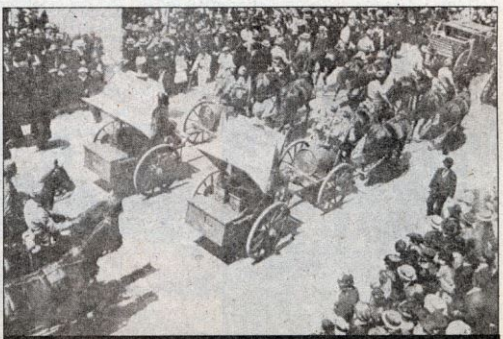

Bucătării de campanie ale trupelor române

gerile tunurilor, șrapnelelor și răpăielile mitralierelor. Urlă câinii și cântă cocoșii, un adevărat sabat al vrăjitoarelor! Totul pare să-și fi ieșit din făgaș!"

„Sinistră era – își amintește Al. Tzigara-Samurcaș – apariția monstrului în formă de navă plutind în întunericul nopții și pe care se străduiau să-l prindă, în razele lor de lumină, posturile noastre antiaeriene."

Ziua de 16 august cunoaște febra plecărilor. Pe lângă unitățile care deja trecuseră granița și luptau în Ardeal, alți și alți bucureșteni se prezintă sub drapel. La fel se întâmplă în tot cuprinsul țării. I.G. Duca, ministrul Cultelor și Instrucțiunii, dă o circulară către revizorii școlari. „Veți veghea – arată el – ca pe cât se poate școlile *in corpore* și cu drapelele lor să asiste la plecarea trupelor și să salute pe cei ce cu atât avânt pornesc sub conducerea regelui nostru care și-a însușit toate aspirațiunile neamului ca să lupte pentru gloria și mărirea patriei."

Ziarul *Acțiunea* scrie despre „trenurile [care] au defilat zilele aceste cu soldați pe acoperiș. În soare sau ploaie, ei erau mereu veseli. Făceau haz de toate alea, spuneau anecdote și povești; timpul trecea și nici unul nu se gândea la ziua de mâine". Nepăsător la moartea ce-l așteptă, „românul de la țară merge la război ca la horă. Când l-oi vedea posomorât, să știu că nu se gândește la el: îl neliniștește soarta celor d-acasă ori fânul rămas necosit".

C. Argetoianu îl întâlnește „pe Calea Victoriei, între Palat și Teatru", pe Vasile Lucaciu. „Mă strânge în brațe, «plânje» și în mijlocul sughițurilor, cu brațele la cer, îmi îngână cu disperare: «Când mă gândesc că flăcăii mei au trecut granița detestată și că nu am fost eu în fruntea lor, cu *crușea* în mână»! «Dar de ce nu te duci, părinte?» Popa s-a oprit pe loc, m-a sfredelit cu ochii lui șireți și, schimbând tonul, cu glasul cel mai natural și fără nici un patos, mi-a spus frumos: «Șe, omule, ești nebun?»"

Vestea intrării României în război a făcut ocolul lumii. Știrea a ajuns și până în îndepărtatul Tobolsk, din Rusia, unde se aflau prizonieri români ardeleni din armata austro-ungară. Unul dintre aceștia, Augustin Sandu, îi scria la 16 august lui Iorga: „O piatră a căzut de pe inima tuturor. Pământul și ceriul ne pare mai frumos! Înainte cu D[umne]zeu! Trăiască România! Trăiască Aliații! Toți simțim o bucurie nemărginită. D-voastră poate cea mai mare, pentru că poate nime nu a lucrat atât și nu a suferit atât cât ați lucrat și suferit d-voastră pentru idealul tuturor românilor."

Se resimte lipsa trăsurilor. Titu Maiorescu, plecat în oraș să cumpere o hartă, notează în jurnalul său încă inedit că s-a înapoiat cu tramvaiul, „pentru prima oară! Se găsesc foarte rar trăsuri". Mărturisește că „am stat cu plăcere în picioare pe platformă". În altă zi consemnează noi privațiuni: „Azi nu mai erau cornuri la cafeaua mea'și ieri mi-a spus O[lga] N[euman] că nu i-a adus servitoarea decât pâine neagră rea, dar azi mai bună."

Cu sau fără pâine albă, românii se avântaseră la război plini de credință în izbândă. Starea de spirit a imensei majorități a populației era surprinsă de un reporter al *Viitorului* care, aflat în „tramvaiul electric Cotroceni-Obor", înregistrează: „Din mijlocul convorbirii rețin un fragment de dialog: Când pleci? Mâine. Cui lași negoțul? În voia soartei. Am 28 de ani și numai în trei ani de negustorie am agonisit 15.000 lei. Și apoi încet, uitându-se împrejur. Să mă ierți, nene Mihalache, că de... în vremurile astea îți spusei ceva din ale mele... Ducă-se totul, numai țara mea să trăiască!" ■

Poklewski-Koziel (stânga) la Hipodrom

Biroul 3, Direcția VII din Ministerul de Război

Inedit

Regele Carol I și Kaiserul Wilhelm II pe terasa castelului din Sigmaringen (iunie 1889)

AUTOSUGESTIA NAȚIONALĂ

LOUIS BASSET

Mai bine de jumătate de secol, elvețianul Louis Basset (1846-1925) a fost secretarul particular al regelui Carol I, iar după moartea acestuia, în 1914, a servit, în aceeași calitate, pe lângă noul suveran, Ferdinand I. Era un devotat al dinastiei și un partizan convins al liniei politice trasate de Carol I: alianța cu Puterile Centrale. Avea legături foarte strânse cu Germania, soția sa spionând în favoarea Berlinului, ceea ce – afirmă Alexandru Marghiloman – regele Ferdinand știa.

În urmă cu câțiva ani, revista noastră a publicat două mărturii privind împrejurările în care, sub pretextul unei misiuni speciale, Louis Basset a fost îndepărtat din anturajul Casei regale. În ajunul Consiliului de Coroană din 14/27 august 1916, care avea să hotărască intrarea României în Primul Război Mondial, acesta a fost trimis la Sigmaringen pentru a prezenta o scrisoare a regelui Ferdinand către fratele său Wilhelm de Hohenzollern-Sigmaringen (Magazin istoric, **nr. 8/1996, 9/1997).**

În timpul misiunii, s-a produs declarația de război a României împotriva Austro-Ungariei; Basset, împreună cu soția, au fost obligați să se întoarcă în țara lor de baștină, Elveția, unde au rămas până la sfârșitul războiului. În jurnal făcea un aspru rechizitoriu lipsei de pregătire a armatei române în momentul intrării în război.

Manuscrisul original – inedit – **a fost redactat în limba franceză. Versiunea românească, din care am preluat acest fragment, aparține doamnei** Elena Chirtu. **Întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte între paranteze drepte. Datele sunt pe stil nou.**

M. ȘTEFAN

1916

28 noiembrie. M-am dus astăzi dimineață să-i fac o vizită d-lui Fazy, consulul României la Geneva. Ca mulți alții, nici el nu-și poate explica cum a putut guvernul să înceapă un război cu o pregătire militară atât de precară, după cum o scot la iveală evenimentele. Deși avea la dispoziție mijloace mult mai sigure de informare asupra stării reale, dl. Brătianu a apreciat situația politico-militară a Austro-Ungariei numai după cum i-au prezentat-o miniștrii Antantei la București, ceea ce

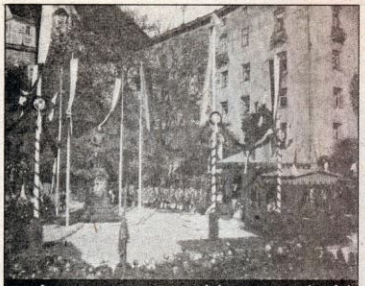

Inaugurarea monumentului consacrat prinţului Karl Anton de Hohenzollern (Sigmaringen, 21 octombrie 1890)

corespundea, de fapt, tainicelor dorinţe ale acestora. Dorinţa pe care o nutrea de mult de a participa la război i-a obturat vederea şi l-a împiedicat să vadă toate consecinţele. Aşa s-a născut un fel de autosugestie că Ardealul era un fruct copt, care nu aştepta decât mâna sa ca să-l culeagă. Nu sunt departe de a crede că el a reuşit să insufle şi regelui Ferdinand această convingere, căci în mai multe rânduri mi-a vorbit şi mie despre slăbiciunile Austriei şi incompetenţa comandanţilor armatei acesteia. Este adevărat că unii dintre arhiducii cărora li s-a încredinţat comanda unor trupe au meritat această apreciere nefavorabilă, dar trebuie să recunoaştem că în această privinţă nici noi nu ne-am dovedit a fi mai presus. Arhiducii noştri erau favoriţii partidului liberal. Cu excepţia unui general sau doi, care-şi cunosc meseria şi care luptă onorabil împotriva unor comandanţi ca Mackensen şi Falkenhayn, ceilalţi s-au dovedit a fi absolut nesatisfăcători. În ceea ce priveşte serviciul de intendenţă, aprovizionarea cu muniţie şi transporturile am avut întotdeauna impresia că ele ne vor provoca imense deziluzii şi chiar i-am atras atenţia regelui asupra acestui aspect cu puţin timp înainte de plecarea mea din ţară.

Încrezătoare în iscusinţa ei, România nu acordă toată atenţia necesară pregătirilor anterioare, minuţioase şi conştiincioase, care ar putea preîntâmpina orice piedică şi situaţie neaşteptată; ea se încrede mai mult în steaua ei norocoasă şi în uşurinţa de a se descurca la momentul oportun, neţinând seama de faptul că există situaţii în care aceste minunate atribute nu sunt suficiente. Cu un front atât de întins ca al nostru, cu o artilerie atât de slab dotată, mai ales în tunuri de munte, la care nimeni nu s-a gândit cât de utile vor fi, şi o lipsă gravă de puşti Manlicher şi de muniţie, a fost mai mult decât curaj să declari război. Abia azi îşi dau seama de asta. Presupun că aprovizionarea noastră cu material de război nu a început să se facă decât în momentul în care dl. Brătianu şi-a luat un angajament formal faţă de Antanta, adică puţin înainte de intrarea în acţiune [...].

Care din doi, dl. Brătianu sau Antanta, a accelerat şi precipitat acest moment? Nu am nici un indiciu în această privinţă, dar cred că cel mai grăbit dintre cei doi a fost Antanta, care trebuie să fi dat bani grei pentru a declanşa ofensiva românească de la care aştepta cu nerăbdare o schimbare radicală a situaţiei militare în Balcani.

Abia s-au scurs trei luni de la acest moment fatal şi armata română nu mai este nici la Sibiu, nici la Făgăraş, nici la Braşov; ea apără cu greu drumurile care duc de la Râmnicu Vâlcea şi Alexandria spre Bucureşti, fără mari speranţe de a putea opri inamicul din marşul său impetuos. Ce întorsătură bruscă şi tristă a situaţiei pentru această biată ţară cu a cărei existenţă s-au jucat atât de uşor! Şi ce situaţie tragică pentru rege, care a crezut cu toată convingerea că-şi face datoria de bun român, cedând insistenţelor miniştrilor săi şi sacrificând pe altarul patriei moştenirea sacră a unchiului său, relaţiile cu familia sa, numele de Hohenzollern şi până şi scrupulele conştiinţei sale [...]. ■

PE ARGEȘ, ACUM 90 ANI

Clio anunță

Pentru a comemora 90 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial, Muzeul Militar Național organizează în zilele de 1 și 2 septembrie 2006, la Fortul Mogoșoaia (Bateriile 1-2) – unul dintre sectoarele centurii de fortificații construite la sfârșitul secolului XIX în jurul Capitalei – o reconstituire istorico-militară a bătăliei de pe Argeș, cea mai importantă operațiune militară din 1916 de pe frontul românesc.

Realizată cu sprijinul Centrului 48 Transmisiuni, reconstituirea va prezenta viața cotidiană a ostașilor din timpul Primului Război Mondial, modul în care se duceau acțiunile de luptă, echipamentul și armamentul din dotare.

Cei aproximativ 60 de participanți (*reenactors*) români și străini, echipați în uniforme de epocă, dotați cu armamentul corespunzător, perfect instruiți în spiritul vechilor regulamente militare, vor reprezenta simbolic armatele participante la bătălie (română, rusă, germană, austro-ungară, bulgară și turcă). Armata română va fi întruchipată de membrii asociației „6 Dorobanți", care păstrează tradițiile Regimentelor 6 Dorobanți „Mihai Viteazul" și 4 Artilerie. Armatele aliate și ale Puterilor Centrale vor fi reprezentate de membrii unor grupuri de reconstituire din Ungaria, Republica Cehă, Germania, Bulgaria, Marea Britanie. Pe perioada desfășurării acțiunii, pentru a intra în atmosfera de epocă, „trupele" participante vor fi cartiruite în condiții de campanie, în corturi, în apropierea fortului Mogoșoaia, și vor fi hrănite de la o bucătărie rulantă cu meniul cazon, specific acelei perioade istorice: ciorbă de cartofi, pilaf sau iahnie de fasole, brânză și pâine. Tabăra va fi amenajată după modelul unui campament de la începutul secolului XX, iar activitatea se va desfășura după regulile militare: cu apel de seară, stingere, deșteptare, plantoane etc.

Manifestarea va avea următorul program: vineri 1 septembrie, între orele 19.00-21.00 membrii grupurilor de reconstituire, echipați în uniforme de epocă, vor participa la un marș comemorativ pe traseul Piața Palatului-Calea Victoriei-Cercul Militar-Bd. Elisabeta-Piața Universității-Bd. I.C. Brătianu-Piața Unirii-Bd. Regina Maria-Parcul Carol, până la Mormântul Ostașului Necunoscut, unde vor da onorul și se va păstra un moment de reculegere.

Sâmbătă 2 septembrie, în intervalul 11.00-14.00, va avea loc acțiunea propriu-zisă: demonstrații de instrucție de front și tactică, în conformitate cu regulamentele militare ale epocii, urmate de reconstituirea unei secvențe de luptă din timpul bătăliei de pe Argeș. Aceasta se va desfășura pe un teren amenajat ca un câmp de luptă din timpul Primului Război Mondial. Vor fi prezentate toate formele de luptă din acea vreme, cu utilizarea armamentului de infanterie și artilerie, simularea folosirii gazelor toxice, efecte pirotehnice etc. Defilarea formațiilor participante și un moment de reculegere pentru ostașii căzuți în urmă cu 90 de ani vor încheia manifestarea.

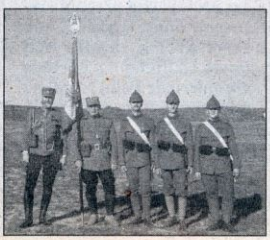

În continuare, publicul va putea vizita o parte a „câmpului de luptă" și va primi explicații avizate despre uniformele, echipamentul și armamentul din dotare. Cei interesați vor vizita standurile organizate de Muzeul Militar Național și de Centrul 48 Transmisiuni, care vor înfățișa serviciul sanitar și asistența religioasă în timpul Primului Război Mondial, istoricul transmisiunilor în armata română și al „Cetății București", vor cutreiera prin tunelele subterane ale Bateriilor 1-2 ale Fortului Mogoșoaia, vor scotoci după lucruri vechi în standurile anticarilor și colecționarilor de *militaria* și se vor delecta cu tradiționala fasole cu costiță, preparată la bucătăria de campanie. Un program de marșuri militare și cântece la modă în timpul Primului Război Mondial va întregi atmosfera de epocă.

În speranța că vremea va fi prielnică, așteptăm participarea unui public cât mai numeros. Fortul Mogoșoaia (Bateriile 1-2) este situat la intersecția Șoselei Odăi (Șoseaua de centură) cu Șoseaua București-Târgoviște (spre Buftea), în apropierea stației de benzină MOL. Accesul este gratuit. Informații suplimentare pot fi obținute de la Serviciul de relații cu publicul al Muzeului: 021.319.59.04/107 sau 021.319.60.15. ■

Horia Vladimir ȘERBĂNESCU

ioase, în centru cele de conifere, iar în nord mestecenii pitici și terenurile sărace în vegetație, specifice Nordului înghețat. Pădurile ocupă 70% din suprafața țării și pentru că există preocuparea finlandezilor de a le menține vii. Tăierea este strict reglementată, iar o dată ce un teren a fost despădurit, reîmpădurirea sa trebuie să se facă fără întârziere.

Curând după sosire am vrut să cunosc micul oraș. Kokkola, aveam să aflu, este numele său finlandez. Al doilea nume, de data aceasta în suedeză, este Karleby. Suedeza este a doua limbă oficială, fapt justificat de cei aproximativ 20% dintre locuitori care au suedeza ca limbă maternă. De fapt, prezența și influența suedeză sunt unul dintre aspectele care diferențiază Finlanda de vest de alte părți ale țării.

Numele orașului pare să vină de la denumirea unor păsări, vulturi cu coada albă numiți kokko, care trăiau cândva în zonă. Kokkola este o așezare cunoscută încă din Evul Mediu. În 1620, când regele suedez Gustav II Adolf semnează carta orașului, așezarea avea doar 12 case. Ca urmare a poziției favorabile (Kokkola este port la Golful Botnic) s-a dezvoltat cu succes comerțul cu gudron și construcția de nave. În 1830 aceste domenii erau în culmea dezvoltării, iar orașul ajunsese să aibă în acea perioadă peste 2.000 de locuitori. Gudronul provenit din nordul Ostrobothniei și folosit la călăfătuirea navelor era exportat în țări precum Suedia, Rusia, Olanda, Anglia. Mai târziu, un alt domeniu de activitate economică a câștigat teren: valorificarea pădurilor, a lemnului.

Dezvoltarea economică a Kokkolei în secolele XVIII-XIX a fost legată de activitatea familiei Roos. Anders Roos, furnizor de nave și negustor, era la 1800 unul dintre cei mai bogați oameni din Finlanda. Afacerile sale erau continuate de fiul, Anders Roos jr., care a sporit numărul vapoarelor familiei de la 7 la 10. Pentru Anders Roos munca era mai mult decât o afacere, o sursă de venit, era, se pare, o pasiune, un sens în viață, după cum înțeleg din cuvintele scrise de el: „sunt trei lucruri frumoase și dragi mie: un vas navigând cu pânzele sus, un lan de porumb unduindu-se-n vânt și o femeie cu un copil". Casa familiei Roos, o clădire impozantă din cărămidă și piatră construită la 1813, găzduiește astăzi Muzeul de Artă.

Pentru cei 36.000 de locuitori pe care îi are acum orașul, ca și pentru un simplu trecător, sunt destule muzee, colecții, galerii de artă, expoziții care așteaptă să fie vizitate. Un exemplu ar fi Muzeul de istorie „Karl Herman Renlund", care se găsește într-una dintre cele mai vechi clădiri de lemn din Scandinavia (construită în

1696). Aici un loc important îl ocupă expoziția de modele de nave construite în Kokkola.

Muzeul „Karl Herman Renlund" a fost înființat în 1909. La bază stă donația pe care K.H. Renlund, negustor și deputat, a făcut-o orașului natal. Dorința sa era ca această donație (bunuri personale și o valoroasă colecție de artă) să fie folosită pentru a se alcătui o colecție deschisă spre vizitare pentru elevi și muncitori.

Alte puncte de atracție care merită să fie văzute sunt Muzeul de Artă, colecția de istorie naturală, colecția de minerale și cele trei biserici luterane. Una dintre ele, cea situată în centrul orașului, este relativ nouă (construcția a fost încheiată în 1960). A fost cea de-a treia biserică construită în același loc; prima a fost ridicată în anii 1654-1655, iar a doua în 1877, cea din urmă fiind distrusă într-un incendiu. Biserica din zilele noastre poartă numele „Din adâncuri", acestea fiind primele cuvinte din Psalmul 130.

Biserica Kaarlela (construită la 1460) se numără printre cele șapte biserici medievale de piatră din Ostrobothnia. La sfârșitul secolului XVIII a fost supusă unor importante transformări; atunci i s-a dat forma de cruce pe care o are în prezent. În cimitirul de lângă biserică își găsesc odihna unii dintre ostașii finlandezi care și-au pierdut viața în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. De remarcat că Finlanda a fost singura țară care și-a adus ostașii uciși acasă pentru a-i înmormânta.

În afara mormintelor acestor eroi de război, Kokkola are patru cimitire. Cel mai vechi dintre ele este Cimitirul Katariina, creat în 1710. Morții erau îngropați întâi sub podea și abia odată cu venirea primăverii, în pământ. Victimele epidemiei de ciumă care a bântuit și Kokkola în secolul XVIII au fost înmormântate probabil în exteriorul cimitirului. Altul, Cimitirul Maria, datează din 1810, zidul gros de piatră care îl înconjoară fiind construit în 1916, ca urmare a unui plan de ocupare a forței de muncă.

Vitraliu din Capela Kankaimen reprezentând-o pe regina Karin Mansdattar, soția regelui Erik XIV al Suediei, împreună cu cei doi fii

Imagine din interiorul Catedralei din Turku

Alături de biserica Kaarlela se află vechea casă parohială unde a trăit pastorul Anders Chydenius (1729-1803). Poate fi vizitată aici o cameră memorială care îi este dedicată. Chydenius a avut și alte roluri în afară de cel de pastor: om politic, luptător pentru democrație, economist și inventator. De asemenea, el a contribuit la dezvoltarea artistică a orașului: la 1770 organiza în casa parohială concerte de muzică clasică, textele muzicale fiind aduse din capitalele europene pe nave comerciale. Prin activitatea sa, Chydenius s-a impus ca o figură respectabilă în istoria Kokkolei. Astăzi una dintre străzile principale îi poartă numele.

Cea de-a treia biserică a orașului, Ykspihlaja, se află în zona portului cu același nume. Și ea este relativ nouă, construcția a fost terminată în 1968. Am observat că fiecare dintre aceste biserici are expusă în interiorul său o navă în miniatură. În biserica Kaarlela e vorba de o copie a navei „Floare de mai", iar în biserica Ykspihlaja o copie a navei „Yxpila". Aceasta din urmă a fost ultimul vas cu pânze construit în Kokkola. Timp de 30 de ani a traversat Marea Baltică transportând cherestea, sare, piatră pentru construcții, țiglă. Cred că prezența în biserici a navelor în miniatură reflectă importanța pe care o are marea în viața acestor oameni.

Plimbările mele prin Kokkola aveau să fie de multe ori presărate cu mici descoperiri. M-am oprit nu o dată în fața unei case, străini și vechi, care șoptea că are de spus o poveste, sau în parc, în fața unei statui sau a unui monument, întrebându-mă ce idee sau ce mesaj ar vrea să transmită trecătorului. O dată am descoperit căsuța ce adăpostea barca

englezească rămasă aici din vremea războiului Crimeii (1853-1856). În timpul acelui război britanicii au atacat și porturile din Ostrobothnia – Finlanda făcea parte atunci din Imperiul țarist –, cauzând distrugeri. Locuitorii Kokkolei s-au mobilizat pentru apărarea orașului, iar în 1854, în bătălia de la Halkokari, o barcă englezească a fost capturată de apărătorii Kokkolei. În anul următor englezii au atacat din nou Kokkola, dar fără succes. Orașul a scăpat în timpul acelui război de distrugerile care au afectat alte orașe-porturi finlandeze, cum ar fi Raahe și Oulu.

Există și o parte veche a Kokkolei, care are două zone: Oppistan și Neristan. Aici se găsesc case vechi din lemn, majoritatea din secolul XIX, dar sunt și case rămase din secolele XVII și XVIII. Zona este protejată, fiind considerată una dintre cele mai prețioase de acest fel din țară. Oppistan era locuit de burghezii și comercianții înstăriți ai vremii, iar Neristan de meșteșugari și marinari. Nu o dată pașii m-au purtat spre partea veche a orașului, acolo unde parcă timpul se oprise în loc.

Cât am stat în Finlanda am vizitat și Turku, capitala Finlandei până în 1812, an în care Rusia a hotărât mutarea capitalei la Helsinki. Aceasta s-a întâmplat după ce în 1809, în urma tratatului de pace ruso-suedez de la Fredrikshamn, Suedia a pierdut Finlanda în favoarea Rusiei. Se încheiau astfel cele aproape șapte secole de dominație suedeză în Finlanda.

Odată ajunși în Turku, nu a fost greu să găsim ceea ce se numește locul sfânt al Finlandei: Catedrala din Turku. Dedicată Sfintei Fecioare Maria și inaugurată în 1300, ea a avut o influență puternică asupra

Catedrala din Turku, inaugurată la 1300, ce îl are ca sfânt protector pe Sfântul Henrik, primul episcop al Finlandei

bisericilor finlandeze, atât în privința arhitecturii, cât și a liturghiei. Despre istoria Catedralei poți afla informații vizitând muzeul amenajat chiar în interiorul ei. Mai mult decât atât, Catedrala servește și drept centru pentru activitățile bisericești. De la Catedrală, după o lungă plimbare de-a lungul râului Aurajoki, ajungi la Castelul din Turku. Construcția acestuia a început la sfârșitul secolului XIII. Astăzi castelul-muzeu – unde se pot organiza conferințe și banchete – constituie o atracție pentru vizitatorii orașului.

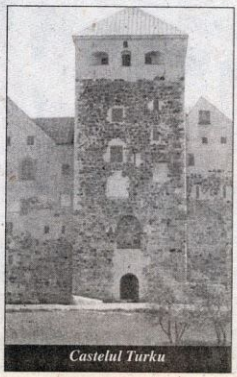

Castelul Turku

Pot spune că de la primele zile petrecute în Finlanda și până la întoarcerea în România am avut de parcurs un drum în ce privește relația mea față de această țară. Am început să cunosc noua cultură punând întrebări și aflând tot mai multe lucruri despre ea. Nu am ajuns prea departe în această cunoaștere, dar măcar am început-o. Mi-am dat seama că simplul fapt de a mă afla acolo nu înseamnă mare lucru, trebuia să mă implic în noua experiență. În ce privește oamenii acelor locuri, uneori mi se păreau admirabili, judecând după bunăstarea materială și gradul de civilizație la care au reușit să ajungă, într-un timp relativ scurt, dar și după bunul simț și onestitatea care îi caracterizează. Alteori mi se păreau distanți, de neînțeles, judecând după caracterul lor retras, introvertit, puțin deschis către ceilalți. După un timp am ajuns la un oarecare echilibru și obiectivitate în ce îi privește.

Ultimul oraș pe care l-am vizitat a fost Tampere, al treilea oraș finlandez ca mărime. Cu o populație de 200.000 locuitori, orașul se întinde pe o fâșie de pământ între două lacuri. Am zăbovit multă vreme la Muzeul Lenin, unde am putut afla informații despre revoluția rusă, despre viața lui Lenin și legăturile lui cu Finlanda. În Tampere domnea aceeași liniște și ordine, aceeași curățenie și același sentiment de siguranță cu care mă obișnuisem de când eram în Finlanda.

Am revenit în România la 1 mai 2003; atunci în Finlanda primăvara abia se instala. Pe zi ce trecea se făcea tot mai frumos, dar plecarea, la fel cum fusese și venirea mea acolo, era deja hotărâtă. ■

TRISTA ISTORIE A „COCOȘEILOR"

HORIA OZARCHEVICI

În ajunul Sărbătorilor Crăciunului anului 1944, regele Mihai I a promulgat două acte legislative: Legea nr. 656/22 decembrie 1944, pentru autorizarea emiterii unei medalii comemorative din aur, și Decretul-lege nr. 2.510, din aceeași dată, care autoriza ca emisiunea medaliei respective să se realizeze în cadrul Împrumutului Refacerii Naționale.

Acest împrumut a avut dublul obiectiv de a acoperi o parte a nevoilor statului, și anume acelea decurgând din executarea obligațiilor asumate în Convenția de Armistițiu, precum și de a absorbi surplusul de putere de cumpărare existent pe piață și care, prin goana după achiziționarea de bunuri reale, a condus la o sporire crescândă și extrem de păgubitoare a nivelului prețurilor, punând în pericol atât executarea bugetului public, cât și echilibrarea bugetelor salariaților și ale celor cu venituri fixe, care nu mai erau suficiente pentru acoperirea cheltuielilor necesare traiului.

Medalia comemorativă din aur, ulterior numită de populație și „cocoșelul românesc", purta inscripționată pe avers denumirea „Ardealul nostru". Ea a avut o istorie zbuciumată.

Contextul emiterii a fost legat de revenirea administrației românești în Transilvania, după finalizarea operațiunilor militare, la 25 octombrie 1944 (Magazin istoric, **nr. 1/1998). La cererea sovieticilor (13 noiembrie 1944), administrația românească a fost nevoită să se retragă, reinstalându-se abia după 6 martie 1945, odată cu instaurarea guvernului dr. Petru Groza.**

După 1947, numeroase persoane au suportat prigoana, confiscarea averilor și detenția în închisorile comuniste pentru deținerea și comercializarea medaliei comemorative.

Banca Națională a României, vedere din strada Doamnei

În raportul ministrului de Finanțe către regele Mihai I, se motiva astfel emisiunea acestei medalii: „Pentru a încrusta în aur evocator ziua desrobirii Ardealului de Nord și pentru a transmite și a se moșteni din generație în generație amintirea concretă a acelei pagini de istorie deschisă de Rege și scrisă de Armata Sa în unire cu marii noștri aliați, socotim că răspundem sentimentelor de adâncă recunoștință și admirație ale națiunii, propunând Maiestății Voastre baterea unei medalii comemorative din aur. Pentru a se da acestei medalii o valoare internațională, conținutul în aur, dimensiunea și greutatea ei au fost stabilite astfel, încât să fie identice cu ale monedei franceze de aur de 20 franci, denumită napoleon."

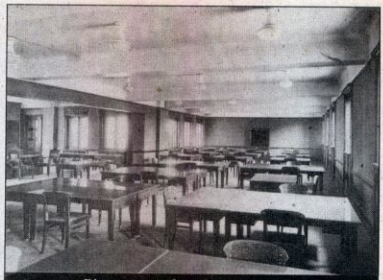

Birou pentru funcționarii bancari

Prin Legea nr. 656/22 decembrie 1944, Ministerul Finanțelor a fost autorizat să bată prin Monetăria Națională și să pună în vânzare medalii comemorative din aur, până la maximum un milion de bucăți.

Aur doar pentru uz propriu

Medalia era fabricată din aliaj de aur și cupru; titlul aliajului era de 900‰ aur, cu o toleranță de plus/minus 2‰, putând deci varia de la 898 la 902‰; culoare galben-auriu, corespunzător titlului aliajului. Diametrul medaliei era de 21 mm, cu o toleranță de plus/minus 0,05 mm, putând varia între 20,95 și 21,05 mm. Greutatea era de 6,55 grame cu o toleranță de plus/minus 2‰, adică putea varia între 6,5369 și 6,5631 grame.

Aversul medaliei reprezenta efigiile (profilele) regilor Mihai I și Ferdinand I, ambii purtând cască de război, și a lui Mihai Viteazul. Efigiile erau parțial suprapuse și îndreptate spre stânga. De jur-împrejurul lor se afla gravat, cu litere majuscule, textul: „Ardealul nostru" și anii aniversari „1601, 1918, 1944". Portretele erau încadrate într-un cerc subțire în relief.

Reversul medaliei avea gravat în mijloc capul acvilei heraldice din stema țării, în partea de jos fiind înscris textul „România". De jur-împrejur erau reprezentate stemele celor 11 județe din Transilvania de Nord, redobândite după 1944.

Muchia medaliei forma o suprafață cilindrică netedă, având gravat în adâncime, cu litere majuscule, textul „Nihil sine Deo".

Din lucrarea *Monetăria Națională. Zece ani de activitate 1935-1945*, București, 1945, realizată sub egida Ministerului Finanțelor din România, capitolul *Activitatea Monetăriei Naționale*, redactat de inginerul șef Nicolae Șt. Mihăilescu, directorul general al Monetăriei Naționale, aflăm că H. Ionescu a fost artistul modelator al aversului. Pentru revers schița a fost realizată de Ioana Basarab-Starostescu, iar execuția i-a aparținut lui Ștefan Iordan. Lucrarea citată confirmă tirajul în care a fost realizată emisiunea de medalii „Ardealul Nostru", respectiv la nivelul a 1.000.000 bucăți.

Cataloagele internaționale de numismatică includ emisiunea medaliei „Ardealul nostru", stabilind pentru aceasta și cotații numismatice. Astfel, una dintre cele mai cunoscute lucrări – *Standard catalog of World Coins* (Catalogul standard al monetelor lumii), ediția 31, 2004 – prezintă, la capitolul România, următoarele date: *Denumirea:* Regi români; *Anul emisiunii:* 1944; *Tirajul:* 1.000.000 bucăți; *Cotații:* stare de conservare fină și foarte fină valoarea aurului de ligou; stare de conservare excepțional de fină circa 10% peste cotația aurului; necirculate circa 60-80% peste cotația aurului.

Legea menționată conținea o prevedere potrivit căreia prețul și condițiile de vânzare ale medaliei comemorative urma să se stabilească prin decizia ministrului Finanțelor. Medalia se asimila obiectelor confecționate din metale prețioase, exceptate de la restricțiile legale ce priveau deținerea și circulația lor, în conformitate cu prevederile art. 3 al Legii nr. 1.907, din 12 august 1936, modificată prin Legea nr. 3.203, din 12 septembrie 1938, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 213, din 14 septembrie 1938.

Potrivit prevederilor legale menționate, erau cuprinse în categoria obiectelor din metalele prețioase exceptate de la restricțiile legale privitoare la deținerea și circulația lor cele care servesc „uzului propriu", și anume: opere de artă, tacâmuri, bijuterii, obiecte destinate cultelor religioase, lucrări dentare și chirurgicale, substanțe chimice și farmaceutice, în afară de cazurile când se dovedea că acestea fuseseră fabricate cu scopul de a eluda legea. Această enumerare era limitativă. Monetele de aur erau supuse incidenței acestui decret, cu excepția celor vechi, având însemnătate pentru colecționari. Portul salbelor, cerceilor sau al altor bijuterii confecționate din monete din aur era permis numai pentru „uzul propriu".

Dr. Petru Groza. După instaurarea guvernului său (6 martie 1945) administrația românească a revenit în Transilvania

Achiziționare condiționată

Orice act de vindere, cumpărare, transport, depunere sau primire în gaj, lăsare sau primire în depozit, săvârșit sau numai încercat, fie personal, fie prin persoane interpuse, se putea face numai cu autorizația scrisă a Băncii Naționale a României. De asemenea, Ministerul Economiei Naționale putea ca „prin deciziune ministerială să hotărască declararea obligatorie a aurului în monete, lingouri sau sub orice altă formă, deținut sub orice titlu de autorități, instituții, întreprinderi de orice fel și de particulari".

Abaterile de la prevederile legii se sancționau cu amendă penală, privarea de libertate și confiscarea metalelor prețioase ce făceau obiectul infracțiunilor, Banca Națională a României fiind desemnată să le cumpere de la stat.

Surprinzătoarele măsuri coercitive ale legii din anul 1936 fuseseră justificate de autorități prin necesitatea asigurării și menținerii echilibrului bugetar în exercițiul 1936-1937, iar modificările aduse prin legea din anul 1938 evidențiau interesul statului de a cunoaște și, eventual, dispune de întreaga cantitate de aur într-o perioadă de timp în care semnalele viitoarelor convulsii militaro-politice brăzdau continentul european. Să nu uităm că modificările menționate decurgeau și din faptul că la acea dată emisiunea monetară se realiza numai în limita aurului aflat în depozitul băncii centrale, care trebuia să-i acopere valoarea.

Pentru a asigura succesul emisiunii, legiuitorul acorda medaliei comemorative facilitatea de a putea fi deținută și comercializată liber de populație.

Clarificarea aspectelor referitoare la drepturile populației de a deține și utiliza obiecte din metale prețioase, în acea perioadă, devine necesară în acest context, pentru mai buna înțelegere a regimului pe care l-au avut, ulterior, respectiv din anul 1948, medaliile din aur din emisiunea „Ardealul Nostru".

Prin decizia Ministerului Finanțelor prețul medaliei comemorative a fost fixat la 15.000 lei „de fiecare medalie", iar distribuția ei se realiza de „Banca Națională a României din Capitală și provincie". Se menționa, de asemenea, că prețul stabilit asigura populației posibilitatea cumpărării aurului la cursul său oficial. Prin aceeași decizie se condiționa însă achiziționarea medaliei de subscrierea de titluri „ale Împrumutului Refacerii Naționale 5% din 1945, emise în condițiunile Legii nr. 655 din 1944, pentru suma de 50.000 lei de fiecare medalie".

Se preciza, de asemenea, că „plata prețului medaliilor se va face concomitent cu subscrierea la împrumut, la ghișee, cu datele și în conformitate cu normele speciale prevăzute în instrucțiunile și avizele speciale fixate și publicate de Ministerul Finanțelor în aplicarea acestei legi și a celei privind emisiunea Împrumutului Refacerii Naționale din 1945".

Decizia conținea și alte precizări cu privire la subscrierea la împrumut, modul de repartizare pe județe a primelor 600.000 exemplare ale medaliei, faptul că titlurile împrumutului erau negociabile la bursă din ziua în care Ministerul Finanțelor va face înscrierea împrumutului în cota oficială a Bursei de efecte, acțiuni și schimb din București. ■

(Va urma)

Khattusillis III (fratele regelui Muwatalli, înfrânt și ucis la Kadesh), regele hittit care a semnat tratatul

Scenă de război reprezentându-l pe Ramses II în carul de luptă tradițional

TRATATUL DIPLOMATIC DE LA KADESH

DANA DOLGHIN

Adversari în cursa pentru dominația asupra Orientului Apropiat, Egiptul și regatul hittit vor duce un război care va culmina cu legendara bătălie de la Kadesh și tratatul de pace care i-a urmat (1269 î.Hr.), primul de acest gen din istoria Antichității. Ulterior, cele două state se vor alia în fața unui dușman comun, Asiria.

În momentul venirii la tron în 1290 î.Hr., Ramses II (1290-1224 î.Hr.) decide să se concentreze, fie și pentru scurt timp, asupra politicii interne. Conduce importante manifestări religioase și deschide cîteva dintre marile șantiere ale Egiptului antic: Ramesseum, templul său funerar la vest de Teba, templul tatălui său, Seti I, la Abydos, reorganizează administrația și clerul.

În 1276 î.Hr. deja, armata lui Ramses cucerește ținuturile amoriților (Fenicia și Libanul de astăzi), conduse de prințul Benteshima, aliat al hittiților, moment ce marchează ruptura de aceștia.

De ce se angajase Ramses atât de hotărât în politica de cucerire a vecinilor? Tatăl său își afirmase puterea asupra Palestinei, o cucerire importantă, însă Ramses – se va dovedi – avea ambiții și mai mari.

Regiunea siriano-palestiniană fusese o miză de mult timp pentru Egipt; era esențială pentru comerțul între Mediterană, Asia Mică, Egipt, Cipru și Grecia. Acest rol comercial este ilustrat cel mai bine de orașul-stat Ugarit, care prin caravanele sale domina zona dintre Eufrat, regatul hittit și Egipt. Așadar, după Palestina, integrarea Siriei în sfera de influență a Egiptului îi putea reda acestuia statutul de arbitru al Orientului Apropiat.

Textul primului tratat diplomatic, păstrat parțial

Confruntarea-cheie a avut loc la Kadesh (aproximativ 1275 î.Hr.), loc esențial din punct de vedere strategic, care controla ruta comercială de la Mediterană la Eufrat, inclusiv Palmyra, străbătută de ea. Era practic un oraș de frontieră între zona de influență egipteană și cea hittită.

Astfel, în ziua a noua a sezonului uscat din cel de-al cincilea an de domnie, Ramses pleacă din Pi-Ramses, reședința lui din delta orien-

tală, conducând 20.000 de soldați spre ținuturile hittiților. O armată importantă pentru epocă, subdivizată în patru corpuri (cel al lui Amon, urmate de cele ale lui Re Ptah, marșul fiind încheiat de cel pus sub protecția lui Seth). După o lună își instala tabăra la sud de Kadesh. În cea de-a noua zi a lunii a treia, încrezător în forța armatei sale, faraonul pornește spre Kadesh cu un singur corp de oaste, al lui Amon. La Shabtuna, o solie formată din doi beduini cere să-i vorbească lui Ramses.Cei doi îi spun că nu sunt de acord cu politica regelui din Hatti, Muwatalli, și au de oferit informații prețioase despre poziția dușmanului, care, afirmă ei, nu are curajul să avanseze spre sud.

Ramses îi ascultă și, convins, își crede dușmanul la 200 de km depărtare. În realitate, îl așteptă o armată de 37.000 de oameni și 3.500 de care de luptă, la mai puțin de 20 de km de oraș.

De cealaltă parte, armata faraonului era împrăștiată: corpul de oaste al lui Amon lângă Kadesh, iar celelalte trei încă în câmpiile egiptene. Faraonul va afla despre situația delicată de la doi prizonieri hittiți, care, sub tortură, divulgă poziția regelui. Acționează repede: trimite solii la restul armatei pentru a o avertiza. Sunt atacați însă de 2.500 de care de luptă hittite, șoc în urma căruia un sfert din armata egipteană este spulberat.

Profitând de acest avantaj, armata hittită distruge corpul condus de Amon. Singura care încearcă să țină piept hittiților este garda personală a faraonului. Sursele egiptene oferă o prezentare idealizată, cu Ramses pornind singur la luptă. În fapt, soarta bătăliei a fost schimbată de ajutorul primit de la corpul de elită al gărzii personale, care își dovedise deja eficacitatea. Practic, membrii gărzii îl înconjoară pe Ramses, oferindu-i o protecție binevenită. Protecție pe care Ramses o caută și la Amon, invocat de faraon, spun sursele. Tot ele consemnează și un răspuns al lui Amon, care îl încurajează și își afirmă puterea asupra soartei oamenilor.

Imposibilul se întâmplă. Cu ajutor divin, dar și al armatei, Ramses schimbă soarta bătăliei. Câmpia din jurul Kadeshului este acoperită de cadavre, printre care și cel al fratelui lui Muwatalli. Următoarea zi, după un ultim asalt hittit eșuat, Muwatalli cere pace. Pe care Ramses o acceptă, Egiptul fiind deja măcinat politic și financiar de războiul împotriva hittiților. Bogățiile și miile de sclavi cu care se va putea întoarce în regat îi vor oferi prestigiul necesar pentru a detensiona situația internă.

Așadar, Kadeshul a fost un succes răsunător egiptean sau mai mult un compromis între cele două puteri? Soluția poate fi undeva la mijloc, pe fondul apariției unui nou rival în zonă, Asiria. Cele două state, în rivalitate continuă, chiar și după tratat, au preferat să-și unească forțele.

În 1269 î.Hr., faraonul Egiptului Ramses II și regele hittit Khattusillis III vor încheia pace și vor împărți echitabil teritoriul: hittiților le va reveni nordul Siriei până la malurile Orontului, egiptenilor – sudul. Această pace eternă va asigura prosperitate nu numai celor două state, dar și orașelor-stat din zonă, spre pildă Ugarit. Sub protecție hittită, acesta este dator cu plata unui tribut în bani, produse și soldați, dar are legături comerciale prospere cu Egiptul.

Tratatul de la Kadesh, de asistență mutuală militară în cazul unui atac străin, este primul de acest gen din istorie. De remarcat că ideea lui aparține mai degrabă părții hittite, ea fiind necunoscută Egiptului. Hittiții însă aveau tradiția acestor tratate mutuale, chiar de protecție, ca de exemplu tratatul cu Ugaritul. Ea venea din concepția diferită a populației hittite despre putere, regele neavând atribute divine, fiind primul dintre egali. Importanța acestui tratat a fost intuită de contemporani. Ramses considerându-l cea mai mare împlinire a domniei sale. Bătălia de la Kadesh este reprezentată pe multe dintre basoreliefurile templelor sale.

Pacea va fi ruptă în jurul anului 1200 î.Hr., odată cu apariția popoarelor mării, triburi indo-europene plecate din Asia Mică și insulele din Marea Egee, care vor convulsiona Orientul Apropiat și vor duce la prăbușirea civilizațiilor egipteană, asiriană și hittită. ■

Alee cu lei din complexul de trei temple de la Abu Simbel, ridicat pe malul stâng al Nilului de către Ramses II

ALBUM ISTORIC

În august 1916, România se alătura statelor angrenate deja în prima conflagrație mondială. Am ales pentru această ediție a albumului fotografic câteva imagini de pe fronturile de luptă.

Soldați din armata imperială austriacă, recrutați din Bucovina

Prizonieri americani în Germania

Soldați ruși

Zuavi, soldați dintr-un corp special al armatei franceze care purtau uniforme arabe

Tranșee pe frontul francez...

... și un moment de pauză

Soldați germani cărând aripile unui avion

Submarine germane care se predau la sfârșitul războiului

ÎNMORMÂNTAREA CELESTĂ LA TIBETANI

IONUȚ MIHAI FĂT

Pentru marea majoritate dintre noi, Tibetul reprezintă un fenomen cultural deosebit, ale cărui coordonate interioare apar ca elementele unui rebus cu valențe mistice. Rezolvarea survine doar în urma unei atente și minuțioase cercetări.

Adorarea înălțimilor albastre ca sălaș al zeilor creatori, al munților și al soarelui, a constituit una dintre primele forme de credință, care, simțindu-se amenințată de apariția budismului, a prins formă în religia tibetană *Bon*. În traducere, termenul reprezintă chiar ideea de „tibetan", iar calea deschisă astfel este cea pe care omul merge în același ritm cu natura, integrându-se în ea.

Atât din prisma descoperirilor arheologice (precum cele din provincia Qinghai – districtele Datong și Huangyuan, în siturile de la Xingdian și Kayue), cât și din cea a conținutului credințelor populare, pasărea a reprezentat un simbol solar, ceresc, fiind tocmai acea poartă, acel vehicul ce face legătura cu îndepărtații zei. Un obiect de os descoperit la Kayue prezintă pe suprafața sa imaginea a cinci vulturi, ce țin în gheare cinci șerpi marcarea simbolică a contrastului dintre văzduh și tainele pământului. Aceleași tipuri de modele au fost detectate atât în Egiptul antic, unde Horus, zeitatea solară, apărea sub forma unui șoim, cât și în miturile precolumbiene, unde incașii legau de zeitatea supremă Viracocha existența așa-numitului *„hombre pajaro"* (omul-pasăre), venerat, de asemenea, și de alte populații băștinașe de pe teritoriul actual al Mexicului și Statelor Unite.

Legământul

Faptul că aceste populații tibetane au locuit în zonele cele mai înalte ale Terrei a făcut cu atât mai puternică credința și comuniunea cu cerul, metamorfozată, în mod misterios, printr-un legământ, *xiatur* (înmormântarea celestă). Dacă acest tip de ritual funerar a fost, inițial, apanajul exclusiv al marilor conducători și *lama* (în Tibet, doar preoții budiști ai clerului superior se numesc *lama*, ceilalți fiind simpli *aka*), cu timpul el s-a răspândit în popor, devenind un element definitoriu al întregii culturi locale.

Vas din craniu uman, cu decorații din argint (din Palatul Potala); era folosit pentru vin în timpul ceremoniilor rituale

Viziunea asupra morții s-a manifestat prin credința în transmigrația sufletului, ritualul de trecere devenind o nouă posibilitate de a evita „rătăcirea" și de a găsi calea spre eliberare. Acesta era și rolul deținut de călugărul invitat să citească din *Bardo Thödol* (Cartea tibetană a morților). Trecerea spre o nouă încarnare, ce dura 49 de zile, avea loc sub îndrumarea preotului care parcurgea textul cu voce tare, pentru ca sufletul mortului să audă, iar stările prin care trecea acesta, denumite *bardo*, să nu îl afecteze.

Corpul defunctului rămânea trei zile în casă, după care, dezbrăcat și

înfăşurat într-un giulgiu alb, era legat în poziţie fetală, în fond, singura legătură cu viaţa lumească. Apoi, în dimineaţa următoare, era purtat spre *darsa*, platforma de bolovani localizată pe o terasă de munte, de obicei la fel de înaltă ca aşezările omeneşti. Un *lama*, numit în tibetană *tomden*, avea obligaţia de a arde rămurele aromate de arbust pentru a chema vulturii şi apoi trebuia să aşeze acolo, cu faţa în jos, corpul defunctului. După ce gâtul acestuia era legat de un ţăruş înfipt în pământ, restul leşului fiind zdrobit prin aplicarea de lovituri cu pietre, conform unui tratat tibetan special, *Vin ba rang*, *tomden*-ul trebuia să înceapă disecţia, începând cu muşchii spatelui. Conform procedurilor cunoscute în acele locuri, preotul încrusta mai întâi 13 *svastika* budiste, dacă moartea survenise în mod natural, 12, dacă moartea fusese violentă, sau 12 verticale şi tot atâtea orizontale, în cazul în care ea ar fi fost provocată de boli mintale sau de alte fenomene inexplicabile.

Trupul, tranşat în bucăţi mici de carne, era apoi oferit vulturilor. Capul şi oasele, strivite cu ajutorul pietrelor şi mărunţite cu un topor, deveneau şi ele, alături de unele fructe şi de *tsampa* (cereale cu unt de yak, mâncarea tradiţională tibetană), hrană pentru răpitoare.

Dacă păsările terminau de consumat toată carnea, însemna că defunctul nu comisese în viaţa sa crime. În caz contrar, un *lama* era chemat să ţină o slujbă prin care ruga zeităţile să scutească mortul de pedeapsa pentru eventualele nelegiuiri făptuite, permiţându-i astfel sufletului decedatului să se ridice la ceruri. „Înălţarea" se săvârşea prin intermediul vulturului, văzut ca o *dakini*, zeitate binevoitoare, care prin puterea sa nemijlocită putea aduce eliberarea şi fericirea de după moarte.

După săvârşirea ritualului, erau aduse ofrande, sub aceeaşi formă de *tsampa*, arse arome, iar după ce *tomden*-ul îşi băuse ceaiul, uneltele utilizate în disecţie erau depuse pe „locul de îngropăciune".

Credinţe şi credinţe

Cu toate că acest *tomden* deţinea în societatea tibetană o poziţie atât de importantă, era ocolit de semenii săi, pentru unii, întâlnirea cu el fiind prevestitoare de moarte.

Yamantaka, zeul morţii; are şase feţe, şase braţe, şase picioare

Simplul gest de oferire a cărnii de om vulturului ne trimite cu gândul la *Buddha Sakiamuni*, care şi-ar fi oferit, conform legendei, o bucată din propriul corp unui vultur înfometat, gest budist simbolizând lipsa de egoism, de ataşament de cele lumeşti, chiar şi de propria carne...

În Tibet, obiceiul disecţiei este atestat din vechime, după cum o confirmă şi *Textele de la Dunhuang*, ce constituie o parte semnificativă a literaturii *Bon*, amintind existenţa acestui obicei încă din timpurile regelui Grigum Zangpo (aproximativ 200 î.Hr.).

La moartea regilor, pielea şi oasele erau amestecate cu piese de aur, dispuse într-o sticlă specială, şi abia apoi erau îngropate. Astfel se obţinea un proces mult mai bun de conservare.

Nu trebuie să omitem şi posibilele aspecte generate de nevoia de igienă care ar fi condus la împământenirea unor atari obiceiuri, ideea vulturului perceput ca „sanitar al înălţimilor" fiind şi ea prezentă.

Ataşamentul călugărilor budişti faţă de păsările răpitoare este şi astăzi foarte mare, după cum au dovedit-o şi constatările noastre la faţa locului. Adesea, ei cară în spate, pe crestele stâncoase, cantităţi considerabile de carne de oaie pentru a hrăni vulturii. Precum odinioară vechii incaşi, ce venerau condorul, tibetanii au un cult al vulturului, în care văd o personificare a mamei natură, în plină forţă. ■

Benedict XV

Pius XI

DIPLOMAȚIA VATICANULUI ÎNTRE CONCORDATE ȘI DENUNȚAREA REGIMURILOR TOTALITARE

COSMIN OPREA

Schimbările care au avut loc în perioada 1933-1940 și-au avut cauzele în încălcarea prevederilor stabilite după Primul Război Mondial (1914-1918), prin Tratatul de la Versailles (1919-1920). Mizând, din plin, pe conciliatorismul Franței și Angliei, Germania nazistă și Italia fascistă au reușit, spre sfârșitul anilor '30, să răstoarne raportul de forțe, declanșând Al Doilea Război Mondial.

Și pentru Biserica Romano-Catolică perioada a fost una dificilă și plină de evenimente deosebite. „Uniți, trebuie să ne silim a face totul pentru a lichida răul, pe numele său războiul și urmările sale, prin reînnoirea bazelor creștinismului, ca prin aceasta să atingem binele comun, ordinea și pacea." Astfel își făcea auzit glasul, și nu o singură dată, Benedict XV (1914-1922), condamnând ororile și inutilitatea războiului. Politica de deschidere a Bisericii Romano-Catolice a cunoscut perioada de adevărată glorie de-abia în timpul lui Pius XI (1922-1939), când a fost încheiat Concordatul cu Italia și rezolvată spinoasa problemă, creată în 1870, prin ocuparea teritoriului Statului Papal de către Regatul italian.

La Roma, cu aceeași vigoare cu care Papa Benedict XV invocase pacea în 1914, Pius XI, pe numele său de laic Achile Ratti (1922-1939), a denunțat brutalitatea și antiumanismul politicii totalitare. Sarcina sa principală a constat în promovarea înțelegerii între popoare, atât de necesară în acea epocă tulbure după război (vezi, de exemplu, mesajul pontifical prezentat cu prilejul sărbătorii Anului sfânt, în 1925).

În aceeași idee, Pius XI a încercat să îmbunătățească relațiile dintre Sfântul Scaun și celelalte state. Sarcină deloc ușoară... Prin noi acorduri, a reușit să normalizeze starea Bisericii catolice în diferite state, asigurând libera exercitare a religiei pentru credincioși. Începea o nouă eră a Concordatelor cu unele state atât din Europa, cât și din America.

Astfel, în 1922 s-a încheiat Concordatul cu Letonia, în 1925 cel cu Polonia, în 1927 cu Lituania, în 1927/29 cu România, în 1933 cu Austria și Germania, iar în 1935 cu Iugoslavia.

Pe lângă țelurile religioase, prin care Pius XI realiza o adevărată capodoperă a diplomației în vederea unei „restaurații" mai dezvoltate, se reafirma, prin concesii și pri-

vilegii ce confereau o siguranță economică instituțiilor ecleziastice, suveranitatea pământească a papalității.

Talentul diplomatic al lui Achile Ratti a ieșit în evidență în cel puțin două momente importante: cel al contactării și realizării unor „alianțe nedorite" (cu dictatorii Dolfuss, Austria; Horthy, Ungaria; Salazar, Portugalia; Hitler, Germania; Franco, Spania; Mussolini, Italia) și după ce scopul fusese atins, atunci când Papa a apărut pregătit să condamne – cu atât mai puternic datorită prestigiului său reafirmat, sau, cel puțin, să-și exprime nemulțumirea fățișă – politica promovată de acești conducători.

Acordul italo-papal semnat de Mussolini și de cardinalul Gasparri consfințea independența Vaticanului

„Am redat pe Dumnezeu Italiei și Italia lui Dumnezeu"

Cea mai de seamă realizare de politică bisericească a lui Pius XI a fost rezolvarea problemei romane, precum și împăcarea Curiei cu Regatul Italiei. Prin binecuvântarea rostită în Piața Sfântul Petru, Suveranul pontif și-a arătat dorința de împăcare cu statul italian.

Tratativele au durat aproape doi ani, fiind finalizate la 11 februarie 1929. Tratatul și Concordatul ce alcătuiau Acordurile de la Lateran au pus capăt vechiului diferend dintre Biserica Romano-Catolică și statul italian, care data de la întemeierea Regatului italian în 1870. Conform Convenției de la Quirinal, Papa a recunoscut statului italian dreptul de posesiune asupra Cetății Eterne și fostul Stat Papal. La rândul său, statul italian recunoștea suveranitatea pontificală asupra Cetății Vaticanului. Pentru cedarea Romei, Sfântul Scaun (denumit *Città del Vaticano*) primea o sumă de 30 de milioane lire sterline. Totodată, Concordatul a consacrat romano-catolicismul ca religie de stat în Peninsula Italică. (Practic, Papa putea numi toți episcopii, guvernul rezervându-și dreptul de veto asupra oricărui candidat suspect din punct de vedere politic.) În plus, statul italian avea obligația de a plăti salariile clerului, acestuia din urmă nefiindu-i permis să facă parte dintr-un partid politic. Învățământul religios, patronat de Biserica Romano-Catolică, devenea obligatoriu în școlile de stat, iar congregațiile religioase erau recunoscute. În ceea ce privea divorțul, actul nu se putea pronunța fără consimțământul Bisericii, iar căsătoria civilă nu era obligatorie prin lege.

Noului stat i s-au lăsat toate prerogativele unuia laic: teritoriu, putere organizată, armată, dreptul de a avea reprezentanți diplomatici, „nunți apostolici", oficiu poștal și monetă proprii, radiodifuziune și televiziune, cale ferată. În acest fel, „Legea garanțiilor" din 1871, prin care Vaticanul era separat de Quirinal, a fost suprimată. Artizanii acordului au fost Pius XI, secretarul său de Stat, cardinalul Pietro Gasparri, care a și semnat actul, și Benito Mussolini, șeful statului ialian.

În discursul din 13 februarie, Papa Pius XI a lăudat victoria obținută, arătând că prin actul Concordatului, „printre cele mai bune care s-au încheiat până acum", „credem, cu profundă satisfacție, că am redat pe Dumnezeu Italiei și Italia lui Dumnezeu".

Următorul Concordat cu statul italian s-a încheiat la câteva zeci de ani depărtare, la 18 februarie 1984, sub pontificaul lui Ioan Paul II. El a consfințit dispariția „relațiilor speciale", stabilite în 1929. Din acel moment, Biserica Romano-Catolică și statul italian se considerau, fiecare în domeniul său, „independente și suverane" (art. 1 al noului Concordat), catolicismul nu mai reprezenta religia oficială în statul italian, iar învățământul religios devenea facultativ. Pe de altă parte, se confereau căsătoriei religioase efecte legale civile, iar sentințele de nulitate ale căsătoriei pronunțate de către tribunalele bisericești trebuia să fie confirmate de statul italian.

La 3 iunie 1985, Papa Ioan Paul II a încheiat un nou Concordat cu statul italian, prin care se stipula că religia catolică nu mai reprezenta religia de stat în Italia. Actul a fost semnat, din partea Italiei, de primul ministru Bettino Craxi, iar din partea Vaticanului, de către Agostino Casaroli, cardinal secretar de Stat.

Ajutat în mod deosebit de secretari de Stat de excepție, precum cardinalii Gasparri și Pacelli (care i-a urmat celui dintâi, în 1930), Pius XI a știut să insiste asupra principiilor fundamentale ale Bisericii, fiind gata să treacă, atunci când drepturile catolicilor ar fi fost îngrădite, la o aspră condamnare.

Regimurile totalitare, „intrinsec perverse"

La 5 iulie 1931 apărea enciclica, în limba italiană, *Non abbiamo bisogno* (Nu avem nevoie), îndreptată împotriva doctrinei și practicii fasciste și în apărarea Acțiunii Catolice (organizația credincioșilor laici ce promova apostolatul, un fel de rivală a formațiunilor fasciste de tineret și de petrecere a timpului liber), amenințată de organizațiile bazate pe ideologia fascistă. Pe care Papa nu a ezitat să o condamne public, considerând-o o „idolatrie păgână a statalismului".

O influență social-politică remarcabilă a avut-o și enciclica *Quadragesimo Anno* (Al patruzecilea an), pe care Pius XI a emis-o cu ocazia comemorării publicării enciclicei *Rerum Novarum* (Lucruri Noi), în 1891, a Papei Leon XIII (1878-1903), la 15 mai 1931, în care erau tratate problemele sociale ale timpului. Ca scop al reformei sociale catolice, Papa promova deproletarizarea clasei muncitoare; capitalismul și marxismul erau considerate rătăciri, iar socialismul marxist devenea incompatibil cu învățătura Bisericii Romano-Catolice.

Încercând să reformeze practicile capitalismului, Papa se exprima dur chiar împotriva concurenței sălbatice, propovăduind întoarcerea la lucrurile simple: „Ca și în alte epoci ale istoriei Bisericii, ne confruntăm într-adevăr cu o lume care a căzut din nou, în bună parte, în păgânism. Primii apostoli, apostolii direcți ai muncitorilor, trebuie să fie muncitori, apostolii lumii industriale trebuie să fie oameni proveniți din acest mediu."

Prin enciclica *Divini Redemptoris* din 1937, Pius XI a condamnat comunismul, refuzând categoric orice formă de dictatură care ar bloca libertatea religioasă a catolicilor și arătând incompatibilitatea totală dintre religie și marxism, dar și datoria oricărui creștin de a se opune instaurării unui astfel de regim. El considera comunismul „intrinsec pervers", atacând, în același timp, și țara în care apăruse acel sistem doctrinar, U.R.S.S.-ul, deoarece refuzase, în mod constant, încheierea unui acord cu Sfântul Scaun.

La o săptămână după denunțarea comunismului, și-a îndreptat cuvântul și împotriva național-socialismului german, prin enciclica *Mit brennender Sorge* (Cu o vie neliniște) din 14 martie 1937 (Duminica Floriilor). În primul rând, a condamnat faptul că regimul de la Berlin nu a respectat Concordatul încheiat între Vatican și Germania nazistă la 20 iulie 1933, neglijându-se astfel toate drepturile romano-catolicilor din Germania, atât cele ale clerului, cât și cele ale mirenilor.

Tipografiile din Germania care au îndrăznit să tipărească, fără autorizația statului, această enciclică au fost închise. Dar cuvintele Papei au fost întâmpinate cu o adâncă considerație de opinia publică germană. În celelalte țări, ecoul ei a fost însă foarte slab. Pius XI a vorbit atunci de existența unui complot al tăcerii. Pentru catolicii din Germania, publicarea enciclicei a însemnat începutul unor persecuții din ce în ce mai dure. Situația lor s-a îmbunătățit doar o dată cu izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial, când statul național-socialist a fost nevoit să-și mobilizeze toate forțele pentru a atinge victoria finală. Astfel, încheierea socotelilor cu Biserica trebuia amânată până după război.

Când, în 1938, Hitler ajungea la Roma, el era primit triumfal de Mussolini. Führerul nu a dorit să facă o vizită și pontifului. Pius XI a închis muzeele vaticane și s-a retras la Castel Gandolfo. ■

Mussolini pe culoarele Vaticanului, în timpul Acordurilor de la Lateran, din 11 februarie 1929

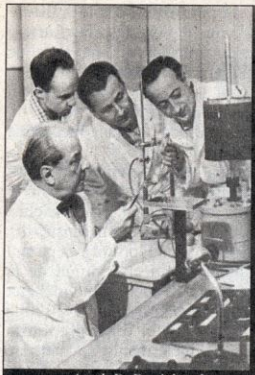
Acad. D. Danielopol

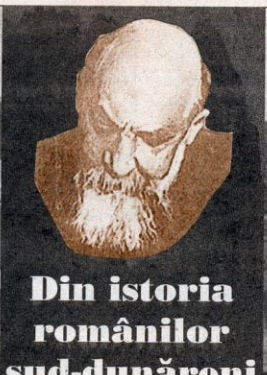
Din istoria românilor sud-dunăreni

George Vraca

„BUNI, RĂI, SUNT FRAȚII NOȘTRI!"

V.G. BARBA

Prin 1930, cu prilejul unei vizite oficiale într-un oraș mai sudic al Dobrogei, Nicolae Iorga – atunci, pentru puțină vreme, prim-ministru – asculta cu multă atenție o interesantă dare de seamă, prezentată de prefectul județului.

Raportorul înfățișa realizări îmbucurătoare, dar și neajunsuri determinate de o acută febră a emigrărilor și imigrărilor în acea zonă.

Am trăit acest eveniment cu emoțiile elevului ce eram atunci, însoțind pe tatăl meu, unul dintre fruntașii celor colonizați, invitat să participe la analiza privind colonizarea.

Era perioada dintre cele două războaie mondiale, când au avut loc, în Sud-Estul Europei, dislocări mai mari sau mai mici de populații după criterii naționale sau numai religioase. Din Grecia, de pildă, au fost smulși atunci circa 500.000 de turci, deși în decurs de câteva secole aceștia prinseseră rădăcini adânci acolo, și au fost transplantați în câmpiile Anatoliei, care nu erau nici mai fertile și nici mai puțin fierbinți. Erau însă... „musulmane". Sub supravegherea și sprijinul financiar al Ligii Națiunilor, au poposit în schimb pe câmpiile Macedoniei, alipite Greciei în urma păcii de la București din 1913, circa 1.200.000 de „creștini". Au fost aduși din Caucaz, de pe coastele apusene ale Asiei Mici, din Istanbul și din împrejurimile acestuia. Unii dintre aceștia nu cunoșteau decât limba turcă. Erau în schimb... „ortodocși".

În preajma celui de-Al Doilea Război Mondial, Hitler poruncise să fie aduși în interiorul Reich-ului nemții din Dobrogea, deși aceștia își creaseră rosturi mulțumitoare în mai multe sate în care, decenii la rând, își înfrățiseră truda cu aceea a românilor autohtoni.

Din aceeași Dobroge, chemarea Islamului a mișcat cartiere și chiar sate întregi. În locul celor plecați, care aveau să ducă multă vreme dorul traiului liniștit din localitățile în care se născuseră, soseau, împinși de ineluctabile nevoi economice, moldoveni, bănățeni și olteni, sătui de truda pe moșiile altora și dornici să aibă propriul lor petec de pământ.

Dorința de afirmare liberă, ca oameni de limbă latină ce erau, îi pornea din Pind spre

singura țară a romanității răsăritene și pe păstorii vlahi sau aromâni, cum se recomandă chiar ei obișnuind să folosească un „a" protetic la unele cuvinte care încep cu o consoană și mai ales cu „r", hotărâți să-și făurească un nou destin în sau lângă vechile vetre românești din Dobrogea.

Într-o perioadă de câțiva ani cu începere din 1925, potrivit cu datele publicate în 1935, fuseseră împroprietărite în Dobrogea 12.412 familii, sosite din alte provincii ale țării, și 6.553 familii cu aproximativ 30.000 de aromâni.

Firesc, administrația locală era confruntată cu probleme numeroase, complexe, unele deosebit de gingașe. Acolo unde în locul blajinilor turci, preciza darea de seamă se instalau și mai blajinii moldoveni, modești în pretenții, răbdători și docili, sarcinile administrației de stat erau ușoare. Se întâmpinau însă mari dificultăți cu oltenii și mai ales cu aromânii.

Întrucât se adresa unei personalități bine informate și cu sentimente binecunoscute, darea de seamă reliefa totodată faptul că atât oltenii, cât și aromânii/„macedonenii" erau ageri, întreprinzători, perseverenți în atingerea țelurilor pe care și le propuneau. Nu se ascundea nici insatisfacția administrației că nu putea potoli neastâmpărul acestora.

Într-adevăr, cei veniți din Oltenia ca și cei sosiți „de peste mări și țări" se împăcau mai greu cu starea de lucruri din administrația coruptă și birocrată, generatoare de situații care puneau sub semnul întrebării nu numai viabilitatea noilor gospodării, dar, uneori, chiar sănătatea și viața celor ce speraseră într-un trai mai bun și mai demn.

În concluziile documentatei dări de seamă, pe care Iorga o ascultase cu atenție până la capăt, se propunea limitarea împroprietăririi în Dobrogea cu familii ce proveneau din Oltenia și neacordarea de noi aprobări pentru intrarea în țară a altor familii de aromâni.

Propunerea îl nemulțumise pe Iorga. Se simțea aceasta în tonul puțin iritat cu care întrebase: „Credeți oare că aceștia nu sunt buni pentru noile noastre rosturi aici?"

Și, fără să aștepte răspuns, a adăugat: „Socot, dimpotrivă, că acești neastâmpărați olteni și macedoneni ar trebui să fie mai mulți aici unde, la nevoe, ar putea avea rolul protector pe care îl au pentru ogoare perdelele de salcâmi create împotriva vânturilor negre."

Prefectul raportor a încercat să atenueze considerațiile negative, făcute mai ales la adresa aromânilor, dar nu s-a putut abține de la precizarea că „unii dintre ei sunt deosebit de incomozi, chiar răi".

Cu privirea-i scrutătoare, Iorga și-a fixat câteva clipe interlocutorul, a clătinat ușor din cap a tăgadă și a pus capăt dialogului, respingând fără echivoc propunerea de a se refuza aromânilor intrarea în țară. Apoi, a încheiat discuțiile printr-o scurtă reflecție adresată tuturor celor care aveau urechi de auzit: „Buni, răi, să nu uităm că sunt frații noștri; la bine și la rău ei vor fi mereu alături de noi."

În glasul lui Iorga, glas blând de botoșănean, mai marele județului, care avea „auz bun", și întreaga asistență, au simțit vibrând neînduplecata hotărâre a istoricului, moștenită poate de la strămoșii săi – oameni din Pind, de la Adriatica –, care își trimiseseră pe la 1860 odrasla ca negustor în Botoșani, galangiul (marinar al flotei imperiale turcești) Gheorghe Iorga.

Nicolae Bănescu, în *Elogiul academic* din 15 mai 1945, amintea și el că marele istoric s-a născut în Botoșani „dintr-o familie care cobora, după tată, din oameni întreprinzători de la Pind". La rândul său, filologul italian Gino Lupi, în *Storia della litteratura romana* (Florența, 1955) așază pe strămoșii lui Iorga într-o familie de macedoromâni, veniți în Moldova să facă negustorie.

Atitudinea lui Iorga în favoarea aromânilor nu era determinată însă numai de șuvița de sânge aromân care curgea în vinele lui. Ea era aceea a uneia dintre marile personalități militând pentru unitatea întregii romanități răsăritene plămădite, timp de două milenii, într-un spațiu imens cu-

Horă din Huma (Salonic)

prins între Marea Adriatică și Marea Neagră, între înălțimile sudice ale Pindului și cele nordice ale Carpaților. Era atitudinea marelui istoric și vizionar care cunoștea mai bine decât oricine potențialul biologic al acestei ramuri sudice crescute pe vigurosul trunchi al latinității răsăritene și care dăduse Bizanțului împărați capabili. Când acesta a încetat de a mai fi latin, a creat cele dintâi Vlahii – țări de limbă latină în Răsărit –, independente încă din secolul X. A dat apoi unui mare stat vlaho-bulgar, la sud de Dunăre, vestita familie împărătească a Asăneștilor.

Mai cunoștea Iorga, prea bine, și meritele mari ale puținilor aromâni care se stabiliseră în trecut printre frații lor din stânga Dunării, dându-le pe mireanul Barila (1624-1693), care a devenit mitropolitul poet Dosoftei, pe Andrei Șaguna (1809-1873), care a condus destinele poporului român din Transilvania în secolul deșteptării lui naționale, pe marele filantrop Emanoil Gojdu (1802-1872), care a lăsat o avere imensă pentru cultivarea românilor transilvăneni. A mai venit din sudul Dunării neamul Mocioneștilor, în mod deosebit Andrei Mocioni (1812-1880) și Alexandru Mocioni (1841-1899), aflați în secolul XIX în fruntea Partidului Național al Românilor din Banat și Ungaria.

Dăduseră aromânii meșeriași iscusiți, negustori pricepuți, scriitori și oameni politici valoroși de care luase cunoștință Iorga în mai toate arhivele pe care le scotocise. Aromâni fuseseră și mulți medici, dintre care unii cu renume mondial, precum acea trinitate despre care savantul V. Bologa scria că „a dominat timp de decenii medicina din Principate": Silvestru C. Filitti, C. Darvari, D. Caracaș (tatăl Catincăi Caracaș, mama lui Al. Odobescu).

Puțini câți erau în trecut, în spațiul romanității nord-dunărene, aromânii au dat juriști de seamă ca Gh. Danielopol sau C. Dissescu, valoroși artiști plastici ca D. Paciurea sau Camil Ressu, pe George Vraca, Alexandru Papană – aviatorul, astronomul Nicolae Coculescu, istoricul A.D. Xenopol, mulți generali competenți (Darvari, Papană, Mandrini, Petala, Macridescu, Coandă, Niculeanu, Uică), arhitecți talentați, ca Iotu, Culina, Simota, mulți profesori universitari de mare prestigiu, ca I. Carageani, Iuliu Valaori, George Murnu, Teodor Capidan, Cezar si Victor Papacostea, Tache, Pericle și Valeriu Papahagi etc. etc. Îndreptățit era așadar Iorga să presupună că dacă aromânii ar fi în număr mai mare printre noi, am avea câștig și mai mult de la ei.

Iorga nu se înșela. În a doua jumătate a secolului XX, numărul aromânilor din România era în jur de 100.000. Deși constituiau mai puțin de 0,5% din populația țării, s-au făcut remarcați aproape în toate domeniile de activitate: industrie, agricultură și zootehnie, comerț, sănătate, știință, cultură, învățământ. S-ar putea umple pagini întregi cu numele celor care se evidențiază ca fruntași în fiecare domeniu pe tot cuprinsul țării. Academicianul Elie Carafoli, artiștii plastici Lucreția și Ion Pacea, Toma Caragiu, Ion Caramitru, Cristian Gațu tot din Pind își trag obârșiile. Din 228 de specialiști, câți cuprinde *Dicționarul de lingviști și filologi români* (București 1978), 19 sunt aromâni (8% din totalul acestor specialiști, deși în totalul populației sunt de 20 ori mai puțini); mulți poeți, foarte mulți medici, dar și mai mulți dascăli, unii dintre ei ilustrând catedre universitare.

Desigur, aromânii au și ei minusuri. Dar Iorga aprecia că ele nu le anulează meritele. Ca istoric își putea explica mai bine decât autoritățile care i se plângeau neastâmpărul, puțina disciplină și supunere a celor care nu cunoscuseră niciodată iobăgia și trăiseră veacuri de-a rândul în adăposturile lor din Munții Pind, fără stăpâni, deasupra lor având doar cerul și pe Cel de Sus. ■

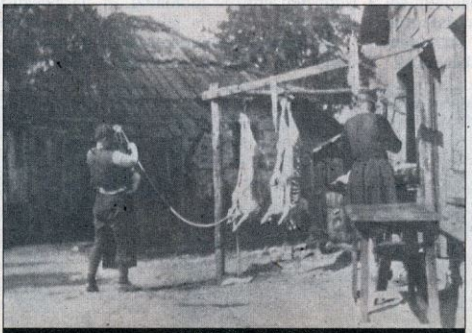

Jupuitul oilor în Avdela (Pind)

DESPOT VODĂ UN PROTESTANT PE TRONUL MOLDOVEI

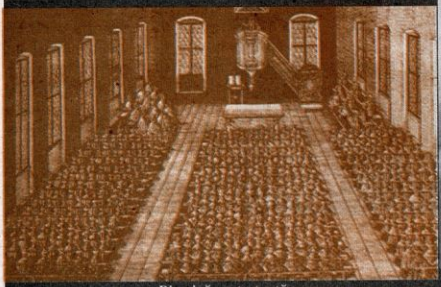

Biserică protestantă

C.I.Nottara, la premiera dramei lui Vasile Alecsandri (1892)

LILIANA ALEXANDRESCU

Domnul Moldovei Despot Vodă (1561-1563) a avut o carieră pe cât de spectaculoasă, pe atât de tragică. În prima parte a articolului, ne-am despărțit de viitorul domn pe când se afla la Wittenberg, găzduit de Melanchton, un celebru învățat, prieten al lui Luther. Acolo el a devenit adept al protestantismului.

Prin diverse uneltiri și manevre, cu ajutorul polonezilor și al unui grup de boieri moldoveni, Despot a ajuns pe tronul Moldovei. Printre primele lui inițiative se numără înființarea unei biblioteci la curtea domnească și a unei școli latinești la Cotnari, unde îl invită ca profesor și ca rector pe viitorul lui biograf, Johannes Sommer Pirnensis. Încearcă să-i atragă și pe alți eruditi și oameni de valoare, ca ginerele lui Melanchton (căruia îi trimite și bani de călătorie), sau un anume Joachimus Rhaeticus, reputat în disciplinele matematice, pentru care Despot avea o predilecție. Ca orice principe renascentist, colecționează obiecte de artă, plătite oricât de scump, de pretutindeni. „Erau toate acestea – notează Johannes Sommer – demne de un principe de lăudat și au stârnit o speranță uriașă în privința lui, chiar la oameni străini, cu previziune nu zadarnică a unui rod fericit, dacă cruzimea barbară nu i-ar fi răpit de timpuriu domnia și totodată viața."

Din paraclis, capelă lutherană

Spunând că slujitorii lui Dumnezeu nu au nevoie de avuții lumești, confiscă podoabele de aur și argint din biserici și își plătește mercenarii. Lasă să transpară ideea (vagă) a unei noi cruciade sau a recuceririi Constantinopolului. De fapt însă, misiunea pe care și-a propus-o – marele lui plan secret, din ce în ce mai vizibil – este de a introduce în Moldova protestantismul în locul religiei ortodoxe! Naivitate politică, greșeală tactică prin care reușește să unească împotriva lui și clerul, și marea boierime. Un ecou al acestei reacții se aude și în vocea cronicarului Grigore Ureche: „Despot Vodă, dacă s-a așezat la domnie, se arăta blând și tuturor cuvios, și aevea creștin drept, iară la taină eretic, și avea sfetnici de-ai săi, de o lege cu dânsul, și mai apoi și-a ivit și necredința sa."

Transformă paraclisul din palatul de la Suceava în capelă luterană și se înconjoară numai de străini, de „eretici", aduși mai ales din Germania pentru a-l ajuta să-i determine pe supușii lui să îmbrățișeze noua religie. Zelul de misio-

nar l-a făcut la un moment dat să-şi bată joc făţiş de „superstiţiile băbeşti" ale preoţilor bisericii ortodoxe şi ale călugărilor, pe care-i ironiza şi îi dispreţuia, declarând că „Dumnezeu este cultivat şi împăcat, după rit, prin gând cucernic şi prin sentiment, nu prin ceremonie deşartă şi prin scamatorie de cuvinte".

Respingea aşadar slujba bisericească (*missa*) şi „cuvânta el însuşi despre învăţăturile divine", confirmându-şi părerea „prin autoritatea cărţilor sfinte" şi declarând că îşi va da osteneala să fie înlăturate acele ceremonii şi rituri şi „să fie zmulsă rătăcirea" din minţi. În acest scop a chemat din Polonia pe un anume Lusinius, un predicator (otrăvit mai târziu de moldoveni) adept al lui Calvin, şi pe alţii „din aceeaşi sectă, experimentaţi în vorbire, prin care poporul să fie instruit despre aceste lucruri", scrie Sommer. Şi tot el relatează în continuare că „Despot făcea ceremonii particulare în casă şi invita la acestea pe cei dintâi dintre prieteni şi se supăra pe cei care refuzau să participe", aruncând, ca bun discipol al lui Luther, împunsături şi cuvinte de ocară la adresa preoţilor, criticându-le trândăvia, incultura şi moravurile. Atitudinea şi programul lui ideologic îi vor fi jignit pe mulţi, din toate categoriile sociale.

Personalitate ambivalentă, Despot visează însă şi la cuceriri mai lumeşti, la expansiuni teritoriale legate de ideea recuperării unui trecut de glorie. În optica Renaşterii, căutarea Faimei era dovada unui spirit ales şi cutezător. Acelaşi biograf îl admiră aşadar pe Despot pentru aceste năzuinţe, ca pe „un suflet foarte măreţ", care gândeşte şi acţionează conform unui plan grandios, atribuindu-şi în viitor „domnia

Christopher Marlowe

Valahiei Transalpine şi chiar a Transilvaniei".

Precursor al lui Mihai Viteazul

Că Despot avea într-adevăr o asemenea concepţie politică, plasată într-o perspectivă istorică, ne-o dovedeşte şi corespondenţa lui (publicată parţial de N. Iorga). Într-o scrisoare din 1561, adresată boierilor moldoveni, el îi cheamă, în calitate de urmaşi ai romanilor, la restabilirea fostelor graniţe străbune, ba chiar, eventual, a fostului Imperiu bizantin: „Dorinţa mea nu e alta decât să slobozim această ţară de tiranie şi s-o aducem în stare bună, cum a fost odată, pe vremea prealuminaţilor mei înaintaşi [...] Eu sunt Domnul vostru cu drept de moştenire şi nu sunt de neam prost [...] Sunt creştin şi nu voi găsi plăcere niciodată să vărs sângele creştinilor [...] Gândul meu nu e altul decât să fac ca Dunărea să fie hotarul ţării mele a Moldovei şi să mă războiesc zi şi noapte cu necredincioşii şi blestemaţii de turci [...] cu voi, vitejilor şi neam războinic, ce vă coborâţi din vitejii romani, care au făcut să tremure lumea [...] Acuma, fiilor şi fraţilor prea iubiţi, Domnul Dumnezeul nostru şi-a adus aminte de noi şi m-a pus în Scaunul părinţilor mei, de unde cu voi, cum zic, şi cu ajutorul şi ocrotirea ce voi avea de la prea-nebiruitul împărat Ferdinand, [...] nădăjduiesc, în puţină vreme, a dobândi iarăşi locurile Moldovei mele pe care le ţine păgânul: adică malul Dunării, şi nu numai acela, dar şi Ţara Românească şi apoi toată Ţara Grecească [...] Şi cu aceasta ne vom face cunoscuţi lumii întregi ca adevăraţi romani şi coborâtori din aceia, şi numele nostru va fi nemuritor..."

Această scrisoare, această proclamaţie adresată boierilor de către Despot ca principe *legitim* (moştenitor firesc al tronului), cu o *ascendenţă* indiscutabilă (pretinde a descinde din Ştefan cel Mare!), de esenţă quasi-divină şi purtător al unei misiuni: aceea de a unifica sub sceptrul lui cele trei ţări înfrăţite (utopie corectă în datele ei geopolitice, realizată trei secole mai târziu), ba mai mult: de a reinstaura, cu ajutor european, supremaţia creştină în Bizanţ (el însuşi fălindu-se a fi coborâtor din împăraţii bizantini), este un document extrem de interesant pentru fizionomia morală a unui Despot, amestec de viclenie şi naivă încredere în sine, de flaterie şi autoritate, de manipulare şi entuziasm. Personaj uimitor, mereu aflat într-un echilibru precar între realitate şi himeră, Despot pare o rudă exotică a eroilor supradimensionaţi din tragediile lui Marlowe şi Shakespeare.

Un alt final?

Figură paradoxală, aventurier cu idealuri, Despot ne poate oferi astăzi diferite lecturi. Moral-filosofică: ambițiosul pedepsit, uzurpatorul detronat („Fortuna labilis"). Catolică: ereticul pedepsit. Ortodoxă: ereticul pedepsit. Protestantă: dreptcredinciosul martirizat. Istorică: un caz-limită în lupta dintre Reformă și Contrareformă în Europa veacului XVI pe teritoriul Țărilor Românești, „aux portes de l'Orient".

În literatura română, existența lui istorică și-a căpătat dublul fictiv în piesa menționată în numărul trecut al revistei, *Despot Vodă. Legendă istorică în versuri* (1879), a lui Vasile Alecsandri. Remarcabilă în „legenda" lui Alecsandri este tocmai alegerea lui Despot ca exponent al unei drame naționale, erou neconvențional, personaj dubios intrat prin efracție în seria voievozilor moldoveni autohtoni și totuși purtător al unor idei. C. Ollănescu (1849-1908), autorul primei lucrări de amploare asupra teatrului românesc și a evoluției lui, *Teatrul la Români* (1897), apreciază pozitiv această alegere „a unui personaj posedând, pe lângă însușirile de distincțiune și de cavalerism ale civilizațiunii apusene, iscusința și dibăcia fiilor Orientului..."

Caracterul ambivalent al lui Despot, prins între două lumi, bogat în posibilități dramatice, l-a atras în mod special, aproape un veac mai târziu, pe omul de teatru Dan Nasta. Prins și el între două epoci, ca actor și ca regizor, dar și existențial, dornic să reîntrupeze pe scenă, în plină eră „socialistă", îndărătul Cortinei de fier, imagini ale unui trecut problematic, el a realizat o memorabilă montare a piesei lui Alecsandri pe scena Teatrului Național din Iași în stagiunea 1958-1959. Deși în linii mari fidel adevărului istoric, Alecsandri, în ultimul act al dramei, a schimbat sfârșitul eroului său. El a transportat uciderea lui Despot din exterior, de pe câmpul de bătaie, în interior, în sala tronului: iertat de Tomșa (!?!) și condamnat la închisoare într-o mânăstire, Despot e înjunghiat de un bufon nebun, Ciubăr Vodă, o caricatură de domn. Brutala execuție din fața taberei militare, corpul în țărână, învălmășeala, sângele, „zgomotul și furia" se transformă între pereții scenei într-un asasinat de curte, acompaniat de comentariul edificator al asistenței. Pentru a spori efectul dramatic al acestui deznodământ, Dan Nasta (Despot), trăgând după el o imensă trenă de un roșu sângeriu, se prăbușea agățându-se de tron care, pus pe turnantă, se rotea și-l târa în neantul culiselor.

În orice caz, contestat sau nu, din tot ce a gândit și a întreprins Despot n-au rămas decât schițe, intenții. Dacă persevera, Moldova ar fi ajuns poate un avanpost al protestantismului în Europa de Răsărit. Sau dimpotrivă, s-ar fi declanșat un război civil, o baie de sânge...

Ce s-ar fi întâmplat dacă buzduganul lui Tomșa nu l-ar fi prăvălit la pământ? Poate că așa ar trebui să-și încheie filmul cameramanul ipotetic pe care-l invocam la început: sub semnul întrebării. Poarta grea a cetății s-ar deschide scârțâind. Despot, dând pinteni calului, ar porni spre tabăra dușmană, dar ar rămâne deodată oprit, fixat în stop-cadru, suspendat pentru totdeauna într-un galop retezat. ■

Scenă din spectacolul Despot Vodă, *de Alecsandri, montat de Dan Nasta, pe scena Teatrului Național din Iași, în stagiunea 1958-1959*

În municipiul Oltenița, localitate situată în Lunca Dunării, la numai 65 km de București, există un muzeu arheologic deosebit, apreciat de vizitatori și căutat de specialiști pentru bogăția și valoarea exponatelor.

A fost înființat în 1957, pe baza unei colecții formate din 902 piese arheologice, donată statului de un pasionat colecționar de antichități, contabilul Barbu Ionescu. El și-a alcătuit colecția după ce a aflat de la unii locuitori din Oltenița Rurală (cartier din partea de nord a orașului) că pe „movila" Gumelnița se găsesc nenumărate cioburi de oale de la „uriași". Printr-o serie de gropi, practicate mai mult pe panta Măgurii Gumelnița, dar și pe „Ostrovelul" de la Căscioarele, unde a aflat că în anul 1925 săpase prof. Gheorghe Ștefan, sau în punctul „Malu Roșu" de la Sultana, Barbu Ionescu a recoltat numerose vase și alte obiecte preistorice, pe care le-a păstrat cu grijă mai multe decenii.

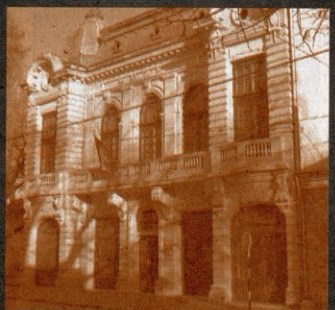

MUZEUL CIVILIZAȚIEI GUMELNIȚA DIN OLTENIȚA

Dr. DONE ȘERBĂNESCU,
Directorul Muzeului Civilizației Gumelnița

● Contabilul ctitor de muzeu ● Întâi bancă, apoi monument istoric ● Agricultori, crescători de vite și meșteri aurari ● Scrierea și războiul de țesut ● Îndrăgostiții de acum 6.000 ani ● Frumoasele de la Căscioarele poartă rochiile lungi, largi și vopsite în roșu cu alb ● Marmura venea din Ciclade, podoabele – din Rodos

Muzeul Raional Oltenița, cum s-a numit inițial, a funcționat într-un local modest. Sporirea considerabilă a patrimoniului muzeistic a pus la un moment dat problema spațiului de expunere. Pe lângă acesta, instituția, ca să poată funcționa, mai avea nevoie de spații de depozitare și laboratoare. În 1971 muzeul a primit una dintre cele mai impunătoare clădiri din oraș, în care expoziția, mult mărită, a fost reorganizată pe baza unei noi tematici. Acolo funcționează și acum.

Clădirea a fost construită în 1926, ca sediu de bancă, de arhitectul Ioan Cernescu în stil Art Nouveau, în vogă la începutul secolului XX. Acum figurează pe Lista Monumentelor Istorice din România, ca ansamblu arhitectural.

În ultimii 35 de ani s-au făcut cercetări arheologice sistematice și numeroase sondaje în mai multe puncte din preajma orașului Oltenița, la Căscioarele, Chirnogi, Măgura Gumelnița, Sultana și Vădiceasca sau în dava getică de la Radovanu. Unele descoperiri au

fost spectaculoase, Muzeul fiind acum cunoscut în rândul specialiștilor români și străini ca deținător al uneia dintre cele mai valoroase colecții de reprezentări plastice aparținând civilizației Gumelnița, cu o bogată colecție de vase frumos decorate de diferite tipuri, din aceeași perioadă.

Cel care a efectuat pentru prima dată cercetări în așezarea Măgura Gumelnița a fost Vladimir Dumitrescu. La îndemnul lui Vasile Pârvan, împreună cu colegul său Ion Nestor, cei doi au scos la lumină și au publicat în revista *Dacia* primele vestigii ale uneia dintre cele mai evoluate civilizații ale eneoliticului din Peninsula Balcanică, cunoscută de atunci de toată lumea sub numele de civilizația Gumelnița. Eneoliticul (cca. 4900-3950 a.Chr.) este cea de-a doua fază a neoliticului (mileniul VI - prima jumătate a mileniului IV a.Chr.), caracterizată printr-o evoluție lentă și prin modul de trai semistabil al comunităților omenești. Peste aproape șapte decenii, impresionat de valoarea exponatelor din Muzeul de la Oltenița, Vladimir Dumitrescu consemna în cartea sa *Oameni și cioburi* (1993): „Astăzi, Muzeul Oltenița este un popas obligatoriu pentru oricine studiază epoca neo-eneolitică din Câmpia Dunării."

Majoritatea exponatelor provine din săpăturile executate pe Măgura Gumelnița. Acest sit arheologic situat la 4 km nord-est de Oltenița este un promontoriu desprins din terasa înaltă a Dunării din timpuri geologice. Pe Măgură, care are o suprafață de 3 ha, se află o pătură arheologică groasă de aproximativ trei metri, formată din depuneri din timpul evoluției civilizației Gumelnița (4650-3950 a.Chr.), dar și urme de vestigii ale civilizației Boian (5000-4650 a.Chr.), care evoluase anterior, sau ale civilizației Cernavodă II, ulterioară (3950-3350 a.Chr.).

Pentru a se realiza o concordanță între tematică și titlul muzeului, care până în anul 2001 era cunoscut ca muzeu de arheologie, și ca să se distingă față de alte muzee cu același nume din țară, s-a solicitat aprobarea ca el să aibă o nouă denumire, aceea de *Muzeul Civilizației Gumelnița*.

În expoziția de bază sunt expuse obiecte care au aparținut civilizațiilor ce au evoluat în centrul Câmpiei Române, cum sunt: Dudești, descoperită la Căscioarele și Vasilați, Boian, ilustrată prin descoperirile de la Spanțov, Căscioarele sau Vlădiceasca. Un loc aparte a fost rezervat prezentării civilizației Gumelnița, căreia i s-a acordat un spațiu foarte generos. Pentru o mai bună înțelegere a progreselor făcute din timpul evoluției acestei înflorirtoare civilizații neo-eneolitice din partea de sud-est a țării noastre, colecția a fost expusă pe situri. În felul acesta vizitatorul are în față toate vestigiile unei comunități, cu o imagine completă despre ocupațiile și modul de viață ale omului acelor timpuri.

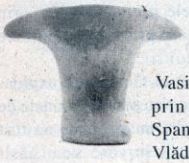

Topoare masive, cioplite din silex adus de la sud de Dunăre, dălțite și tesle din diferite roci realizate prin șlefuire, săpăligi sau brăzdare de plug din corn de cerb, lame de seceră din silex, pietre de râșniță, zdrobitoare, boabe de grâu (alac) carbonizate dovedesc că purtătorii civilizației Gumelnița erau producători de hrană. Vite în miniatură, strecurători și unelte pentru prelucrarea pieilor de animale atestă că în economia civilizației Gumelnița creșterea vitelor ocupa un loc însemnat. Cârlige de undiță de aramă, vârfuri de harpoane din corn de cerb, o barcă în miniatură, vârfuri de săgeți din os sau silex sau vârfuri de suliță din silex arată că vânătoarea și pescuitul aveau o

pondere însemnată în asigurarea hranei comunităților.

Un depozit de ace de aramă descoperit la Căscioarele, împungătoare cu vârf de aramă și mâner de os, topoare de aramă, mărgele, inele sau brățări descoperite la Luica, Sultana, Oltenița, Curcani și Chirnogi, precum și mai multe tipare pentru turnat obiecte de aramă atestă că oamenii din acele timpuri știau să extragă minereul de cupru și cunoșteau secretele prelucrării lui, prin încălzire și ciocănire sau prin topire și turnare în tipare.

În arealul civilizației Gumelnița exploatarea cuprului se făcea sistematic în minele de la Ai Bunar din sudul Dunării, unde au fost descoperite 11 puțuri, în care s-au găsit instrumente speciale de minerit: toporul-daltă și târnăcopul. O unealtă specială folosită în activitatea de extracție era un mai din rocă dură, cu un șanț pe mijloc, ceea ce permitea ca piatra să fie balansată cu o funie legată în jurul său. Maiul avea o lungime de 10-25 cm și cântărea 1-4 kg. Arama extrasă în minele de la Ai Bunar a servit ca sursă de materie primă pentru întreaga zonă est-balcanică, Muntenia, Moldova și sudul Ucrainei. S-ar putea însă ca unele obiecte din aramă să fi fost realizate și cu minereu extras din Dobrogea, de la Altântepe, sau din zona cupriferă supcarpatică din țara noastră.

Vase de diferite tipuri, mosoare, greutățile pentru fus și greutățile pentru războiul de țesut sugerează că în cadrul civilizației Gumelnița existau mai multe categorii de meseriași, care activau în atelierele din jurul templelor. Foarte multe greutăți de lut, pentru războiul de țesut sau pentru plasele de pescuit, au câte un semn incizat pe ele. Mulți cercetători le consideră dovezi ale unui sistem de scriere sacră, dezvoltat cu circa 2.000 de ani înaintea scrierii egiptenilor sau sumerienilor. Ea a apărut în urma îndelungii folosiri a unor semne grafice încărcate cu un simbolism particular și este strâns legată de cultul divinității feminine.

În situl de la Ulmeni s-a găsit un atelier în care se prelucrau mărgele de diferite forme; erau lucrate din lut prin șanțare sau din semințe de mărgeluță – o plantă care crește și astăzi în flora spontană prin vii sau pe la marginea pădurilor din zonă. La Căscioarele și Vlădiceasca s-au găsit mai multe depozite de unelte de silex, între ele, cuțite de 40 cm lungime.

Ceramica este bine reprezentată, cu vase de diferite forme, cu decor caracteristic pictat în special cu grafit, decorate prin incizare, imprimare sau cu decorul în relief. În toată aria civilizației, răspândite pe sute de kilometri, regăsim aceleași forme și motive ornamentale, atestând o activitate meșteșugărească specializată. Pentru producerea unui vas erau necesare mai multe operațiuni: alegerea și prepararea lutului, modelarea lui în forme tradiționale, lustruirea, decorarea și stăpânirea tehnologiei de ardere, la temperatura de 900-1.200 de grade.

Un loc aparte în cadrul expoziției de bază îl ocupă secțiunea *Artă, Magie și Religie în Preistorie*. Cu ajutorul unor descoperiri de piese de artă preistorică, modelate ca obiecte de cult, s-au putut reconstitui, parțial, practicile magico-religioase ale purtătorilor eivilizației Gumelnița. Aceștia aveau o religie complexă, cu o mitologie privind crearea Universului, a lumii, despre viață, despre moarte, cu credința revenirii la viață într-o lume viitoare. Sanctuare în miniatură sau chivoturi, cu tot schematismul lor, dovedesc că existau edificii destinate cultului. Ornamentele evocă Cultul Taurului și adorarea Soarelui dătător de viață. La Măgura Gumelnița, Sultana

și Căscioarele au fost aflate replici care redau la scară reală sanctuarele gumelnițene, unele etajate, cu elemente de înalt nivel de dezvoltare a arhitecturii.

Divinități ale epocii, realizate din lut, os, marmură sau aur sunt reprezentate sub formă de vase și capace sau de statuete antropomorfe ori zoomorfe. Deși divinitățile nu au fost modelate ca opere de artă, ele au fost realizate cu mare măiestrie, fiind considerate adevărate capodopere artistice ale epocii. Unele dintre aceste piese sunt cunoscute deja în literatura de specialitate cu denumiri precum: „Perechea de îndrăgostiți de la Gumelnița" (*Magazin istoric*, nr. 4/1989), „Zeița de la Sultana", „Omul neolitic de la Sultana", „Statueta cu vas pe cap" ș.a. Funcționalitatea statuetelor și a obiectelor de rit gumelnițene era legată de cultul fecundității, fertilității și de cel al morților. Exista un concept al divinității feminine dătătoare de viață, reprezentată cu forme anatomice ample, dezvoltate și indică în foarte multe cazuri o maternitate apropiată. Unele figurine concav-convexe din aur, de la Sultana sau Gumelnița, erau purtate ca amulete la gât de femei și fete tinere, simbol al fertilității feminine.

Alte statuete din os cu cap inelar, descoperite în necropola de la Sultana, aveau rolul să-l ocrotească pe cel decedat și să-i asigure reîntoarcerea la viață într-o lume viitoare.

Datorită canoanelor epocii, toate realizările artistice care reprezintă oameni sau animale se caracterizează printr-o stilizare excesivă. Cu toate acestea, câteodată pe unele piese distingem trăsături realiste, cum ar fi capacul zoomorf descoperit la Gumelnița, unde animalul reprezentat poate fi identificat cu ușurință. La Vlădiceasca a fost găsit un cap uman din lut, pe care se pot observa trăsăturile feței, părul pieptănat pe spate, retezat; doar urechile mari, perforate, trădează stilul epocii. Pe unele statuete sau vase antropomorfe apar și elemente de îmbrăcăminte („Statueta cu vas pe cap" de la Gumelnița). Pe un vas antropomorf de la Căscioarele, femeile apar cu rochii lungi și largi la poale, croite din pânză cu model în țesătură, format din benzi verticale vopsite cu roșu, alternând cu alte benzi vopsite cu alb.

În necropolele comunităților gumelnițene de la Oltenița-Măgura Gumelnița, Căscioarele, Chirnogi sau Spanțov s-a constatat că defuncții erau înhumați în poziție chircită pe o parte, de obicei pe partea stângă, orientați cu craniul spre Răsărit. Uneori cadavrele erau presărate cu ocru roșu (simbol al vieții), iar lângă cel plecat se depuneau obiecte de podoabă, arme, unelte sau vase de lut cu hrană. Înhumarea cu craniul spre Răsărit se făcea cu scopul de a lega soarta sufletului de traiectoria Soarelui; exista deci speranța unei renașteri într-o lume viitoare. Inventarul funerar și hrana depusă sunt dovada unei credințe religioase care promova viața de dincolo de moarte.

Aceste obiecte au ajuns aici prin schimbul de produse cu Marea Egee, prin negoțul practicat pe mare și Dunăre sau pe drumurile din Peninsula Balcanică. Un rol important în intermediere se pare că l-au avut locuitorii din regiunea Varna, un foarte important centru de schimb. În mormintele de la Varna s-au găsit cantități însemnate de obiecte de aur, aramă și din cochilii de scoici marine. Dacă obiectele din scoici marine provin din Marea Egee, obiectele de marmură vin dinspre Ciclade. Aceste descoperiri, împreună cu două vase aparținând civilizației Cucuteni, găsite pe Măgura Gumelnița, indică faptul că purtătorii civilizației Gumelnița întrețineau relații economice pe scară largă și uneori la distanțe apreciabile.

Expoziția de bază a muzeului prezintă și piese aparținând civilizațiilor care au evoluat în perioada de tranziție la epoca bronzului, respectiv Cernavodă I, III și Cernavodă II, descoperite la Oltenița, Ulmeni și Chirnogi.

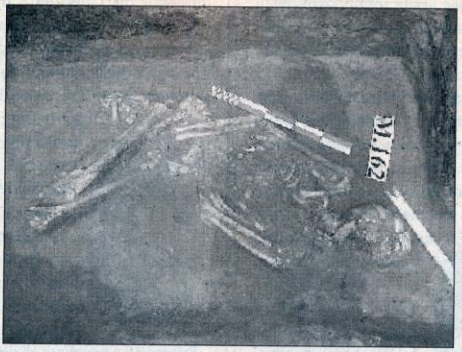

Alte exponate sunt din epoca bronzului și din prima epocă a fierului (de la Budești, Sultana, Căscioarele, Chirnogi, Gurbănești, Vlădiceasca și Radovanu) sau din perioada getică (Chirnogi, cetatea getică de la Căscioarele, așezarea geto-dacică de la Vlădiceasca și din dava de la Radovanu).

Tezaurele de argint geto-dacice sunt cele descoperite la Scărișoara (monete istriene), Chiselet (monete tarsiene), Negoiești (monete de tip Vârteju). Arme, unelte, râșnițe, opaițe, vase felurite, monete autohtone, obiecte de podoabă, dar și monete ajunse aici pe calea schimburilor comerciale din insulele grecești Rodos, Cos, Tasos sau din cetatea Heraclea Pontică, de pe țărmul de sud al Mării Negre, completează tabloul legăturilor cu lumea înconjurătoare a celor care în urmă cu aproape șase mii de ani au făurit cultura Gumelnița. ■

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM		FM
Arad	106,8	**Iași**	103,1
Bacău	101,4	**Oradea**	96,1
Baia-Mare	100,1	**Ploiești**	104,1
Bârlad	102,8	**Rm. Vâlcea**	102,5
Botoșani	100,8	**Sibiu**	103,7
Brașov	105	**Suceava**	101,6
București	101,3	**Târgu-Mureș**	104,9
Buzău	103,7	**Timișoara**	100,7
Cluj-Napoca	101	**Tulcea**	105,4
Focșani	101	**Vaslui**	102,4
Galați	101,6	**Zalău**	105

POPAS ÎN LUMEA DACILOR

Eveniment

Primisem cu mult timp în urmă invitația de a participa la simpozionul științific Decebal, 106-2006, **organizat de Consiliul județean Alba, Muzeul Național al Unirii, Fundația „Alba Iulia 1918, pentru unitatea și integritatea României" și Asociația Culturală Sarmizegetusa.**

În dimineața de 17 iunie, Sala de protocol a Muzeului Național al Unirii a devenit neîncăpătoare. Lume multă: muzeografi, cadre didactice, studenți și mulți pasionați de istorie. Pensionari, oameni în putere, dar și mulți tineri, ceea ce reprezintă un mare câștig, după cum mi-au explicat organizatorii. În prima ședință au fost prezentate comunicările domnilor Vasile Moga (Muzeul Național al Unirii) și Mihai Căstăian (Muzeul Orășenesc Orăștie), iar subsemnatului i-a revenit misiunea de a vorbi despre preocupările revistei *Magazin istoric*. A urmat un dialog viu, în cursul căruia s-au pus întrebări și s-au făcut sugestii interesante. Revista este cunoscută și urmărită cu atenție, mulți dintre cei prezenți mărturisindu-și sentimentele de prețuire pentru „dragul de *Magazin istoric*, pe care îl citesc de pe băncile liceului și a cărui colecție completă sunt mândru că o am", cum îmi spunea unul dintre participanți.

Prima serie de comunicări s-a încheiat cu o lansare de carte – reeditarea monografiei *Cetatea dacică de la Căpâlna* –, datorată cunoscuților arheologi Ioan Glodariu și Vasile Moga.

După-amiază, pe fundalul unei ploi torențiale, a continuat șirul comunicărilor prezentate de Ioan Andrițoiu, Cristian Ioan Popa, Cristian Dima și Cristina Oargă, toți de la Universitatea „1 Decembrie 1918" din Alba Iulia, de Cristina Bodo și Ioan Vasile Ferencz, de la Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva, Cristinel Plantos și Mihai Blăjan (Muzeul Național al Unirii), iar inimosul Cătălin Borangic, asistat de George Ciotlauși (ambii de la Asociația Culturală Sarmizegetusa), ne-a relatat cu vervă și umor peripețiile reconstituirii unei săbii curbe, redutabila armă a oștenilor daci, pe care am avut cu toții plăcerea să o ținem câteva clipe în mână.

Sanctuar din cetatea dacică de la Piatra Craivii

În încheierea primei zile, Ana Dumitran, Linda Vonken, Cătălin Borangic și George Ciotlauși, reprezentând Asociația Culturală Sarmizegetusa și Projects Abroad-Anglia, ne-au prezentat proiectele de ecologizare a cetăților dacice din județul Alba, exemplificând cu secvențe dintr-un film pe care l-au realizat în cursul unei astfel de acțiuni ce avusese loc la cetatea de la Piatra Craivii.

Discuțiile și comentariile pe marginea comunicărilor au continuat a doua zi, în cursul unei excursii având ca obiectiv cetățile dacice de la Ardeu și Costești.

Fie că erau din Alba Iulia, din Deva sau Orăștie, oamenii de specialitate au adus adesea în discuție problema securității precare a patrimoniului, grav afectat de braconajul arheologic, care a luat proporții alarmante. Nici sumele afectate lucrărilor de restaurare și întreținere nu sunt îndestulătoare, dar și mai dăunătoare pare să fie nepăsarea unor reprezentanți ai administrației de stat.

M-a impresionat însă în mod deosebit starea de spirit a celor pe care i-am întâlnit și cunoscut în acele zile. Ei vorbesc cu atâta respect și dragoste despre daci, de parcă timpul s-a oprit, iar cele două milenii au devenit ieri. ■

Marian ȘTEFAN

SEPTEMBRIE 1754: CUTREMURE LA ISTANBUL

Orașul Istanbul a fost lovit de mai multe ori de asemenea cataclisme; imagine din secolul XIX

„La 4 noiembrie [1738], prin ordin imperial, am fost trimis în teritoriile turcești, la marele vizir... La 5 decembrie am ajuns la Dunăre, unde turcii m-au primit ca pe un polonez, deoarece eram îmbrăcat în costum polonez, pentru a nu fi deranjat pe drum de turci. Cum am trecut Dunărea, l-am anunțat pe comandantul turc că sunt trimis rus. Acesta m-a condus în orașul Isaccea, unde se afla marele vizir. După ce i s-a raportat acestuia despre mine, am fost informat că voi fi primit în audiență în seara zilei de 6 decembrie..."

De mai bine de trei ani Imperiul Otoman se afla în război cu Rusia. Operațiile militare trenau. Tânărul locotenent Vasilii Aleksandrovici Nașciokin (1707-1759/1760), viitor general, povestește în Notițele sale (un fel de memorii scrise la maturitate) cum la întoarcerea din misiune le furnizase alor săi date despre pregătirile pe care le făceau otomanii pentru declanșarea unui atac surpriză în cursul iernii. Preveniți, rușii au luat măsurile de siguranță necesare și au provocat otomanilor o importantă înfrângere. Pentru modul în care își îndeplinise misiunea, locotenentul Nașciokin a fost avansat în grad.

Notițele lui cuprind nu doar relatări asupra evenimentelor la care a participat, ci și informații obținute de la membrii familiei sale sau de la diferiți cunoscuți, iar în anexe au fost reproduse diferite documente oficiale. Unul dintre ele ne-a reținut în mod deosebit atenția. Este vorba despre un fragment dintr-o scrisoare expediată din Istanbul la 18 septembrie 1754. Deși nu este semnată și nu conține nici un fel de relație cu privire la emitent, conținutul ne face să credem că este un raport al consulului Rusiei în capitala Imperiului Otoman. Iată textul reprodus de Nașciokin.

Vitalie BUZU

La 2 septembrie a avut loc un cutremur cumplit. Acesta a durat circa 7 minute; prin tot orașul se auzeau plânsete și vaiete, iar locuitorii erau extrem de înspăimântați. La răsăritul soarelui s-a văzut numărul mare de moschei, hanuri, băi, palate și alte clădiri publice afectate de acest cutremur. Se putea vedea cum pe străzi întregi casele erau prăbușite, iar locuitorii se aflau sub ruine... Toți fugeau în afara orașului și își căutau salvarea pe câmp. În Serai frica și neliniștea erau la fel de mari. Diferite dependințe ale acestui palat au fost grav afectate. Au avut de suferit și încăperile haremului, iar cele două mari chioșcuri sau foișoare din piatră, care se aflau la capătul grădinii, s-au prăbușit. Muftiul, marele vizir și toți miniștrii Porții s-au strâns în jurul sultanului, așteptând urmările acestui eveniment nefericit.

La 3 septembrie a avut loc al doilea cutremur, dar nu la fel de puternic. În schimb, cutremurul de pe 4 a fost cumplit. Câteva case, care la primul cutremur au scăpat ușor, acum s-au prăbușit. Fosta biserică Sf. Sofia, un martor al măreției împăraților bizantini, care în prezent este moscheie, a fost puternic afectată de acest cutremur.

Pe data de 5 a avut loc o furtună îngrozitoare, cu fulgere și tunete, care a durat toată ziua. A continuat, apoi, toată noaptea, până spre dimineață, iar noi speram că vom scăpa de un nou cutremur. În zadar ne-am făcut speranțe. Cutremurele au continuat, cu intensitate mai mică sau mai mare, până pe data de 14 septembrie, când, la ora 5 dimineața, am simțit o lovitură cumplită. Peste o jumătate de oră, a urmat un alt cutremur, la fel de puternic și, în sfârșit, al treilea, mai slab. Primele două cutremure au provocat pagube uriașe, mai ales în cartierul ienicerilor, la Arsenal și pe strada mare a Seraiului.

Acum trei zile, sultanul, însoțit de marele vizir și dregătorii importanți ai Porții, a părăsit capitala și s-a stabilit într-unul dintre palatele sale din apropierea orașului, pe malul Strâmtorii.

[Ambasadorii marilor puteri la Istanbul] au hotărât să-și părăsească locuințele și să se stabilească pe câmp, unde stau în corturi, așteptând încetarea cutremurelor.

Pagubele înregistrate în satele din jurul orașului și de-a lungul Strâmtorii sunt foarte ridicate. Se estimează că, de la declanșarea acestor cutremure, au murit deja aproximativ 3.000 de locuitori. Mulți au fost scoși de sub ruine, dar n-au putut fi salvați toți. Trei sferturi din orașul Constantinopol sunt pustii. Toți locuitorii au fugit din oraș.

Acum trei zile, la ora 4 după-amiază, s-a auzit un sunet subteran asemănător tunetului și, în același timp, apa din Strâmtoare a avut o mișcare însemnată. Aseară a avut loc un nou cutremur, dar nu foarte puternic. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 septembrie 2006, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

– În ce an a condamnat papa Pius XI comunismul și național-socialismul german?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna iunie 2006 este:

Cinci săli

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **Ion Tilibașa**, din Brăila.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2007.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 1-702, Oficiul Poștal nr. 1, București.**

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

Corespondența e un mijloc universal de comunicare; cea feminină are o însușire în plus: e mai expresivă, oglindește mai nuanțat viața cotidiană. Din parcurgerea ei parcă înțelegi mai bine o epocă. Din noianul de scrisori ce răsfoim mereu, am ales câteva, înșirate pe mai bine de o sută de ani. Cea dintâi, în chirilică, de la mamă către fata măritată, pare să ascundă ceva sub vorbele banale de „scuturarea unei pălării". Maica Smara, personaj dinamic din viața noastră culturală în prima jumătate a secolului XX, neobosită conferențiară și promotoare a valorilor folclorice românești, se adresează unui grup de danezi în speranța că li se va alătura pentru a ajunge a doua oară la Polul Nord. Arhiva ei mai cuprinde corespondența cu fiica, Oitza Tommassini, trăitoare la Genova și măritată cu un doctor legist. Scrisorile acesteia sunt un prototip al formei orale transpuse pe hârtie. Regina Maria, cu un condei totdeauna înspirat, se adresează americanilor amintindu-le, și de această dată, de mult iubita ei Românie. O călugăriță aflată în pelerinaj la Ierusalim așteaptă în zadar un ajutor bănesc de la Octavian Goga. Se adresează Elenei Cornescu, o rudă a scriitorului, Ortografia ei este, vai!, șovăitoare peste poate. În fine, ziarista Micaela Catargi, în domiciliu obligatoriu în Bărăgan, le scrie bunilor prieteni Lucia și Alecu Zamfirescu (fiul scriitorului Duiliu Zamfirescu), într-o scriitură nealterată de fabricarea cărămizilor și a altor munci brute efectuate la câmp.

Maica Smara, în centrul imaginii

Afară de ultima scrisoare, în arhiva noastră, celelalte se păstrează la Biblioteca Națională, Fondul St. Georges.

GEORGETA FILITTI

Mariță,

Scrisoarea ce mi-ai trimis-o cu Voinescu am primit-o. Și aflând că ești sănătoasă m-am bucurat foarte mult. Și noi cu mila lui Dumnezeu ne aflăm cu toții sănătoși. Am primit și chiia de la garderob ce mi-o trimiți ca să puiu să-ți scuture pălăria. Vei ști că în zilele acestea voi merge chiar eu singură și ți-oi scutura-o, fiindcă nu am pe cine să mă înerez ca să trimit și pă urmă îți voi trimite aceia. Surorile tale dulce te sărută. Mătasa nu a mai venit încă.

Sânt a dumitale dorită mumă,

A. Crețuleasca
1844, iulie, vineri,
București

[Pe plic: La dumneaei cucoana Mariță Niculeasca, iubita noastră fiică, cu dorita părintească dragoste, la Râmnicu Sărat]

București,
3/20 noiembrie 1905

Domnule,

Aflu din ziare că un grup de 21 de persoane, medici, botaniști, biologi, pictori au hotărât să facă o nouă expediție la Polul Nord. Am băgat de seamă că lipsește un apostol al condeiului, o scriitoare poetă și conferențiară pentru aceste frumoase meleaguri din Nord. Subsemnata, care am călătorit deja la Polul Nord anul trecut și am făcut alte multe voiajuri în Europa, doresc să fac parte din grup, adică să fiu a 22-a, dacă condițiile îmi vor conveni. Informații despre mine puteți lua la redacția *Politiken* L. *extroulladet*, nr. 151 din 1904 care mi-a făcut cinstea, fiind

în trecere prin frumosul dvs. oraş Copenhaga, să-mi publice fotografia şi o mică notă biografică. După ce m-am întors aici din călătorie am ţinut o conferinţă care a interesat mult, fiindcă am adus fotografii spre a fi proiectate. Dacă voi avea, aşa cum nădăjduiesc, un răspuns din partea dvs. la cererea mea, mă voi grăbi să vă trimit lucrările mele publicate spre a vă convinge o dată în plus că merit să particip alături de cei care se devotează progresului ştiinţei.

Vă rog să primiţi, domnule, asigurarea distinsei mele consideraţiuni.

S. Gheorghiu (Smara)
[adresată lui Milius Erickson, Copenhaga; traducerea noastră din limba franceză]

[Regina Maria pentru revista americană *Arts and Architecture*, aprilie 1921]

În inima pietrelor bătrâne zace toată istoria trecutului. Înlăuntrul lor pare să viţuiască un suflet care vorbeşte simţirii noastre despre vremuri ce nu mai sunt. E părelnic că ar fi murit; în realitate acolo freamătă un trecut care e trecutul nostru, istoria noastră, raţiunea noastră de a fi.

Mii de voci se ridică în nălucirea lor frântă ca să ne reamintească de acest odinioară plin de mister, de taine, de gândurile celor care cu veacuri în urmă le-au modelat potrivit credinţei lor.

Oh! Cum se adresează imaginaţiei noastre! Ce uimiri şi spaime deşteaptă în noi! Ce minunată legătură înseamnă cu cei care s-au dus, care au luptat şi au crezut, aşa cum noi, acum, construim şi năruim. Ne simt, de asemeni, în strădania noastră de a creia, de a lăsa ceva în urma noastră ca dovadă a iubirii noastre de frumos, a credinţei noastre, a speranţelor noastre nemurite în forme artistice, prin care fiinţa omenească şi-a exprimat idealurile, ţelurile, suferinţele şi iluziile.

De pe acest bătrân tărâm al României, unde de secole am păstrat, alături de sufletul nostru latin, vestigii de arhitectură romană, salut tânăra Americă atât de încrezătoare în viitorul artelor frumoase şi al civilizaţiei.

Maria, Regina României
[Traducerea noastră din limba engleză]

Sfânta Cetate Ierusalim
Octombre Stilu Vechiu 1927

Dragă şi scumpa mia Domnişoră Elena eu Aşia crezu că nai să te superi căţi facu o întrebare. Când au fostu aicia Cinstitu Patriarhu din Bucureşiti Miron Cristia au fostu şi un Domnu de la jurînale de la universu şi-mi spunea Despre Cumnatu Matale Domnu Ministru goga că tarei bunu şi multu Ajută pe ceii Săraci şi năcăjiţi şi eu Dacă iam spusu că lu Cunoscu pe cându era Ielevu De Scolă şi Cunoscu tare bine Pe Părinţi Domnului Ministru Octavian goga că eu suntu de une este şi D-lui Tata D-lui era un bunu preotu şi Mama D-lui era o scumpă Domnă Profesore care ne înVăţa la lucru tare frumosu şi spuindui eu aşia Domnu acela de la universu miau Zisu scrie Maico o Scrisoare la Domnu Ministru Octavian goga şi mio dă mie Că chiari în Mîna D-lui o dau eu şi eu nu credu ca să nute Ajute cu ceva că D-lui este tare bun cu toţii apoi mai alesu Cându va Vedea că eşiti din Comuna D-lui eu aşia crezu că are săsă bucure forîte Multu eu Dacă amu Auzitu Aşia iam trimesu un Pacheţălu cu mai multlă lucruri frumoasă şi Sfinte şi iam Datu Sio fotografie a mia şi lam rugatu ca să ile Dea D-lui şi sămi scrie Dacă au vrutu ca Să Primească Cadou Celu Sfântu de la Mine şi Dela Sfântu Ierusalim da numai bunu D-zeu Ştie Ileau Datu lucrurile lui Domnu goga seau nu Că Mie nu miau mai

Oitza

Imagine din Ierusalim, 1927

scrisu nime Pînă în ziua de Azi am totu Aşiteptatu Din zi în zi că mia Scrie ori Domnu Acela de la universu cum că leau Datu seau Domni goga Cum că leau Primitu nicii un Răspunsu nu potu Avea şi Pentru Aceia vă rogu forte frumosu de D-vostă Ca să fiţi atîta De bune şi să întrăbaţi pe Soriora D-vostă, Soţiia lui Domnu Ministru Octavian goga că au Primitu unu Pachetălu cu neşite lucruri Sfinte şi tare frumosă de la Sfîntu Ierusalim şio fotografie amia şi Sfinte Iconiţă tare frumosă prin Domnu Acela de la universu şi Daca va spune D-eiii că na-u primitu nimica fiii Matale atîta de bună şimi scrie vo 2 rînduri cau primitu seu nu că eu Amu şi Adereasa de la Domnu Acela Sii scriu dacă nu lio fi Datu. Mă rogu să faceţi bine să mă scuzaţi şi să nu vă Supăraţi Că miam luatu îndrăzineală ca să vă Scriu d-vostă şi mă rogu tare frumosu Ca săi spui şi la Mătuşia Matale Domniţa Cantacuzinu Multe închinăciuni din Paritia Mia cu Zmerite Mătănii îţi trimetu neşite Sfinte Iconiţă ca să le duci la Moşie că sîntu Acoperitore de focu de Peatră şi de tote Răutăţile. Amin, Maica Poribinia Monahia vă sărut Mîna

[Oitza Tommassini către mama ei]

martie 1930

De, mamă, eu nu mai zic nimic... în loc să-mi fi scris *vino încoace* [subl. în text – *n.n.*], mai ales la Palermo, că ştii cât îmi face de bine când plec de acasă, când răsuflu şi nu mai aud zbierete şi uşi trântite, în loc să fi petrecut că era mereu carnaval peste tot şi să ne fi dus la baluri şi plimbări, te ţii mereu de conferinţe şi de lucruri care nu-ţi procură altceva decât oboseală, emoţii şi... critici! De, mamă! În loc să mă fi chemat la Roma, unde, bine, rău, am prieteni şi ne-am fi plimbat şi ar fi avut şi sens pentru toţi ca să mă duc să stau cu mama, decât singură mereu... faci iar conferinţe, firar ale dracului că eu am ajuns de le urăsc ca focul şi mai ales între români ca să auzi iar clevetirile tuturor. Cum Dumnezeu de nu-ţi ajunge de atâţia ani aceiaşi viaţă? Cu câte lucruri splendide sunt de văzut, cu câte comèdii la teatru de râs şi de înveselit, nimic nu te atrage decât conferinţele... Ce să-i faci? Fiecare cu pasiunea lui. Eu am făcut asta când speram în ceva. Azi? Ne-am pierdut tot creditul şi tărăboiul din gazete de zilele astea sunt numai gogoşi şi nădejdi sterpe ale ăstora de aici de câştig. Dar lucrurile serioase le ştiu eu aici unde orice cerere de afaceri cu noi nu se conclud din criză şi din lipsă de capital. În sfârşit, aşa-ţi place, aşa fă, dar, credemă, mamă, că tot ce zici că descoperi la nimic nu-ţi serveşte. Eu te rog, în orice caz, dacă vrei să nu ne certăm iar, ca la Genova să vii pur şi simplu pe şedere, pe mâncare şi pe bere. Să nu mai aud vorbindu-se de conferinţe pentru că eu am nevoie de cea mai mare linişte ca şi de o viaţă lipsită de orişice emoţie ori zguduituri. Sânt bolnavă şi nu caut decât petrecere şi ce mai mă poate înveseli. Cum nu m-ai chemat, eu mă voi duce la Milano, unde atâtea prietene mă invită. Voi căuta, dacă se va putea, să-ţi trimit câteva proiecţii (deşi n-aş vrea să mi se spargă şi alea) căci nu le pot trimite decât prin curier la Legaţie şi mi se pare că vine doar de 3 ori pe săptămână. La 7 martie e bal mascat al Presei la Milano. Voi căuta să fiu aici pentru ziua de 9 când zici că vii. La Torino nu m-am dus (şi rău îmi pare că era şi prinţesa la bal) de teamă că soseşti pe neaşteptate. Eu sânt invitată în Belgia şi nu mai am chef. Mă voi duce când voi putea la Paris să petrec. Ai văzut ce ridicoli am mai rămas şi cu Ileana? [principesa Ileana de România, căsătorită cu Anton de Habsburg – *n.n.*]. *Altceva decât propagandă* [în ital. în text]. Să vezi Claudiu

Isopescu cum se laudă și cum vorbește de E.B. și pe mine nici nu mă pomenește! Și toți la fel! Te rog mult de boala mea să nu mai spui la nimeni căci nimeni nu știe ce am și Tanța [sora autoarei – *n.n.*] văd că-mi dă sfaturi în scrisoarea ce-ți scrie de la Nissa! Nimeni nu se spovedește ca noi, frate! Îți urez mare succes, deși eu n-aprob, mai ales acolo, în cuibul de intrigi, de bârfeli și de gelozii grozave.

Sărut mâna,
Oitza

marți, 17 mai
Dragii mei Lucie și Alecu

Încă odată și încă odată vin să vă mulțumesc pentru tot ceia ce faceți pentru noi, cu buna și statornica voastră prietenie, care-mi este sufletește un balsam, iar din punctul de vedere material un însemnat și fericit ajutor.

Nu vă puteți închipui ce înseamnă sosirea unui pachet, ce bucurie, ce deslegare a problemei noastre alimentare. Îți mulțumesc din suflet, dragă Lucie, pentru atâta alergătură și sper să am prilejul, în orele pline numai de fericire pe care vi le doresc, să vă pot manifesta nețărmurita recunoștință ce v-o păstrez, când odată și odată vom fi iar împreună. Va fi oare acest moment fericit la 1 iulie? Atunci se împlinește termenul despre care am fost anunțați la expedierea noastră aici. Dar mai știi? Există din păcate în vocabular și oribilul termen „prelungire"! Și unde pui că am primit tedulă cum că atât timp cât voi fi în situația actuală, nu mi se restituie pensia. Ce cerc vițios!

În tot cazul acum mă bucur de venirea primăverii. Însă aici deabia încolțesc firișoare de porumb și frunze sfioase de salcâm. încolo, tot acel pământ negru și iar negru și vreme nestatornică. Care era ăla care creștea un păianjen în închisoarea lui? Nu cumva era Silvio Pellico? [scriitor italian, 1789-1854; cartea *Închisorile mele* a scris-o în 1832 – *n.n.*]. Din puținul cât am știut în viața mea, am uitat totul, păstrând numai anumite noțiuni pe care nu le mai pot situa în timp și spațiu.

Având parte cel puțin de spațiu, și asta în mod nelimitat, căutăm să întrerupem această monotonie cu ceva plantații. Dar aci domnesc flotile de galinacee, care ciugulesc și omoară tot ce crește. Proprietarii opulenți și-au făcut în acest an împrejmuiri din tulpine uscate de floarea soarelui în care au semănat prețioase partere și le udă cu câte o căldare de apă și mai prețioasă. Noi făcând parte din vraiște, ne-am încumetat numai la ceva ricini. Încolțesc atât de plăpânzi și de duioși. Bishy [fiul autoarei, Michel Alexis, venit în același loc cu ea de la închisoarea Botoșani – *n.n.*] îi îngrijește ca o dădacă, iar eu toată ziua mă bat cu găinile ca să nu le ciugulească.

Veți fi știind prin Sanda [sora autoarei, Sanda Ghica Filitti – *n.n.*] despre mine lucruri mai interesante. Vizita ei a fost o bucurie nemărginită. Am vorbit mult de voi. Mi-a spus, dragă Lucie, cât te obosești pentru mine. Iar despre tine, dragă Alecu, bunele tale cuvinte privind părerea ta de rău de a nu mă putea bucura cu prezența ta. Înțeleg că este un lucru imposibil. Dar dacă vreodată, cumva, ai dispune de capitalul necesar pentru tren (50 lei), ce ar fi să ne-o trimiți pe Sanda (fiica ta) de un week-end? Nu știi cât ne-am bucura amândoi. Și cred că ar avea curajul să înfrunte climatul nostru de aici, travestită cu sandale și basma.

Dragii mei, vă îmbrățișez și vă sărut cu tot dragul. Și de ce nu aș spune că totuși sorocul de iulie ar putea fi cu noroc? Ce beție ar fi, dragii mei, ce beție... de cuvinte, de bucurie, căci altfel nu mai pot bea *nimic* [subl. în original], nici strop, din cauza tensiunii. A voastră bătrână prietenă,

Mic ■

Silvio Pellico

ÎN VACANȚĂ, ÎN ȚARĂ

DIANA POSTICĂ

25 de copii de la liceele „Lucian Blaga" din Tiraspol și „Alexandru cel Bun" din Tighina, din Chișinău, Șoldănești și Nisporeni, Republica Moldova, au participat la Tabăra de Cultură și Civilizație Românească organizată de Liga Tinerilor Români de Pretutindeni, cu sprijinul Consiliului Județean Buzău. Elevii – câștigători ai concursului „Pe urmele necunoscute ale istoriei" – au petrecut zece zile la Bisoca, în județul Buzău.

Ei au asistat la cursuri de istorie, limbă, literatură și civilizație românească, au vizitat mănăstirile și bisericile din zona Buzăului, Vulcanii Noroioși și alte obiective turistice.

Într-o discuție despre accesul la mass-media de limbă română, Sergiu Maznic, din Șoldănești, ne vorbea despre lipsa totală, în provinciile din Basarabia, a presei de limbă română. „Singurul post local din Șoldănești a făcut un sondaj de opinie, prin telefon, întrebând populația ce post TV vor să recepționeze. S-au propus 4 posturi: 3 rusești și unul românesc (Pro TV). Nu s-a vorbit însă deloc despre cel românesc, iar oamenii habar nu aveau ce înseamnă acel post, așa că au ales un post de limbă rusă. Numai TVR mai recepționăm și TV Moldova."

Marcel Racoviț, un tânăr de la Tighina, a precizat că sunt fericiți că pot să vizioneze două posturi în limba română. Acolo, în Transnistria, nu aud vorbă românească decât în familie. Marcel Racoviț a cumpărat șapte cărți de istorie a românilor din Buzău. Ne-a spus că îi place foarte mult istoria românilor, că se va întoarce acasă și va încerca să le explice și celorlalți tineri din Tighina că sunt români.

Pe parcursul celor zece zile petrecute în tabără, copiii au fost angrenați într-un concurs de proiecte de cultură românească. Cele cinci echipe participante au vorbit despre necesitatea înființării unor Centre Culturale în Republica Moldova, unde să poată viziona filme românești, să aibă acces la carte și presă românească, să se organizeze festivaluri, cursuri, alte proiecte. În Republica Moldova nu există niciun centru cultural românesc, nici măcar la Chișinău. Spre comparație, în Italia există două astfel de centre: la Veneția și la Roma.

Cartea românească este în continuare insuficientă – după cum ne-au spus copiii –, ei fiind nevoiți să împartă aceeași nuvelă de Slavici la zece elevi, de exemplu. În altă zi copiii au fost invitați să deseneze... România, așa cum o văd ei. Țara strămoșilor lor a fost reprezentată ca o fată frumoasă, la care râvnesc zeci de căciuli (fețele erau șterse, neînsemnate); ca un buchet mare de flori sau ca o hartă, înconjurată de o sârmă ghimpată care alcătuia cuvintele de bază: mamă, credință, suflet, limbă, neam, istorie... Curios a fost faptul că unul dintre desene reprezenta și Basarabia, și Bucovina, și alți români din diaspora ca pe un cuib de păsări neajutorate, părăsite.

Irina, Mariana, Cristina, Marcel, Iulian, Dorin, Evelina, Tatiana, Anastasia și Rodica veneau din Transnistria. Ne-au cântat melodii pe care le-au învățat în vara anului 2004, când școala lor a fost devastată, despre limba maternă, despre copilărie, despre pace... Patru dintre ei erau olimpici la Limba Română și la Istoria Românilor, deși au concurat cu elevi din dreapta Nistrului. Sunt printre puținii copii care mai învață în limba română în cele două orașe transnistrene. „După 2004, după presiunile exercitate de autoritățile autoproclamatei republici, foarte mulți părinți au fost siliți să-și ia copiii de la școala noastră. Au preferat să îi ducă la o școală din Chișinău, în orașele sau satele românești din apropiere. De la 1.200 de elevi, Liceul „Lucian Blaga" din Tiraspol a mai rămas cu 400. Eu însămi

am fost amenințată frecvent cu evacuarea din căminul în care locuiesc...", ne povestea Maria Verdiș, profesoară de limba română din Tiraspol.

Modești și foarte cuminți, copiii din tabără nu prea au dat buzna în magazinele din împrejurimi. Apoi am aflat că o duc foarte greu, iar părinții le-au dat câte cinci dolari ca să vină în România. Într-una dintre zile copiii au fost vizitați de președintele Consiliului Județean Buzău, Victor Mocanu, care, pe lângă prăjituri și sucuri, le-a adus și câte 100 de lei noi pentru fiecare elev. După o jumătate de oră de la plecarea invitatului, i-am zărit întorcându-se cu pungi pline cu dulciuri...

Aproape jumătate dintre participanții la Tabăra de Cultură și Civilizație Românească se aflau pentru prima oară în România. I-am întrebat ce le-a plăcut cel mai mult în Țară. Mi-au spus că i-a impresionat căldura oamenilor, prietenia lor, i-au încântat locurile, munții, dar mai presus de toate le-a plăcut „Seara Eminescu", organizată în tabăra din munții Buzăului, unde s-a recitat, s-a cântat și s-a vorbit despre poetul care ne unește atât de simplu în cuget și în gândire.

„Obiectivele organizatorilor taberei au fost ca mass-media să oglindească viața românilor din afara hotarelor României, să se șteargă stereotipul că noi, cei din Basarabia, suntem diferiți, să ne apropiem de cultura românească (cea pe care comuniștii o denigrează, transformând-o în sperietoare), să ni se cultive dragostea de valorile naționale. Cred că le-au reușit obiectivele propuse", ne-a spus Aliona Tinica, profesoară de istorie, coordonator al echipei de tineri de la Șoldănești.

„Era o zi foarte caldă, așa că ghidul nostru, Ionuț Vuță, ne-a propus să mergem într-un loc minunat: Muntele de sare, din apropierea localității Bisoca, își amintește Victoria Sofroni. Toți am acceptat bucuroși; acea zi trebuia să o petrecem la campusul «Sf. Sava». Drumul a fost obositor, nici nu știu de unde am găsit forțe să urcăm cărările întortocheate care ne duceau spre munte. A trebuit să trecem un pod pentru a nu gusta apa din Râmnicu Dulce, care mai departe devenea Sărat. Era un pod din bârne vechi, iar când îl treceai simțeai că amețești. Urcând la Muntele de sare, am fost ajunși din urmă de un grup de jurnaliști, care voiau să ne ia interviuri.

Zilele au trecut foarte repede și, întorcându-mă acasă, a rămas în mintea mea gândul că acolo, în România, pentru noi, basarabenii, bat multe inimi care ne doresc binele și care vor să ne ajute." ■

Foto de la cititori

EUGENIU CARADA

Dacă țin bine minte, într-unul dintre numerele trecute ale revistei *Magazin istoric*, s-a făcut un apel pentru găsirea unei statui a lui Eugeniu Carada. Cum am avut ocazia să fac fotografia statuii din Craiova, vă trimit aici o copie.

Statuia a stat până acum câțiva ani într-un parculeț de lângă biserica Madona Dudu și a fost mutată pe amplasamentul actual, mai spre centrul Craiovei, în fața Casei Studenților, pe strada Arieș.

Să sperăm că tocmai pe aceasta o căutați acum câtva timp.

Adrian MATACHE

Din păcate, nu aceasta este statuia despre care îi rugam pe cititorii noștri să ne ofere informații. Cea despre care era vorba s-a aflat în București la intersecția străzilor Lipscani și Carada, în colțul din dreapta al Palatului vechi al Băncii Naționale a României, și a fost demontată după preluarea puterii de către regimul comunist.

Statuia a cărei fotografie ne-a fost expediată de corespondentul nostru a fost mutată pe noul amplasament prin grija Băncii Naționale a României.

Îi mulțumim domnului inginer Adrian Matache și publicăm fotografia pe care ne-a trimis-o.

LUPTĂTOR
(Anagramă: 9 litere)

OBRAZNICI

D. CIREAȘĂ

Soluție REBUS **ALEXANDRU CEL MARE** (nr. 7/2006)

D – M – M – M – MACEDONIA – RODOS – CL – FILIP – TIE – UITARE – X – AS – ARMATA – T – ITE – CON – UIMI – GAND – MIERE – IR – APT – GRECI – EAR – OS – A – OR – ATATA – ISSOS – SA – SUSA – ASIA.

Soluție joc **TOȚI CETĂȚENII** (nr. 7/2006)

DE LA VLĂDICĂ LA OPINCĂ
(DE –/LA –/V – LA – D – I –CA/LA –/O – P – IN –CA)

Jocuri de societate în Principatele Române

BILIARD

DAN DUMITRU IACOB

La mijlocul secolului XIX, un cunoscut călător german, Richard Kunisch, aprecia cu încântare „desfătările pământești" de care se bucura, împreună cu o mică și cosmopolită societate, la castelul de la Pașcani al lui Alexandru Dimitrie Ghica, caimacamul Țării Românești: dejunuri și dineuri prelungite, acompaniate de muzică, conversații și concerte de pian, jocuri sportive (cu „mingea cu pene" probabil badminton , tir cu pistolul, scrimă, cavalcade), plimbări cu trăsura, iar seara dansuri. Iată deci o societate reprezentativă pentru viața mondenă din Principatele Române, de la mijlocul secolului XIX, al cărui interes principal consta în procurarea agrementului, având pentru aceasta la dispoziție o gamă variată de jocuri.

Pe lângă aceste forme de divertisment mai existau și alte jocuri, amintite și de Kunisch, însă cu altă ocazie, jocurile de societate: cărți, biliard, șah, loto, gajuri și jocuri literare (les jeux de l'esprit).

Jocul de biliard descinde din jocurile cu bile practicate în Evul Mediu de nobilii din Europa Occidentală. Ele se desfășurau pe iarbă, bilele de lemn fiind lovite cu bețe curbate. De la numele acestor bețe sau, în unele cazuri, de la cel al bilelor, provine și numele jocului: *ball-yards*, în engleză, *bilhard* sau *billard*, în franceză, *biglia*, în italiană, *vilorta*, în spaniolă. La începutul secolului XV jocul se practica deja în interior, pe masă, însă transformarea în jocul modern, apropiat de cel contemporan, începe în secolul XVIII, atunci când el difuzează și în mediile sociale modeste și se încheie, în linii mari, la mijlocul secolului XIX, când regulamentul și instrumentele de joc sunt clar stabilite.

Un rol important în propagarea jocului în spațiul românesc l-au avut nobilii și intelectualii emigranți, de diverse etnii, dar și negustorii și proprietarii de localuri publice, care s-au stabilit în Principate încă de la sfârșitul

Manuale de biliard din secolul XIX

secolului XVIII. De altfel, de atunci avem și primele semnalări ale jocului în spațiul românesc. Astfel, medicul sas Andreas Wolf, care a rezidat la Iași între 1780 și 1797, menționează practicarea jocului de către „coconașii" care frecventau școala publică.

Primul a fost Dinicu Golescu

O altă filieră pentru răspândirea jocului în Principate o constituie relațiile comerciale și culturale cu orașele ardelene. La Sibiu, de exemplu, alături de table (*trick-track*) și popice, se juca biliard în cafenelele orașului încă de la sfârșitul secolului XVIII. Fluxul comercial între Europa Centrală și Peninsula Balcanică, dirijat și reglat de companiile comerciale „grecești" din Sibiu și Brașov, a contribuit, cu siguranță, la răspândirea jocului de biliard în această zonă, atât prin transmiterea regulilor de joc, cât și prin furnizarea echipamentului aferent.

Nu în ultimul rând, contactele directe ale românilor cu civilizația occidentală constituie o altă posibilă sursă de propagare a biliardului în spațiul românesc. Poate nu tocmai întâmplător prezența unei prime mese de biliard la București este legată de numele întâiului călător romantic român, Constantin Radovici din Golești (Dinicu Golescu). Astfel, după afirmația târzie a lui Ulysse de Marsillac, marele salon de recepție al impunătoarei case construite în 1812-1815 de Dinicu Golescu avea un joc de biliard, care, în opinia autorului, ar fi fost primul văzut în această țară.

Deși se pare că mărturia ziaristului francez – în general bine informat despre istoria Bucureștiului – se referă la o realitate care a precedat călătoria lui Dinicu Golescu, practicarea biliardului în deceniul al doilea al secolului XIX, în București, este totuși confirmată și de alte surse. De exemplu, François Recordon, rezident la București în 1815-1821, amintește că înalta societate bucureșteană frecventa în perioada de iarnă „clubul nobil", unde, printre alte jocuri, se practica și biliardul.

Și alte cluburi, deschise ulterior, au dispus de săli pentru jocul de biliard, ca în cazul Clubului Român, însă dintre spațiile publice în care se juca biliard întâietatea o dețineau cafenelele, restaurantele și hotelurile.

De la emigranții austrieci

Mențiunile tot mai numeroase din primele decenii ale veacului XIX dovedesc o creștere a interesului public pentru acest joc. Situația este reflectată și prin apariția unei noi ocupații, cea de „biliargiu", reținută în statisticile administrative ale vremii. Deși astăzi termenul ne duce cu gândul mai curând la un împătimit al jocului sau la cel care confecționează jocurile de biliard, în epocă desemna patronul unei săli de biliard sau angajatul unui astfel de local. De pildă, în catagrafia orașului Iași din 1820 este pomenit un „Grigori biliardgiu", „sudit [supus] nemțăsc", rezident în mahalaua Măjile. Mult mai detaliată, secțiunea pentru orașul Iași din *Catagrafia sudiților*, din 1824-1825, menționează mai mulți „biliargii": Ioan Mandicevschi, polonez galițian sosit în Moldova la 1801, „țâne biliartu" în „dughenile Pașcanului"; Iosif Iacovici, armean galițian stabilit în Moldova pe la 1784, „biliargiu", „țâne dugheană cu chirie în hanul ungurescu, în carele țâne biliart"; Felix Barla, piemontez stabilit în Moldova pe la 1807, era „cofetariu" și

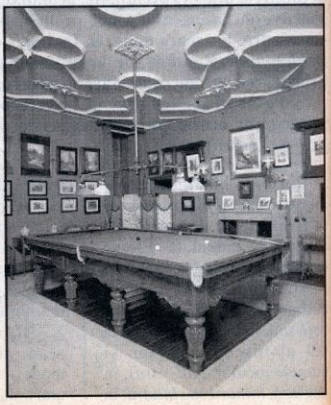

...echipament pentru acelaşi joc

avea „beliart i crâcimă". Cam în acelaşi timp găsim amintiţi „biliargii" şi în provincie: Leon Slivinschi, polonez din Cernăuţi, stabilit în Moldova chiar în 1824, „spiculant sau bil[i]argiu, avea „un biliart la Huş(i), unde şi şade plătind chirie"; un alt întreprinzător de acest gen este menţionat, la 1831, în Fălticeni.

Cu excepţia lui Felix Barla, supus francez de origine italiană, ceilalţi erau supuşi austrieci emigraţi din Galiţia, foarte probabil proveniţi din mediul urban sau familiarizaţi cu acesta. Prin urmare, este evident că aceşti întreprinzători, obişnuiţi cu dotările şi serviciile restaurantelor şi cârciumilor din Imperiul Habsburgic, au încercat să introducă şi aici servicii similare. Este cunoscut faptul că o ofertă mai variată atrage o clientelă mai numeroasă, constituind, în consecinţă, chiar succesul afacerii. Alături de alte atracţii ludice, precum jocurile de cărţi, jocurile de table, loteriile de genul „rulinei" şi „farfaratului", biliardul sporea oferta de servicii prin care proprietarii de localuri căutau să-şi atragă şi să-şi satisfacă clientela. O dovadă în acest sens o reprezintă şi amplasarea centrală a acestor localuri, în zone cu vad comercial, dar şi cu chirii mari, care nu puteau fi amortizate decât prin venituri pe măsură. Unele dintre ele, cum a fost cofetăria lui Felix Barla, au avut cu certitudine succes, reuşind să atragă nu doar o clientelă selectă,-ci şi atenţia cronicarilor vremii, printre care Mihail Kogălniceanu.

O altă dovadă a succesului o găsim în reclamele din ziare, care înfăţişează preocuparea evidentă a unor antreprenori de a-şi moderniza localurile pe măsura celor mai pretenţioase gusturi. Edificatoare, în acest sens, este reclama pe care şi-o făcea proprietarul selectului „Hotel de Moldavie", construit la Iaşi în 1847, care oferea potenţialilor clienţi „un mare număr de camere, de sale de ospătat, de petreceri, de cabinet, de cetirea gazetelor şi de biliard, toate aceste elegant(e) şi mobilate de nou, cu confortul îndemânării plăcute".

Mai ales la cafenea

Nici proprietarii vechilor şi mai popularelor hanuri ieşene nu s-au sustras cerinţelor epocii. Astfel, din inventarul hanului lui Vanghelie, frecventat în special de călătorii care veneau din Ţara de Jos a Moldovei, rezultă că acesta avea, în 1857, pe lângă 29 de camere bine amenajate şi altele pentru slugi, şi o sală de biliard. Această sală s-a bucurat cu siguranţă de clienţi dacă, în 1863, proprietarul restaurantului din „Otelul Vangeli", Panaioti Costea Gichizi, anunţa că, pe lângă modernizarea restaurantului, „au reperat cu stil nou şi mulţemitoriu şi bilartul ce are". Alt local care cuprindea sub acelaşi acoperământ o cârciumă, trei camere pentru călători, o cafenea şi un salon pentru biliard era hanul Zoiei, din Târgul de Sus.

Creşterea interesului pentru acest joc este dovedită şi prin importul – în cantităţi mici, dar constant –, de echipamente şi accesorii specifice (bile şi mese) în special din Austria, dar şi din Franţa, Anglia şi Germania. Evident, cea mai mare parte a acestor materiale intra în dotarea cluburilor şi a localurilor publice.

Bucureştiul celei de-a doua jumătăţi a veacului XIX, descris de Constantin Bacalbaşa, avea numeroase hoteluri, restaurante şi cafenele în care existau săli de biliard, în cele mai pretenţioase, sau câte o masă de biliard, în cele mai modeste. Dintre acestea, cea mai renumită era cafeneaua

Aşa se consuma timpul la biliard în veacul XVIII

La precizie femeile erau de neîntrecut

Fialkowski, deschisă între 1856-1898, unde, pe lângă sala în care se jucau table și domino, mai exista o sală cu două mese de biliard. Marea cafenea din „Otelul de Londra", deschisă în noiembrie 1857, de Wilhelm de Ungar, antreprenorul hotelului, frecventată în special de oameni de afaceri, avea două mese de biliard și sală de citit presa. De asemenea, majoritatea cafenelelor concentrate în Pasajul Român (inaugurat în 1859) aveau, printre alte facilități, și mese de biliard. Cel mai select dintre aceste localuri era cafeneaua „Briol" (mai târziu „Cazes"), local după modelul francez, cu șapte mese de biliard și sală pentru jocuri de cărți, frecventată de înalta societate. Tot despre una dintre cafenelele aflate în Pasajul Român, „Cafeneaua din pasagiu", ne relatează și Nicolae Filimon: „În acest stabiliment, aranjat după moda și gustul parizian, amatorul de jocuri la noroc găsește în mic toată confortabilitatea cafenelelor dupe bulevardele Parisului, adică biliarde în abondanță, domino, table, șah și chiar banco-faro la necesitate". Localul a fost remarcat și de Ulysse de Marsillac, care menționează existența meselor de biliard din acel stabiliment.

De cafenelele cu săli de biliard din Pasajul Român se leagă și menționarea primilor ași ai jocului de biliard din București, de pe la 1870, dintre care nu lipseau reprezentanții înaltei societăți, cum ar fi Constantin Câmpineanu, fratele lui Ion Câmpineanu, pe care Bacalbașa îl amintește împreună cu alți pasionați de biliard, precum căpitanul Vărzaru, un anume Papadopolu, cu „stagii de pregătire" în timpul studenției de la Paris, și Henri Cazes.

Moda cafenelei cu biliard s-a perpetuat și în ultimul sfert al secolului XIX, când au apărut în București o mulțime de cafenele moderne, renumite, cu vad bun, la care s-au adăugat și cafenelele cu biliard ale marilor hoteluri construite cam în aceeași perioadă.

Dacă în spațiile publice prezența jocului este consistentă, mărturiile fiind grăitoare în acest caz, nu putem spune același lucru despre practicarea lui în mediul privat. Surclasat de concurența teribilă a jocurilor de cărți, defavorizat și de prețul mult mai mare – care a tot crescut pe măsura perfecționării echipamentului de joc –, de faptul că solicita o anumită îndemânare și un oarecare efort fizic, jocul de biliard este mai puțin semnalat în casele particulare. Totuși, el se practica și în saloanele boierești, cum era cel al lui Dinicu Golescu, menționat anterior. Un alt indiciu îl găsim în catagrafia averii lui Iordache Gane, din 1850, în care este înregistrat un „biliart de frasân pentru dami", aflat în casa din Iași. Mărturia este importantă și pentru că demontează exclusivitatea masculină asupra jocului de biliard, acesta fiind practicat și de femei. De asemenea, mesele de biliard se găseau și la conacele de pe moșiile boierești, cum era cel al lui Ephingham Grant, cumnatul lui C.A. Rosetti, căsătorit cu Zoe Racoviță.

La mijlocul secolului XIX prezența biliardului devenise un fapt banal. ■

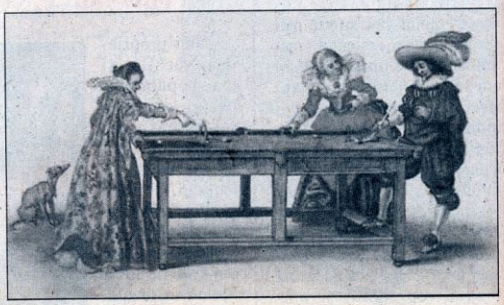

FOAME ȘI ENTUZIASM COMUNIST ÎN ALBANIA LUI ENVER HODJA

CEZAR STANCIU

La sfârșitul anilor '40 și începutul anilor '50 Albania lui Enver Hodja se afla într-o situație economică mai mult decât precară. Țara trăise pe seama sprijinului oferit de iugoslavi, deși nu agrea câtuși de puțin tendințele hegemonice ale lui Tito și proiectele sale federative, în care nu vedea decât o viitoare pierdere a independenței atât de greu obținute.

Albanezii nu-l aveau la suflet pe Tito și conflictul sovieto-iugoslav picase numai bine pentru aceștia. Față de Tito și iugoslavi exista o atitudine generală de nemulțumire, pricinuită de tendința Belgradului de a vedea în țara vecină doar o sferă de influență. În planurile de închegare a unei Federații Balcanice, Tito acorda un rol important Albaniei, pentru care plănuia chiar o anexare sub formă federativă la Iugoslavia. Pentru a câștiga simpatia albanezilor, Iugoslavia le-a oferit un intens sprijin economic, dar nu dezinteresat. Prin acordurile economice încheiate, Albania se angajase la o egalizare a prețurilor cu Iugoslavia și la coordonarea planurilor economice, din 1947. Iugoslavii ofereau, de asemenea, expertiză tehnică în construcții și industrie.

Enver Hodja

Situația nu era agreată de Tirana și din cauza atitudinii arogante a iugoslavilor față de partenerii lor. Pe șantierele din Capitală, unde lucrau ingineri și specialiști din Iugoslavia, inscripțiile pentru muncitori erau în limba sârbă, deși marea majoritate a acestora erau albanezi. O asemenea stare de fapt nu se mai pomenise de pe vremea stăpânirii italiene a lui Mussolini, spuneau localnicii. Alungarea iugoslavilor a stârnit multă satisfacție în rândul muncitorilor, care țineau întruniri pe șantiere, hotărând să continue singuri lucrările.

Pe Tito îl considerau un trădător, atât pentru poziția față de Uniunea Sovietică și de Stalin, cât și pentru că nu-și ținuse cuvântul față de Albania. La Tirana se susținea că albanezii își achitaseră 95% din obligațiile rezultate din contractele economice și comerciale încheiate, pe când iugoslavii nu executaseră decât 9% din angajamentele luate.

La 10 iulie 1950 albanezii celebrau cu mult fast ziua Armatei Albaneze, prilej de mari manifestări populare și militare menite a elogia viteaza armată albaneză, pe conducătorul acesteia, Enver Hodja, și pe Stalin, părintele popoarelor, de la care își așteptau acum salvarea. Disocierea Albaniei de Iugoslavia titoistă, în condițiile conflictului acesteia cu Stalin, lăsase poporul albanez fără sprijinul necesar supraviețuirii.

Din partea Ministerului Român de Externe a fost desemnat Theodor Rudenco pentru a reprezenta Republica Populară Română la manifestările organizate la Tirana. Rudenco fusese însărcinat să discute cu oficialii albanezi posibilitatea încheierii unui acord cultural între cele două părți, însă aceștia au arătat că prioritatea pentru Albania ar fi un acord economic.

După denunțarea relațiilor cu Iugoslavia, situația economică devenise de-a dreptul cumplită. Rațiile la alimente au fost reduse drastic, dar de multe ori nici măcar acele rații nu puteau fi asigurate. Albanezii așteptau acum ajutor de la Uniunea Sovietică și de la România. Theodor

Rudenco informa, la întoarcerea în țară, că purtase discuții cu șeful delegației sovietice, care se arătase foarte îngrijorat de situația Albaniei. Sovieticul considera că albanezii s-au grăbit totuși cu decizia lor de a rupe legăturile amicale cu iugoslavii, deși din punct de vedere politic decizia era satisfăcătoare, și a afirmat că U.R.S.S. va oferi Albaniei sprijin economic cât de curând, cerând ca și România să se implice activ în ajutorarea ei. Entuziasmul și devotamentul față de Uniunea Sovietică și Stalin trebuia întreținute pe cale economică.

Recepția oficială s-a desfășurat într-un cadru cald și ospitalier. Enver – numit și „Comandantul" – i-a întâmpinat pe delegați cu o bucurie sinceră, care a surprins și încântat în același timp. Rudenco povestește cum „Comandantul" i-a prezentat pe câțiva dintre luptătorii antifasciști din Albania, eroi naționali, mame ale eroilor căzuți în lupte, așa cum un tată își prezintă cu mândrie fiii, deși mulți dintre cei prezentați aveau peste 60-70 de ani. Aceștia îl îmbrățișau cu multă înduioșare și își puneau capul la pieptul „Conducătorului", cu dragoste și admirație nedisimulate, apoi lăsau locul altora.

Enver Hodja i-a prezentat apoi pe oaspeții din străinătate. Iată cum îi relata Theodor Rudenco acest moment Anei Pauker: „La toți ne prezenta cam în felul următor: acesta e generalul erou al lui Stalin, acesta e ministrul lui Stalin și al Uniunii Sovietice, acesta e ministrul lui Gheorghiu-Dej și Ana Pauker din România, acesta e ministrul lui Dimitrov..., după cum era cazul, la care urmau răspunsurile: Să trăiască! Să trăiască!..., primitor, simplu și plin de entuziasm, dragoste și hotărâre. N-am fost îmbrățișat în viața mea, ca acolo, de acele femei bătrâne cu ordinul peste gât și bătrâni căpitani, maiori și generalul (numai un bătrân și acela analfabet!). Abia am scăpat la plecare, îmbrățișat totuși și de Enver."

Fără mărfurile care mai veneau încă din Iugoslavia, Albania era în pragul foametei, însă la Tirana, încrederea în Stalin și ajutorul tovărășesc al U.R.S.S. suplineau toate lipsurile. Față de această stare de fapt Theodor Rudenco propunea Ministerului de Externe ca R.P.R. să trimită urgent sprijin Albaniei, pe mare, pe ruta Constanța-Durazzo, și să negocieze rapid niște acorduri economice care să reglementeze, fără întârziere, colaborarea dintre cele două țări, vitală pentru Albania, mai ales în acel moment.

Ministrul albanez de Finanțe, Abdyl Kellezi, a trimis în perioada următoare note oficiale adresate atât Uniunii Sovietice, cât și celorlalte democrații populare, prin care cerea ajutor nelimitat pentru țara sa. În nota pe care a primit-o la 18 decembrie 1950 ministrul român de Finanțe, Vasile Luca, erau solicitate trei credite noi, în afara celor pe care Albania le contractase deja în România pentru următorii doi ani. Kellezi cerea 20 milioane de ruble din partea R.P.R., credit eșalonat pe trei ani: 9 milioane pentru 1953, 6 milioane pentru 1954 și 5 milioane pentru 1955. Cererea a fost reînnoită în aprilie anul următor.

Creditul a fost aprobat de Biroul Politic al P.M.R. în ședința din 20 aprilie 1951, care a hotărât să-l cumuleze cu creditele acordate în anul 1949 într-un singur împrumut de 62 milioane ruble, eșalonat până în 1955. Scadența a fost stabilită pentru anul 1958, oferind astfel Albaniei o perioadă de grație, necesară pentru ca țara să-și poată reveni. Creditul urma să fie rambursat în mărfuri, cu o dobândă de numai 2%.

Sprijinul României, ca și cel sovietic, au fost vitale pentru ca Albania să-și poată stabiliza situația economică și, mai ales, să-și poată hrăni populația.

Conflictul sovieto-iugoslav a spulberat și speranțele lui Tito de a convinge Albania să i se alăture într-o confederație. Albania, lipsită de „umbrela protectoare" a Iugoslaviei, s-a orientat către național-comunismul neostalinist. ■

Imagine de la un congres al partidului comunist albanez

GUSTAR

3

1918. În plină noapte cineva bate la ușa poetului Nikolai Gumiliov din Petrograd. Speriată, Olga, soția lui, se duce să deschidă. Este poliția. De două ore CEKA, poliția politică a Sovietelor, face arestări în oraș. A doua zi locuitorii orașului citesc pe afișe că a fost descoperit un complot, că 61 de persoane, între care și 16 femei, au fost implicate și că poetul Gumiliov se numără printre aceste persoane. El nici nu neagă, de altfel, acest fapt. Prietenii se străduie să-l salveze. Gorki îi pledează cauza pe lângă șeful de temut al poliției lui Lenin. În zadar. „Oare putem să-i împușcăm pe ceilalți și să facem excepție pentru el sub pretextul că e poet? Este imposibil", răspunde tranșant nemilosul Dzerjinski. În zorii zilei de 16 august, la marginea unei păduri, Gumiliov cade răpus de gloanțe, cu pălăria pe ochi, cu țigara în gură, devenind pentru opinia rusă simbolul martirilor antibolșevici. În momentul anunțării execuției pe străzile Petrogradului, trecătorii înspăimântați spun: „Au îndrăznit să facă până și una ca asta. Să ucidă poezia." Gumiliov avea 34 de ani, era dintr-o familie nobilă și de formație neoclasică, un tânăr vesel, ras în cap, care nu-și ascundea lipsa de interes față de ideologia marxist-leninistă.

7-8

1939. Cu trei săptămâni înainte ca trupele naziste să invadeze Polonia, șapte oameni de afaceri britanici negociază cu Hermann Goering posibilitatea de a organiza o nouă conferință în patru, la fel ca aceea care s-a desfășurat la München în anul precedent și reunind aceiași protagoniști: primul ministru britanic Neville Chamberlain, președintele Consiliului de Miniștri francez Edouard Daladier, Mussolini și Hitler. Detaliile acestor negocieri secrete, aduse de Goering la procesul de la Nürnberg în apărarea sa, sunt revelate de Lordul Aberconway, ultimul supraviețuitor al delegației britanice care – cu acordul tacit, dar neoficial al Foreign Office – făcea o ultimă tentativă de împiedicare a invadării Poloniei. Întâlnirea, pregătită de omul de afaceri suedez Birger Dalherus, în relații încă din 1934 cu Goering, are loc în insula Sylt, Germania, în apropierea frontierei daneze. Conform raportului de 38 de pagini scris de Lordul Aberconway, la 10 august, completat ulterior, în noiembrie, neînțelegerea între participanții la reuniune este totală. Hitler și comandanții săi militari trag concluzia că Anglia renunță în ultimul moment să se bată pentru Polonia, în ciuda afirmațiilor oficiale ale lui Chamberlain din urmă cu câtva timp.

11

1934. În ședința Consiliului comunal al București lor, un consilier cu sutană se ridică vehement împotriva blasfemiei comise de fostul prim edil al Capitalei, Dem. I. Dobrescu, pentru că „Lupoaica a fost așezată cu coada spre altarul bisericii și cu botul spre piață. Dacă pentru noi – continuă consilierul – această statuie constituie un simbol, nu este totuși creștinesc să fie așezată acolo." Statuia era darul Romei făcut românilor în 1906, la împlinirea a 1.800 ani de la cucerirea Daciei și începutul colonizării ei de către romani și cu ocazia expoziției jubiliare de pe Câmpia Filaretului. După o perioadă în care Lupoaica a stat într-o răspântie din preajma străzii Lipscani și a bisericii Sfântul Gheorghe-Nou, loc botezat Piața Romei, ea este mutată pe colina Patriarhiei. Acolo se afla când a trezit protestele consilierului.

15

1887. Inventatorul american Thomas Edison, autorul unui sistem telegrafic multiplu de transmisie simultană a mesajelor (1876-1877), al fonografului (1878) și sub a cărui conducere s-a construit prima centrală electrică din lume (New York, 1882), îi scrie o scrisoare președintelui companiei telegrafice din Pittsburgh, în care îi sugerează că cea mai scurtă și accesibilă formă de salut în convorbirile telefonice este cuvântul „hello ".

În 1944, Fernand Gigon, trimisul special în România al revistei elvețiene L'Illustrée, a solicitat regelui Mihai o audiență pentru a realiza un reportaj cu privire la evenimentele de la 23 august. În ciuda refuzului primit, elvețianul a obținut „de la demnitarii din imediata apropiere a Majestății Sale relatarea, scrisă chiar cu mâna sa (a regelui), asupra loviturii de la 23 august". De aici, a dedus că „lovitura de stat n-a fost improvizată; ea fusese pusă la cale de șapte ori".

Chiar dacă reportajul respectiv reda, cu imaginație gazetărească, scena arestării mareșalului Antonescu, rămâne cert faptul că reporterul a stabilit contacte cu persoanele implicate direct în pregătirea și înfăptuirea actului de la 23 august 1944, astfel că multe dintre informațiile prezentate au un fundament real.

Trupe sovietice în ofensivă, în toamna anului 1942

VARIANTE LA 23 AUGUST 1944

TRAIAN D. LAZĂR,
Colegiul Național „Ion Luca Caragiale", Ploiești

Unul dintre apropiații regelui, Victor Rădulescu-Pogoneanu, director adjunct al Cabinetului și Cifrului din Ministerul Afacerilor Străine în anii 1943-1944, implicat în evenimentele de la 23 august, aprecia că acțiunea a fost stimulată de evenimentele militare din 1942-1943 și, în special, de înfrângerea de la Stalingrad. Devenise clar că Germania nu mai putea câștiga războiul.

Starea de spirit favorabilă ieșirii din război îi fusese indusă Majestății Sale chiar de regele George VI al Angliei (1936-1952), ruda sa, de la care, pe o cale neprecizată, între 1942-1944, a venit în mod repetat ideea că nu era posibilă o continuare a războiului cu U.R.S.S. și se impunea o încheiere a păcii cu S.U.A. și Marea Britanie.

La formarea acestui sentiment a contribuit și președintele P.N.Ț., Iuliu Maniu, prin intermediul lui Gr. Niculescu-Buzești. Regele a fost pus în contact cu un reprezentant al serviciilor secrete britanice.

Monarhul și-a făcut cunoscute noile opțiuni prin cuvântările ținute cu prilejul Anului Nou 1943 la Palat, la radio și la recepția corpului diplomatic. Redactate de Gr. Niculescu-Buzești, ele exprimau dorința de a ieși din război și a contribui la restabilirea unor raporturi pașnice, în condițiile respectării drepturilor și intereselor țării. La puțin timp după aceea, s-a conturat prima tentativă a grupului opoziției regale pentru ieșirea din război.

Februarie 1944. Trupele sovietice desfășurau ofensiva de iarnă în zona Kiev. Guvernul român dăduse ordin de evacuare a Bucovinei, Basarabiei și nordului Mol-

dovei. În aceste împrejurări, după cum își nota în jurnal generalul Constantin Sănătescu, șeful Casei Militare a regelui, „se naște în capul nostru ideea unui armistițiu".

Regele Mihai la unchiul Ivan?

În prima fază, tonul a fost dat de tinerii din jurul regelui, ei îndemnându-l pe suveran să plece la Moscova pentru a discuta personal cu Stalin. „Gândiți-vă ce impresie ar face în America lucrul ăsta." „Imaginați-vă titlurile ziarelor scrise cu litere de o șchioapă: «Unchiul Ivan și tânărul Mihai discută despre pace»." Exprimare tipică pentru grupul rebel (ce-i botezase Bij și Bijlet pe Ion și Mihai Antonescu, de la două personaje de benzi desenate). Pe rege, propunerea nu l-a încântat; lua în calcul posibilitatea ca unchiul Ivan să nu accepte. Pentru a nu fi pus în situații riscante, a început căutarea unor soluții mai realiste.

Tot atunci s-a conturat și ideea parașutării generalului Aurel Aldea în spatele frontului sovietic, cu un mandat pentru semnarea armistițiului. Adusă la cunoștința opoziției, varianta a fost aprobată. Planul a fost însă abandonat, după unele surse, pentru că nu s-a primit nici un răspuns încurajator din partea guvernului U.R.S.S., după altele, din cauză că o nouă acțiune ofensivă a armatei sovietice a dus la prăbușirea frontului la Uman (5 martie 1944). A fost reluat în preajma zilei de 23 august 1944 (*Magazin istoric*, nr. 11/2001).

Victor Rădulescu-Pogoneanu, director adjunct al Cabinetului și Cifrului din Ministerul Afacerilor Străine în anii 1943-1944

„Sosise clipa!"

În a doua jumătate a lunii martie 1944, ocuparea Ungariei de către Hitler și pătrunderea trupelor sovietice pe teritoriul României au avut o influență aparte. S-a pus problema dacă nu cumva ieșirea României din război ar trebui declanșată imediat, înainte ca Hitler să instaureze un regim de ocupație și în țara noastră. Pentru a găsi soluția corectă, Stârcea a înlesnit o întrevedere a monarhului cu câțiva specialiști. Pogoneanu a fost de părere că lovitura de stat trebuie amânată până când frontul va atinge granițele României, acest fapt oferind deplină justificare în fața opiniei publice pentru ieșirea din război.

Aproape imediat acest lucru s-a și întâmplat: linia frontului a atins granițele României și trupele sovietice au pătruns în zona de nord-est. În plus, apăruse și o situație prielnică acțiunii: Antonescu se afla în vizită la Berlin. Hotărât, regele Mihai a avertizat-o pe regina-mamă Elena să fie oricând gata să părăsească Sinaia, dacă lucrurile nu ar fi mers cum se așteptau, iar el a plecat la București pentru a declanșa acțiunea. Mai mult, l-a trimis pe generalul Sănătescu (23 martie 1944) să afle intențiile liderilor politici și ale comandanților militari din Ministerul de Război și din Marele Stat Major, despre care se credea că sunt antiantonescieni. S-a constatat însă că nici unul nu era pregătit să treacă la acțiune. Printre motivele invocate: germanii erau în alertă, nu fuseseră elaborat un plan militar detaliat, nu fuseseră anunțați din timp, nu era momentul potrivit...

Bucuria încercuirii inamicului la Stalingrad (23 noiembrie 1942)

La 24 martie, ora 22.00, „unul dintre comandanții militari care păstra o legătură secretă cu Maniu" a venit la Palat comunicând că, în viziunea armatei, scopurile regelui erau corecte, dar nu puteau fi puse în practică. Generalul „a fost ferm în a susține că împrejurările nu erau propice unei lovituri violente".

Fiind informat din Cairo că anglo-americanii nu-și puteau lua nici un angajament față de România, fără să-i consulte pe ruși, și, în plus, că nu va exista o debarcare anglo-americană în Balcani și că Turcia nu va intra în război contra Germaniei, Maniu s-a orientat spre soluția potrivit căreia „Antonescu ar trebui convins să înceteze ostilitățile". S-a decis alcătuirea unui memoriu al generalilor, adresat lui Antonescu sau regelui, ca șef suprem al armatei, în care să se evidențieze inutilitatea continuării războiului. Planul a căzut. Nu a fost agreat de militari. S-a mai preconizat organizarea unui Consiliu de Coroană, pe a cărui decizie să se sprijine regele în forțarea demisiei lui Antonescu, dar anturajul regelui a respins ideea, deoarece „se angaja persoana Regelui".

La 30 martie, în cadrul unui „prânz de lucru", regele a încercat să „pună cărțile pe masă" în fața lui Antonescu. Cu acel prilej, s-a căzut de acord să se înceapă, la Ankara, unele tatonări în vederea unui armistițiu cu U.R.S.S.

Generalul Mihai Racoviță, comandantul Armatei IV

A fost pregătită inclusiv varianta înlocuirii echipei Antonescu cu un guvern de generali, condus de Iacobici. Sub motiv că inspectează Domeniile Coroanei din Moldova, generalul Sănătescu, devenit mareșal al Palatului regal (1 aprilie), s-a întâlnit, la Bacău, cu generalul Mihai Racoviță, comandantul Armatei IV (11 aprilie) și, la Roman, cu generalul Niculescu, comandantul Corpului 5 Armată (12 aprilie). Ambii au fost de acord cu planul opoziției regale de angajare a unor tratative de armistițiu și de formare a unui guvern de generali. Nici problemele tehnice nu au fost omise. Astfel, în eventualitatea că împrejurările ar fi impus plecarea din țară a familiei regale, s-au făcut demersuri pentru plecarea reginei Elena în Elveția, în ideea depunerii unor valori (2 aprilie).

La 12 aprilie 1944, de la Cairo, s-au primit condițiile de armistițiu oferite de Aliați. Ion Antonescu le-a respins, dar opoziția Maniu-Brătianu le-a acceptat (14 aprilie). Regele a renunțat deci la ideea colaborării cu Antonescu pentru ieșirea din război, concentrându-se asupra înlocuirii guvernului. Mai trebuia fixat doar momentul prielnic.

Noi insuccese pe front au amânat acțiunea. Militarii români au fost nevoiți să evacueze, cu mari pierderi, Crimeea. Câteva zile mai târziu, la 17 aprilie, Mihai Antonescu îl informa pe suveran că guvernul a primit din partea U.R.S.S., la Stockholm, condiții de armistițiu mai favorabile decât cele de la Cairo. Din nou, mareșalul Antonescu s-a opus, iar opoziția le-a acceptat. Se aștepta doar un insucces pe Nistru pentru a trece la acțiune. La sugestia monarhului, Sănătescu își nota că se impun „întrevederi și să mă gândesc grabnic la persoanele ce vor alcătui noul guvern".

Tineri și neliniștiți

La Sinaia, regele, împreună cu grupul de tineri din anturajul său „au hotărât să nu mai aștepte nimic și să dea ei lovitura de stat". În acest scop, s-a elaborat un plan, în care era prevăzută plecarea regelui cu mașini și camioane spre nordul Moldovei și trecerea liniei frontului la Botoșani. De aici, luându-se legătura cu

ruşii, se intenţiona încheierea armistiţiului.

Chemat la Sinaia (1 mai 1944), Sănătescu a fost repede pus la curent. Nu a fost de acord. Motive: scopul deplasării regelui spre nordul Moldovei nu fusese mascat sub pretextul vizitării unei proprietăţi regale din zonă, ci era cunoscut de „tot Palatul"; nu se ştiau situaţia frontului şi locul exact de trecere a liniei frontului spre sovietici, ceea ce înlesnea captţurarea grupului de către germani; condiţiile armistiţiului trebuia discutate în prealabil şi apoi acceptate. Convingându-i să renunţe, Sănătescu nota, cu superioară înţelegere, de bătrân cu experienţă: „Ce vrei, tinereţea a fost dornică totdeauna de aventură!"

Discuţiile au continuat. Liderii opoziţiei au propus (3 mai 1944) ca regele să convoace un Consiliu de Coroană, în cadrul căruia să se decidă ieşirea din război, iar pentru încheierea armistiţiului la Cairo să fie trimis Vişoianu. Comunistul L. Pătrăşcanu avea însă alte opinii. El i-a comunicat suveranului (8 mai 1944) că este pe cale de a realiza un bloc al opoziţiei şi „se oferă să plece la Moscova pentru a aranja clauzele armistiţiului". Sănătescu îi aprecia intenţiile, subliniind că „Pătrăşcanu pune mult suflet şi este un om dinamic, încât am toată încrederea că ne va fi de mare folos".

Mihai revenise la proiectul constituirii unui guvern de militari şi, pentru a se asigura de sprijinul partidelor politice importante, le-a cerut lui Maniu şi Brătianu o scrisoare de garanţie. La 11 mai cei doi lideri politici i-au remis, prin acelaşi Sănătescu, „o scrisoare prin care se angajează a susţine guvernul de militari ce va face armistiţiul, preluând apoi puterea".

Pe această bază, Sănătescu s-a deplasat din nou pe frontul din Moldova (15 mai), unde s-a întâlnit cu înalţi comandanţi militari: „Toată lumea este pentru armistiţiu, însă făcut cu demnitate şi cavalerişte. Să se profite de o situaţie grea şi pe faţă să le cerem germanilor autorizaţia de a ieşi din acţiune". Din nou lipsită de sprijinul direct al militarilor, acţiunea a fost amânată.

În zbor spre... armistiţiu!

Comunicând Aliaţilor decizia opoziţiei de a accepta condiţiile de armistiţiu (20 aprilie 1944), Maniu făcea cunoscută şi dorinţa de a trimite încă un negociator la Cairo, care să-l secondeze pe Ştirbey.

În acele condiţii, Aliaţii au decis continuarea negocierilor cu opoziţia şi au acceptat primirea unui al doilea negociator Constantin Vişoianu (18 mai). Pentru eventualitatea că Antonescu n-ar fi fost de acord cu deplasarea acestuia, I. Maniu îi pregătise o plecare clandestină. Obţinând, cu complicitatea unor adepţi, documentele necesare pentru o plecare legală, Vişoianu a preferat să folosească trenul, ajungând la destinaţie la 24 mai şi participând la negocieri începând din ziua următoare.

După plecarea acestuia, cercurile Palatului au proiectat ca regele, însoţit de un grup de oameni politici democraţi, să părăsească ţara, clandestin, cu avionul. Se ştia că monarhul era un pasionat al aviaţiei, făcând exerciţii de pilotaj cu reputatul aviator Udrischi, şi era un pilot priceput. Grupul trebuia să aterizeze în liniile sovietice ale frontului, de unde să emită o proclamaţie către naţiunea română, infirmând legitimitatea guvernului Antonescu, şi să se alăture Aliaţilor. Ideea a fost imediat respinsă de opoziţia Maniu-Brătianu, fiind considerată „ineficace, inoportună şi generatoare de complicaţii pentru ţară".

Debarcarea anglo-americană în Normandia (6 iunie 1944) a reprezentat, pentru opoziţie, încă un semn al

Generalul Iacobici la o ceremonie

agravării situației militare a Germaniei și al pierderii războiului de către Axă. Trebuia găsită cât mai rapid soluția ieșirii României din război, dar factorii responsabili apreciau că o trecere bruscă de partea Aliaților nu avea șanse de izbândă, în condițiile în care în țară exista un mare număr de militari germani, iar înalta ierarhie militară română dorea o desprindere deschisă din alianța cu Germania și nu o acțiune secretă, o trădare a aliatului.

Regele Mihai I și regina mamă Elena în timpul unei vizite într-un spital de răniți

În asemenea împrejurări, opoziția regalistă s-a gândit să folosească o diversiune „a scoate pe mareșal de la putere cu asentimentul germanilor", instituind un guvern condus de Ion Gigurtu, personalitate politică simpatizată de germani, care n-ar fi avut astfel suspiciuni legate de îndepărtarea mareșalului Antonescu.

După un contact cu reprezentanții opoziției, posibilul premier a luat legătura cu Karl Clodius, reprezentantul Germaniei în Balcani, pentru a tatona sentimentele naziștilor la acea schimbare. Dar rezultatul nu a fost cel scontat. Germanii credeau încă în soluția Antonescu, ce dovedise că avea, în ciuda lipsei de popularitate, un real „ascendent asupra armatei".

Fă-te frate cu dracul, până treci puntea

În noaptea de 13-14 iunie 1944, reprezentanții regelui Mihai (general Sănătescu, Gr. Niculescu-Buzești, Stârcea, general Mihail) și ai Partidului Comunist Român (Lucrețiu Pătrășcanu, Emil Bodnăraș) au convenit asupra unei acțiuni comune vizând ieșirea din război. Pentru a nu rămâne pe dinafară și a putea controla acțiunile comuniștilor din interior, Maniu a acceptat participarea la alianță. La 20 iunie se realiza astfel Blocul Național Democrat, constituindu-se un comitet militar și unul politic pentru elaborarea detaliată a planului de acțiune. În cadrul primului au intrat doar reprezentanții regelui și ai P.C.R. Comuniștii nu au admis prezența unor reprezentanți ai celorlalte partide, sub motiv că aceștia nu dădeau garanții pentru păstrarea secretului. Reprezentanții regelui aveau grijă ca deciziile luate să fie, în prealabil, supuse și aprobării lui Maniu.

La sfârșitul lunii iunie, aproape în fiecare noapte, comitetul militar, sub conducerea lui Sănătescu, a lucrat, în detaliu, la planul de acțiune internă pentru separarea de Germania. Retușuri au fost aduse până la începutul lunii iulie.

La 7 iulie s-a decis ca acțiunea de ieșire a României din război să aibă loc la 15 august, dată menționată de Maniu adepților săi încă din 21 iunie, demonstrând astfel influența șefului țărănist asupra deciziilor comitetului militar, chiar și în lipsă. Se pare că Maniu a fixat data, după consultări cu Comandamentul Britanic din Mediterana răsăriteană. Momentul ales trebuia să întrunească două condiții: să fie concomitent cu debarcarea anglo-americană în sudul Franței (care a avut loc la 15 august) și să devanseze ofensiva sovietică pe frontul românesc.

Dintr-o dată situația s-a schimbat. Apăruse o nouă oportunitate. După atentatul împotriva lui Hitler (20 iulie 1944), descurajat, Antonescu îi împărtășea lui Gh. Brătianu intenția de a demisiona și a se retrage în Elveția. A urmat plecarea șefului guvernului la Olănești, pentru cura de ape (24 iulie). În acel context, comitetul militar a decis schimbarea datei la 26 august.

Imediat, opoziția manistă a trecut, decis, la stabilirea componenței guvernului de uniune națională (28 iulie). Cum schimbarea nu se mai înfăptuia printr-o acțiune a B.N.D., Maniu putea să nu includă pe liste nici un comunist.

Deși anterior se pronunțase pentru un guvern de militari, liderul țărănist a acceptat, la începutul lui august, și ideea unui guvern politic, deoarece „un guvern de militari are aerul de dictatură a regelui și regele rămâne descoperit", dar și după cum considera Sănătescu pentru că era convins că Aliații doreau participarea reprezentanților tuturor partidelor. În realitate, Maniu plănuia excluderea comuniștilor, acceptând președinția noului cabinet, cu condiția intrării în guvern a lui Dinu Brătianu și Ion Mihalache.

Opoziția regalistă continua să lucreze însă la varianta îndepărtării mareșalului cu forța. „Nouă ne convine absența lui (Antonescu plecase la Olănești – *n.n.*), fiind mai puțin supravegheați", nota același Sănătescu. La începutul lunii august militarii din garda regală au început executarea unor exerciții de protejare a monarhului și înalților demnitari ai Palatului. La rândul său, regele a reluat contactul cu ofițerii superiori aflați de partea sa. Generalii Sănătescu și Aldea s-au întâlnit, la București, cu câțiva generali veniți de pe front (3 august). Se părea că planul prevedea arestarea lui Antonescu, chemat de la vila sa din Predeal la palatul regal din Sinaia. La 21 august a survenit o modificare importantă, locul acțiunii fiind mutat la București.

Treptat, speranțele că Antonescu, descurajat, va demisiona sau va ieși din război, în condițiile în care și Turcia se îndepărta de Germania, se diminuau. Colonelul Titus Gârbea, reprezentantul lui Antonescu pe lângă Înaltul Comandament al Wehrmachtului (O.K.W.), legat sentimental de Sănătescu, la sugestia acestuia și poate chiar a regelui, a inițiat vizita lui Antonescu la Führer, chipurile pentru a-l felicita că a scăpat viu din atentat, dar, de fapt, pentru a-i oferi prilejul de a-i anunța ieșirea României din război. Dezamăgire! Antonescu nu a făcut pasul așteptat, deși însuși regele îl îndemnase „să nu cedeze nimic" din cele convenite.

Revenit din Germania, Antonescu i-a destituit pe generalii care, în loc să stea pe front, își petreceau vremea în Capitală, pregătind lovitura de stat. Pierderea lor a determinat și renunțarea opoziției regale la punerea în aplicare a planului înlăturării cu forța a lui Antonescu. S-a adăugat la aceasta faptul că, în aceeași vreme, serviciile secrete germane, suspectând întâlnirile regelui cu oamenii politici din opoziție, la Sinaia, au interogat-o asupra acestui fapt până și pe regina-mamă Elena. Se cerea deci discreție!

Al. Cretzianu, ambasadorul României la Ankara, atras și el de partea opoziției, transmitea, din partea anglo-americanilor, sfatul de a prefera o soluție independentă de Antonescu pentru ieșirea din război (5 august 1944).

Până la urmă, ieșirea României din Axă s-a produs, în condițiile cunoscute, la 23 august 1944. ■

Manifestație la București pentru primirea Armatei Roșii (30 august) și intrarea acesteia în Capitală (31 august)

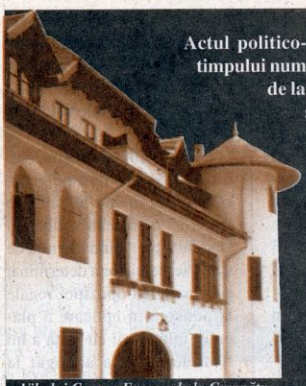

Vila lui George Enescu de la Cumpătu

Actul politico-militar de la 23 august 1944 a cunoscut de-a lungul timpului numeroase interpretări, îndeosebi pe criterii politice. Plecând de la „lovitura de stat" și ajungând la „revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, inițiată, organizată și condusă de Partidul Comunist Român", despre subiect au curs râuri de cerneală. Rămân încă momente obscure privitoare la pregătirea și realizarea loviturii de stat de la 23 august 1944. Pentru clarificarea lor sunt necesare noi investigații documentare, mai ales în fondurile de arhivă inedite ale fostelor instituții politice și represive, dar este nevoie și de o cercetare mai atentă a mărturiilor actorilor sau ale victimelor evenimentelor.

23 AUGUST 1944. NOI LECTURI

NICOLAE VIDENIE

Gheorghe Brătescu, membru al unei vechi familii cu tradiție social-democrată, a fost martorul tăcut al pregătirilor pentru lovitura de stat, urzite de complotiștii din jurul lui Constantin Titel Petrescu la adăpostul vilelor personale din Sinaia.

„O să fie bine!"

Liderul Partidului Social-Democrat deținea o asemenea reședință pe Cumpătu, situată foarte aproape de vila „Aurelia" a bunicilor lui Gheorghe Brătescu. În aprilie 1944, împreună cu mama și fratele Mircea, pentru a scăpa din calea bombardamentelor americane, Gh. Brătescu a plecat din București. Au ajuns astfel vecini ai familiei C. Titel Petrescu. La fiecare sfârșit de săptămână, acesta se întâlnea, de regulă, cu George Enescu, Mihai Ralea și generalul Aurel Aldea, care aveau și ei vile în aceeași zonă. Lor li se alăturau adesea și alți fruntași social-democrați, precum Adrian Dimitriu și Nicolae Deleanu. Călătorind cu autoturismul, îi aduceau, din când în când, și pe Ilie Moscovici și pe Ion Felea (Felăr). În vara anului 1944 vila lui C. Titel Petrescu a fost plină. Printre invitați s-a aflat și dr. Petru Groza, care avea domiciliu forțat la Bușteni, într-o casă țărănească de lângă Dispensar. Un alt personaj important aflat în anturajul social-democraților era și comunistul Lucrețiu Pătrășcanu.

Cunoscându-le familia și având încredere în cei doi frați Brătescu, C. Titel Petrescu îi chema să-l însoțească în timpul lungilor plimbări prin pădure, prilej de discuții cu oaspeții săi. Tinerii mergeau înainte pe cărările muntelui, având misiunea să-i avertizeze prin „iotlăre" (semnale sonore specifice zonei Munților Tirol din Austria) dacă observau apariția vreunui străin.

Într-o dimineață, cu circa o săptămână înainte de 23 august, Gh. Brătescu l-a văzut la vila lui C. Titel Petrescu și pe regele Mihai, venit cu o mașină sport, roșie. Curiozitatea l-a îndemnat să se apropie pentru a admira automobilul și a observat astfel că regele era însoțit de un tânăr necunoscut. Vădit surprins de situație, Gh. Brătescu l-a salutat pe ilustrul oaspete la ieșirea din vilă. Suveranul a pornit în trombă, stârnind un nor de praf. C. Titel Petrescu își condusese musafirul până la poartă,

Generalul Aurel Aldea

Lucreţiu Pătrăşcanu

Constantin Titel Petrescu

zâmbind mereu, cu subînţeles. După plecarea regelui, gazda l-a luat de după umeri pe nedumeritul Brătescu şi i-a spus, misterios: „O să fie bine!"

Câteva zile mai târziu, Vasile Brătescu le-a telefonat precipitat din Bucureşti membrilor familiei, cerându-le să se întoarcă imediat acasă. În seara premergătoare loviturii de stat de la 23 august, după câteva peripeţii, precum traversarea localităţii Câmpina, imediat după un bombardament al Aliaţilor, au ajuns în Capitală. Acasă au aflat că „foarte curând, se va semna armistiţiul cu ruşii". Evenimentul le-a fost anunţat de capul familiei, care-l aflase de la N. Deleanu. Confirmarea a venit de la vărul tatălui, Paul Vasilescu, prieten cu Ionel Mocsony-Stârcea, unul dintre principalii complotişti de la Palat. Ziua de 23 august a confirmat cele ştiute acum de toţi.

Reprezentanţii Palatului s-au aflat printre principalii complotişti, după cum depunea mărturie Gheorghe Ionescu-Bălăceanu, în timpul anchetelor de la Securitate, din primele luni ale anului 1962. Aflat în serviciul Casei Regale din 1933 şi până în noiembrie 1944, el îndeplinise, succesiv, funcţiile de secretar şi şef al Cancelariei Mareşalatului – „biroul prin care intrau şi ieşeau din Palat toate lucrările cu privire la relaţiile între Palatul regal şi autorităţi, corpul diplomatic şi restul persoanelor".

Pătrăşcanu vrea să fie primit

Datorită poziţiei importante pe care o ocupa, în august 1944, Gh. Ionescu-Bălăceanu a fost contactat de generalul Ulea, care i-a cerut să aducă „la cunoştinţa lui Mocsony-Stârcea, că vărul său primar Pătrăşcanu de la P.C.R. îl roagă a-i face legătura cu Palatul". Mareşalul palatului s-a arătat interesat de cerere, solicitându-i subalternului său lămuriri de la Ulea cu privire la întâlnire, care a şi avut loc, după cum îşi aminteşte acesta, „la o zi-două, în casa lui Bergher-Safianu, din Calea Moşilor". Implicarea lui Gh. Ionescu-Bălăceanu a continuat prin transportarea, cu maşina proprie, a trimisului regal. Pe timpul întâlnirii, care a durat peste o oră, şoferul şi gazda au jucat table, în curte. În seara următoare, a avut loc o nouă întâlnire, cam de două ore, la care a fost prezent şi generalul Constantin Sănătescu. Conform aceluiaşi martor, au urmat alte contacte „în diferite date şi locuri, despre care nu-mi amintesc. Ştiu că am văzut la terminare [ultima întâlnire] pe generalul Vasiliu Răşcanu, generalul [corect, colonelul] Dămăceanu, Eugen Ceauşu (Emil Bodnăraş), generalul Sănătescu, generalul Aldea. Aceste întrevederi au durat până pe la [prin] iulie 1944, întrerupte fiind cam prin ianuarie-februarie 1944, deoarece Siguranţa era pe urmele comuniştilor. La aceste întâlniri eu am stat cu maşina afară, Mocsony dându-mi dispoziţii cu privire la conducerea [transportarea] unde au nevoie Emil Bodnăraş şi Pătrăşcanu".

Ionescu-Bălăceanu confirmă prezenţa la Palat a liderilor celor patru partide aliate în Blocul Naţional-Democrat: „Înainte de 23 august au fost la Palat Brătianu, Maniu,

Titel Petrescu și Pătrășcanu, pe ultimii doi i-am adus cu mașina mea." Din păcate, nu este precizată data exactă pentru fiecare audiență, apărând evident faptul că aceștia nu s-au întâlnit cu toții acolo.

Altă precizare importantă a martorului Ionescu-Bălăceanu este legată de prezența informatorilor Serviciului Special de Informații la Palatul regal: „Despre deplasarea lui Mocsony-Stârcea la S.S.I. în strada Ionescu Gion, de unde a luat o listă de persoane ce informau acest serviciu, am făcut o declarație la Ministerul de Interne în 1955. E vorba de lista informatorilor pe care a avut-o regele la S.S.I., pentru a ști ce persoane au avut informatori pe timpul regimului antonescian, pentru a nu le mai invita la Palat."

Supărarea Anei Pauker

Ascensiunea comuniștilor spre putere a fost impusă de Armata Roșie și sprijinită politic de unii „tovarăși de drum", recrutați din toate mediile societății. Dintre membrii partidelor „istorice" s-au evidențiat îndeosebi cei grupați în jurul liberalului Gheorghe Tătărescu. Între colaboratorii acestuia s-a numărat și Alexandru Alexandrini. La 6 mai 1950 a fost arestat, anchetat și condamnat la muncă silnică pe viață „pentru complicitate la trădare de patrie".

În timpul lungii perioade de detenție la Sighet și Râmnicu Sărat, i s-au solicitat numeroase declarații. Unele dintre ele cuprind și detalii cu privire la 23 august 1944. Ulterior,

Generalul Constantin Sănătescu

trei dintre mărturiile date în penitenciarul Râmnicu Sărat, în ajunul Crăciunului 1962, au fost sintetizate într-un referat al Ministerului Afacerilor Interne, datat 28 ianuarie 1963. Între altele, el preciza că avusese ocazia să-i cunoască direct pe foștii demnitari comuniști Mircea Durma (ministru de Finanțe) și Lucrețiu Pătrășcanu (ministru al Justiției) și pe fostul industriaș Nicolae Malaxa. Știa „direct de la Lucrețiu Pătrășcanu unele date și fapte privind conlucrarea acestuia cu Palatul, cu burghezia și străinii, aspecte ale atitudinii și acțiunilor acestuia antisovietice, opoziționiste, de defăimare și de sabotaj a hotărârilor partidului".

La acestea se adăugau și informațiile despre înțelegerea dintre Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu privind coalizarea în vederea acaparării puterii politice în cadrul Biroului Politic și compromiterea lui Gh. Gheorghiu-Dej. Astfel, după întoarcerea de la Conferința de Pace de la Paris, Pătrășcanu i-ar fi afirmat lui Alexandrini că era convins de faptul că „trupele ruse vor părăsi în curând România, și Rusia va fi obligată la o înțelegere cu anglo-americanii, care să asigure o oarecare influență a acestora în România și să contrabalanseze influența excesivă sovietică". De asemenea, Pătrășcanu ar fi afirmat că, după 23 august 1944, el „avusese o poziție puternică la ruși, [aceștia] considerându-l ca pe unul din autorii principali ai acestui act. Ulterior însă, Ana Pauker a convins pe Stalin că actul de la 23 august 1944 a fost o greșeală, fiindcă a redat viață partidelor istorice și a complicat toată viața politică a României". După declanșarea ofensivei pe frontul Iași-Chișinău nimic nu se mai putea opune „ocupării României de trupele ruse", astfel încât de atunci se putea instaura un regim comunist. Această nouă convingere a lui Stalin ar fi fost de natură „să slăbească poziția lui Pătrășcanu".

Referatul privind cele declarate de deținutul politic Alexandrini mai preciza că înțelegerea comună asupra compromiterii lui Gheorghiu-Dej nu se confirma, în schimb, afirmațiile despre 23 august 1944 erau întărite de o declarație a lui Belu Zilber: „Cred că în noiembrie 1944, Lucrețiu Pătrășcanu mi-a vorbit pentru prima dată despre faptul că Ana și Luca consideră actul de la 23 august

ca o greșeală. L-am întrebat ce trebuia [ce ar fi trebuit] să facem după părerea lor? Mi-a spus că trebuia să așteptăm intrarea Armatei Roșii, ca să venim singuri [doar comuniștii] la putere."

De la indignare la minciună

Unul dintre cei mai importanți „locotenenți" ai lui Gh. Gheorghiu-Dej din timpul detenției fusese Alexandru Drăghici, promovat ulterior în temuta funcție de ministru de Interne. Imediat după Declarația Plenarei Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din aprilie 1964, a început prelucrarea acesteia într-un cadru mai larg. În mai 1964, ministrul Drăghici a ținut mai multe expuneri în fața activului de partid pe care îl conducea. La 25 mai, la U.M. 123/I, el a vorbit despre divergențele de interpretare a istoriei recente de către autoritățile comuniste române și cele sovietice. Ca exemplu, amintea „acțiunea de la 23 August 1944", care „nu a fost pe placul anumitor forțe sovietice, a anumitor oameni care dețineau unele împuterniciri în U.R.S.S." Mai grav era faptul că și unii dintre foștii lideri ai partidului împărtășiseră același punct de vedere greșit: „Noi am sesizat acest simptom încă personal când Ana Pauker și Vasile Luca făceau parte din conducerea P.C.R. Vasile Luca, de pildă, vorbea despre anumite lucruri și deodată se pomenea vorbind de 23 August 1944, afirmând că această acțiune a fost o greșeală prin aceea că, dacă partidul nostru n-ar fi realizat această acțiune armată, sovieticii ar fi eliberat teritoriul țării noastre și ar fi lichidat cu burghezia, iar partidul venea la conducere singur, fără a mai fi nevoie de Tătărescu și ceilalți reprezentanți ai burgheziei."

Dar la ce te puteai aștepta de la „un criminal, un provocator și un agent al organelor de siguranță și al NKVD-ului", cum fusese Vasile Luca; el „nu putea să spună mai mult, fiindcă probabil nici nu știa mai mult decât le dictase de la Moscova".

„Soldatul sovietic eliberator"

Gravă i se părea și acțiunea conform căreia „se caută să se răspândească ideea după care armata sovietică a fost singura care a eliberat și țara noastră și toate celelalte țări". Campania sovietică de atribuire exclusivă a meritelor victoriei împotriva Axei era ilustrată de memoriile unor generali, care apreciau Bulgaria ca fiind „soră", iar despre România, care luptase efectiv împotriva Germaniei, „nu-și aminteau decât de niște copii zdrențuroși, cărora zic că le-au dat ei de mâncare!" Ministrul dădea un alt exemplu de falsificare a istoriei, consumat în august 1959, când o delegație condusă de mareșalul Konev a „adus în dar steagul regimentului care a «eliberat» Bucureștiul", când în realitate orașul fusese eliberat „prin actul insurecțional al forțelor patriotice".

Indignarea ministrului Drăghici nu-l putea opri să nu comită el însuși o falsificare a adevărului. Referindu-se la documentele trimise de W. Churchill lui Stalin pentru decorarea regelui Mihai cu ordinul „Pobeda", Drăghici deplângea faptul că „nu s-a spus încă nici un cuvânt despre P.C.R., deși se știa că nu fostul rege Mihai a fost acela care a înfăptuit actul de la 23 August 1944, ci Partidul Comunist Român". ■

CIMITIRUL DE ONOARE ROMÂNESC

ILIE SCHIPOR

În contextul creşterii pierderilor înregistrate în luptele din Capul de Pod de la Ţiganca (4-19 iulie 1941; vezi amănunte în Magazin istoric, **nr. 2/2003), autorităţile militare române au fost nevoite să constituie „din mers" cimitire de campanie, cel mai adesea în interiorul sau în apropierea cimitirelor parohiale din localităţi.**

În timpul luptelor, la marginea de nord a localităţii Ţiganca, a fost plasat un astfel de cimitir în care au fost înhumaţi militarii căzuţi pentru cucerirea Dealului Epureni. Faptul că nu s-au anticipat dramatismul luptelor şi tributul de sânge ce urma să fie plătit de către trupele române rezultă din dimensiunile modeste ale acestui cimitir de formă trapezoidală, cu baza mare de 20,5 m, baza mică de 17,2 m şi laturile de 36 m. Coroborând datele cu prevederile regulamentelor epocii, rezultă că acolo puteau fi înhumaţi până la 200 de oameni. În fapt, până la încheierea luptelor din Capul de Pod de la Ţiganca, au fost înmormântaţi peste 300 de militari, iar în următorii doi ani au fost aduşi încă de două ori pe atâţia, astfel încât în luna iulie a anului 1943 cifra militarilor înhumaţi în acest cimitir de campanie ajunsese la 1.020.

Participanţi la ceremonia inaugurării cimitirului

Eroii depuşi în Cimitirul de la Ţiganca proveneau din: Regimentele 1/2 şi 2/9 Vânători de Gardă, 6 Infanterie Gardă, 3 Artilerie Gardă, 1, 11, 12, 17, 21 şi 24 Infanterie, 5 şi 30 Artilerie, 3 Artilerie Grea, 8 Călăraşi, 5 Pionieri, compania 40 Anticar şi Flotila 1 Vânătoare.

Prima descriere a cimitirului de campanie de la Ţiganca datează din ianuarie 1942 şi aparţine plutonierului major Mihai Vasile, delegatul Aşezământului Naţional „Regina Maria" pentru Cultul Eroilor: „Cimitirul este situat pe islazul satului Epureni, pe o coastă, este împrejmuit cu 2 rânduri de sârmă ghimpată, are cruci de lemn de brad instalate de către un locotenent din Regimentul 12 Dorobanţi pe care este scris [sic!] numele ostaşilor din acest regiment; însă acestea nu sunt aşezate la căpătâiul mortului al cărui nume scrie pe cruce. Cimitirul este aşezat pe o poziţie foarte frumoasă, unde poate fi amenajat definitiv."

Terenul a aparţinut localnicilor Mihalcea Tiron şi Ştefan Comârzan, care au donat comandantului Regimentului 12 Dorobanţi Bârlad o suprafaţă de teren de 3.150 mp.

În primăvara anului 1944, când acțiunile militare s-au mutat la vest de Prut, autoritățile sovietice au început procesul sistematic de dezafectare a cimitirului.

Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, organ al administrației publice centrale, care funcționează conform Legii nr. 379/2003 privind regimul mormintelor și operelor comemorative de război, și-a propus, încă de la înființare, să reabilitez cele mai importante locuri de înhumare ale Eroilor României care au fost distruse după încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial.

La 29 septembrie 2005, Proiectul tehnic și întreaga documentație aferentă au fost prezentate Consiliului Raional Cantemir (din Republica Moldova).

La 17 octombrie 2005, între Oficiu – în calitate de inițiator și finanțator al proiectului – și parohia din Cania – deținătoarea dreptului de proprietate asupra terenului pe care se afla cimitirul dezafectat – s-a încheiat o Convenție prin care parohia și-a dat acordul și a binecuvântat „această reconstrucție, pe terenul său, care i-a fost atribuit de către autoritățile locale din Cantemir și Stoianovca".

Proiectul de reconstrucție a Cimitirului de Onoare de la Țiganca a fost lansat de către Oficiul Național pentru Cultul Eroilor la data de 9 iunie 2005, de Ziua Eroilor, când a avut loc o ceremonie oficială de comemorare a celor căzuți în prima lună de campanie a armatei române pe Frontul de Est. Proiectul tehnic de reconstrucție a fost elaborat de către o echipă de specialiști condusă de arhitectul Constantin Costache, din cadrul Centrului de Proiectări Construcții Militare. În urma unei licitații internaționale, încheiată la data de 26 octombrie 2005, execuția lucrărilor a fost adjudecată de firma FPC „REVETAN" SRL din Chișinău. Lucrările au început efectiv în luna noiembrie 2005 și s-au desfășurat conform graficului acceptat de ambele părți prin contractul de execuție semnat la 17 noiembrie 2005.

Omagiu la 65 de ani distanță

Reconstrucția cimitirului respectă întocmai amplasamentul inițial și dimensiunile pe care acesta le-a avut la înființarea sa, în urmă cu 65 de ani. Împrejmuirea de pe latura de nord este formată dintr-un gard din fier forjat, cu înălțimea de 2,2 m, realizat în stilul specific așezămintelor monahale și locurilor de înhumare a eroilor. Celelalte trei laturi ale cimitrului sunt împrejmuite cu un gard înalt de 60 cm, care permite vizualizarea locurilor de odihnă ale eroilor căzuți pentru țară.

Cele nouă gropi comune din cadrul cimitirului sunt delimitate printr-o bordură din beton armat, placată cu piatră, și respectă întocmai amplasamentul lor inițial. Pe laturile de est ale gropilor comune sunt amplasate 143 de cruci creștine, pe care sunt fixate plăci metalice, având turnat în relief textul „EROI ROMÂNI NECUNOSCUȚI".

Intrarea în cimitir se face printr-o poartă tradițională românească, sculptată de meșterul popular Ilie Bența din Bârsana, Maramureș. Același meșter a realizat și troița monumentală care străjuiește cimitirul din cea mai înaltă parte a acestuia, ea fiind amplasată spre răsărit, asemenea altarelor din bisericile ortodoxe.

La intrare au fost dispuse cele 11 plăci comemorative, fiecare dintre ele având forma unei casete paralelipipedice înclinate spre vest. Pe prima dintre acestea, sub stema României, se află textul: „CIMITIRUL DE ONOARE AL EROILOR ROMÂNI". Pe următoarele nouă sunt trecute – în ordine alfabetică – numele celor 830 de eroi identificați, fiecare cu gradul și unitatea din care a făcut parte.

Ultima placă are inscripționat însemnul specific celui de-Al Doilea Război Mondial, precum și textul: ACEST CIMITIR DE ONOARE – ÎN CARE SUNT ÎNHUMAȚI 1.020 DE EROI ROMÂNI CĂZUȚI ÎN LUPTĂ, ÎN IULIE 1941, ÎN CAPUL DE POD „ȚIGANCA" A FOST RECONSTRUIT DE OFICIUL NAȚIONAL PENTRU CULTUL EROILOR. 1 IUNIE 2006.

Două catarge, cu înălțimea de 8 m fiecare, străjuiesc troița creștină, iar pe acestea sunt arborate drapelele de stat ale României și Republicii Moldova.

În fața fiecărei cruci a fost plantat câte un trandafir, laturile cimitirului fiind încadrate de arbuști ornamentali, iar spațiul verde gazonat.

La 1 iunie 2006, de Înălțarea Domnului Iisus Hristos, Ziua Eroilor, cu prilejul încheierii lucrărilor de amenajare a Cimitirului Românesc de Onoare de la Țiganca, s-a organizat o ceremonie oficială, la care au participat înalte oficialități din țară: M.S. Regele Mihai, Teodor Atanasiu, ministrul Apărării Naționale, Sergiu Medar, consilier prezidențial, Radu Duda și Constantin Gheorghe, consilieri ai primului ministru, și, din Republica Moldova, Valeriu Țurcanu, viceministrul Culturii și Turismului, acad. Ion Mahu, președintele Societății Invalizilor Armatei Române, Iurie Roșca, vicepreședintele Parlamentului.

Cele peste 2.500 de persoane prezente la ceremonie au asistat la slujba de pomenire oficiată de un sobor de preoți condus de Î.P.S. Petru, Mitropolitul Basarabiei, și P.S. dr. Casian Episcopul Dunării de Jos.

După oficierea serviciului divin, au avut loc depunerea de coroane din partea autorităților române și moldovene și o pomană creștină pentru sufletele eroilor români căzuți la datorie. ■

REGELE MIHAI LA ȚIGANCA

Ostașii români căzuți la Țiganca nu au avut parte de liniște timp de peste 60 de ani, pentru că odată cu reînființarea, în 1944, a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, cimitirul a fost dezafectat de către autoritățile de ocupație în cadrul unei campanii de distrugere a tuturor mărturiilor românești din Est. Crucile mormintelor soldaților au fost folosite la fundația unui sovhoz, iar oasele spălate de ploaie au fost întinse pe toată valea de la Țiganca.

Soldații români care au scăpat cu viață s-au întâlnit după 65 de ani pentru a-și cinsti foștii camarazi care au existat doar în sufletele lor, nu și în memoria oficială a societății românești. Plină de emoții și de bucurie a fost și prezența, după 65 de ani, pe pământul Basarabiei, a Regelui Mihai. Soldații de atunci, astăzi fie cetățeni ai României, fie ai Republicii Moldova, s-au reîntâlnit cu fostul suveran pentru a le aduce un omagiu militarilor căzuți în crâncena bătălie de la Țiganca.

Atmosfera de sărbătoare domnea peste tot. Mii de basarabeni l-au întâmpinat pe Regele Mihai, strigându-i „Trăiască Regele!", bucurându-se de reîntoarcerea sa pe pământurile dintre Prut și Nistru după mai bine de șase decenii. Unul dintre bătrânii prezenți la manifestare a ținut să precizeze că nici un conducător sovietic nu s-a mai întors în Republica Moldova după ce U.R.S.S. s-a destrămat, în timp ce Regele, care a iubit aceste ținuturi, nu a uitat prin ce am trecut și este printre noi după atât de multă așteptare. Dovadă că ne-a prețuit, față de cei care au semănat doar teroare printre noi.

Oamenii au simțit că prin prezența Majestății Sale, în Republica Moldova, la inaugurarea Cimitirului de Onoare Românesc de la Țiganca, relațiile dintre românii de o parte și alta a Prutului intră într-o nouă etapă, cea a normalității și a regăsirii după o lungă perioadă de așteptare.

De Ziua Eroilor, la Țiganca s-a făcut dreptate atât pentru eroii care au la căpătâi o cruce, cât și pentru cei care au așteptat atâta vreme să-și revadă fostul suveran pășind din nou pe pământul Basarabiei.

Eugen TOMAC

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

Continuăm prezentarea Memorandumului **pe care Brutus Coste, însărcinatul cu Afaceri al României la Washington, l-a prezentat Departamentului de Stat al S.U.A., în momentul intrării României în cel de-Al Doilea Război Mondial.**

Reproducem acest text grație sprijinului acordat de doamna ELENA DANIELSON și de LAURA COSOVANU.

PROBLEMA BASARABEANĂ ȘI RELAȚIILE ROMÂNO-RUSE. STATUTUL BASARABIEI ROMÂNEȘTI

Acțiunea Imperiului Otoman de a ceda din teritoriul Moldovei către Rusia, în 1812, a constituit deci un abuz și o violare a obligațiilor din tratat, căci, ca un suzeran care exercita drepturi definite în mod clar, Imperiul Otoman nu putea transmite către Rusia drepturi mai largi asupra Basarabiei decât avusese el însuși în acel moment, prin consimțământul Moldovei.

Prin Tratatul de la Paris, din 1856 [care punea capăt Războiului Crimeei – *n.n.*], trei județe din sudul Basarabiei au fost returnate Moldovei și, în acest fel, au fost ulterior integrate în Principatul România, format prin Unirea Țării Românești cu Moldova în 1859; dar în 1878, Congresul de la Berlin le-a cedat din nou Rusiei, în ciuda protestelor ferme ale României – un compromis în interesul păcii, numit de Gladstone „o spoliere nepolitică și culpabilă".

În urma revoluției ruse din 1917 și a separării Ucrainei de Rusia, populația din Basarabia a profitat de dreptul la autodeterminare, care – așa cum fusese proclamat de către Comitetul Comisarilor Poporului din Rusia sovietică, în noiembrie 1917 – includea și dreptul popoarelor din Rusia „de a se autodetermina până la separarea și formarea unor guverne independente". În consecință, basarabenii s-au declarat, la 20 octombrie 1917, o republică autonomă în cadrul U.R.S.S. [Rusiei; U.R.S.S. se proclamă abia în decembrie 1922 – *n.n.*]. La 24 ianuarie 1918, republica autonomă și-a proclamat independența deplină, ca Republica Moldovenească Democratică a Basarabiei. În sfârșit, la 27 martie 1918, statul basarabean independent a votat unirea cu Regatul România.

Hitler și comisarul poporului pentru Afaceri Externe Molotov (stânga) s-au întâlnit la Berlin în noiembrie 1940, dar au eșuat în înțelegerea privind extinderea pactului de neagresiune din 1939

Prima dintre aceste decizii a fost luată de către Congresul tuturor moldovenilor din Rusia [de fapt, Congresul Ostășesc – *n.n.*], întrunit la Chișinău, la care toate partidele și naționalitățile basarabene au fost deplin

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

reprezentate. Acest Congres a cerut crearea unui parlament național al Basarabiei (Sfatul Țării), care, la rândul său, a proclamat, printr-un vot majoritar covârșitor, independența și apoi reunirea provinciei cu România.

În privința valabilității acestor decizii, o autoritate americană în drept internațional, profesorul James Brown Scott, a scris următoarele: „Precedentul pentru crearea Republicii Basarabene l-a constituit Declarația de Independență a Statelor Unite ale Americii. Justificarea pentru transferul teritoriului lor și loialitatea locuitorilor față de România o oferă doctrina autodeterminării a președintelui Wilson."

România a susținut cu fermitate că deciziile prin care Sfatul Țării a proclamat independența Basarabiei și reunirea ei cu România au fost acte de autodeterminare, valabile din punct de vedere internațional, dincolo de recunoașterea formală a oricărei puteri străine, inclusiv a U.R.S.S. Totuși, România a admis că din punct de vedere politic, recunoașterea de către celelalte puteri a statului factual și legal creat prin aceste acte ar fi de dorit. O asemenea recunoaștere a fost acordată în mod formal de către Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia, în calitate de semnatare ale Tratatului de Pace, în 28 octombrie 1920. [Este vorba despre Tratatul semnat între statele menționate și România, prin care se recunoștea suveranitatea acesteia asupra teritoriului dintre Prut și Nistru – *n.n.*]. Alte puteri au recunoscut implicit includerea Basarabiei în Regatul României, în vreme ce Rusia însăși și-a manifestat recunoașterea acestei includeri printr-un număr de documente internaționale.

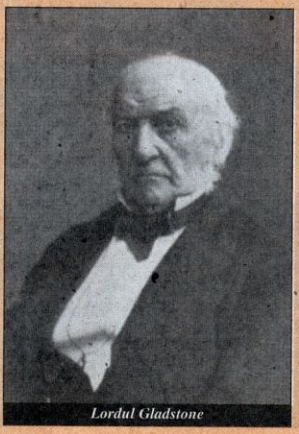
Lordul Gladstone

România și U.R.S.S., prin aderarea la Pactul Briand-Kellogg, la 27 august 1928 [în fapt, România a notificat aderarea la 4 septembrie – *n.n.*], și acordându-i efect imediat prin protocolul de la Moscova, din 9 februarie 1929, au renunțat pentru totdeauna la război ca un instrument de politică națională și au hotărât să rezolve disputele dintre ele prin mijloace pașnice. În plus, prin acordurile de la Londra, din 3 și 4 iulie 1933 [la 3 iulie s-a semnat Convenția pentru definirea agresorului, între Polonia, U.R.S.S., România, Afganistan, Persia, Letonia, Estonia și Turcia; la 4 iulie, România semna o Convenție identică alături de Cehoslovacia, Iugoslavia, U.R.S.S. și Turcia – *n.n.*], dintre U.R.S.S. și alte state, între care și România, Pactul Briand-Kellogg a fost implementat, cu o definiție clară a agresiunii.

Convenția din 3 iulie dintre U.R.S,S. și vecinii săi a devenit efectivă la 16 octombrie 1933. Convenția identică din 4 iulie, dintre U.R.S.S., România, Cehoslovacia, Iugoslavia și Turcia a devenit efectivă la 17 februarie 1934. Prin Articolul 1 din fiecare dintre aceste convenții, părțile contractante cădeau de acord să accepte definiția agresiunii așa cum era formulată în raportul Politis [Nicolas Politis, reprezentantul Greciei la Conferință – *n.n.*], din 24 mai 1933, din cadrul Conferinței Dezarmării, paragraful 23, care stabilea că prin „teritoriu se înțelege aici teritoriul asupra căruia un stat își exercită în prezent autoritatea".

Astfel, convențiile din 3 și 4 iulie 1933 au constituit o recunoaștere de către U.R.S.S. a graniței sovieto-române, așa cum exista ea la data când aceste instrumente au devenit efective.

O recunoaștere de către U.R.S.S. a unirii Basarabiei cu România este conținută în nota adresată la 9 iunie 1934, cu ocazia stabilirii relațiilor diplomatice între România și U.R.S.S., de către comisarul pentru Afaceri Străine al U.R.S.S. (domnul M. Litvinov) ministrului Afacerilor Străine (domnul N. Titulescu). În

această notă, domnul Litvinov declara: „Guvernele țărilor noastre își garantează mutual deplinul respect al suveranității fiecăruia dintre statele noastre..."

În sfârșit, la 17 septembrie 1939, domnul Molotov, președintele Consiliului Comisarilor Poporului și comisar pentru Afaceri Străine, a declarat ministrului României la Moscova (domnul G. Davidescu) că U.R.S.S. va respecta integritatea teritorială a României.

Dar dreptul României asupra Basarabiei se bazează nu doar pe drepturi istorice indiscutabile și pe decizia populației din Basarabia de a se uni cu România – o decizie recunoscută de alte puteri, cum s-a arătat mai sus, și reafirmată prin atitudinea hotărâtă prounionistă a tuturor reprezentanților aleși din Basarabia la alegerile parlamentare dintre anii 1919-1940 –, dar și printr-o clară realitate etnică: preponderența de necontestat a elementului românesc. Chiar și ultimul recensământ rusesc, cel din 1897, care a determinat naționalitatea populației pe baza principiului că oricine are cea mai mică cunoștință de limba rusă trebuie considerat rus, a găsit în Basarabia 920.919 (47,6%) români, față de 155.774 (8,05%) velikoruși și 382.169 (19,75%) ucrainieni.

În ciuda puternicii politici de rusificare urmată de regimul țarist până în 1917, recensământul românesc din 29 decembrie 1930, bazat pe liberul consimțământ al populației, a găsit 1.610.757 (56,2%) români, față de 351.912 (12,3%) ruși și 314.211 (11%) ucrainieni.

La 28 și 29 iunie 1940 [de fapt, la 26 și 28 iunie – *n.n.*], guvernul U.R.S.S. a prezentat guvernului român două ultimatumuri prin care cerea cedarea imediată a Basarabiei și Bucovinei de Nord.

Prezentând aceste ultimatumuri, care excludeau orice discuție pe un ton pacifist și liber asupra pretențiilor sale, U.R.S.S. a violat atât Pactul Briand-Kellogg, cât și convențiile de la Londra pentru definirea agresiunii.

Amenințată în Vest de Ungaria și incapabilă să se apere simultan pe două fronturi extinse, România a cedat în fața forței și și-a evacuat trupele și administrația din Basarabia și Bucovina de Nord. Cele două provincii au fost imediat invadate de către armata sovietică și încorporate în U.R.S.S.

Această anexare de către U.R.S.S. a unui teritoriu care era românesc, din punct de vedere istoric și etnic, era un act lipsit de valabilitate atâta vreme cât îi lipsea atât consimțământul populațiilor implicate, cât și cel al guvernului României, care nu a încheiat vreodată vreun acord cu U.R.S.S., de orice fel, pentru cedarea provinciilor sau chiar pentru delimitarea zonelor ocupate de U.R.S.S. De aceea, în lumina principiului modern al nerecunoașterii situațiilor create prin uzul forței sau prin amenințarea cu recurgerea la forță – un principiu consacrat prin acte internaționale, precum rezoluția din 11 martie 1932 a Adunării Ligii Națiunilor și prin Tratatul contra războiului, de neagresiune și conciliațiune, semnat la Rio de Janeiro, în [10 – *n.n.*] octombrie 1933, de către reprezentanții Argentinei, Braziliei, Chile, Mexic, Paraguay și Uruguay, la care au aderat, la 10 august 1934, Statele Unite, iar la 12 martie 1935 și România –, U.R.S.S. a ocupat prin uzurpare un teritoriu românesc. Dar suveranitatea românească asupra acestui teritoriu nu a fost întreruptă prin această ocupație străină efemeră și astăzi, eliberarea și recâștigarea Basarabiei restabilește o situație de fapt, care vine în acord cu statutul juridic limpede al provinciei, bazat pe principii de drept internațional care sunt recunoscute în mod universal. ■

Ministrul Davidescu, în centrul imaginii

Exclusivitate

Castelul din Meudon în timpul lui de aur și...

O terasă care domină malurile Senei, resturi ale zidurilor majestuoase de altădată, înglobate astăzi într-o clădire de observator astronomic, urme ale unor bazine de mult secate – iată ce a mai rămas din farmecul de altădată al reședinței regale de la Meudon.

Au dispărut toate acele comori: Bazinul celor Șapte Fântâni, opera reputatului arhitect Le Nôtre, Salonul

FARMECUL MEUDONULUI

ALEXANDRE DAVIER (Meudon, Franța)

Nicio urmă nu a mai rămas din capodopera veacurilor trecute. Castelul din Meudon, a cărui construcție a fost începută în perioada Renașterii și a cunoscut apogeul la începutul secolului XVIII, a fost reședință regală pentru Francisc I și Ludovic XIV; iar Bellevue i-a adăpostit pe Ludovic XV și pe Madame de Pompadour.

Soarta castelelor acestei zone a fost identică cu cea a multora asemenea construcții de pe teritoriul Franței: distrugerea le-a fost adusă atât de Marea Revoluție, cât și de devastatoare incendii care le-au transformat în cenușă.

Mi-ar trebui pana măiastră și stilul alert al lui François Rabelais, unul dintre mulții parohi de la Meudon, pentru a povesti, cu har, istoria acestor fascinante meleaguri. Creatorul lui Gargantua, în funcție în 1539, a avut fericirea de a trăi tocmai în vremurile de mare glorie, când Meudonul se bucura de protecția regelui Francisc I, îndrăgostit peste măsură nu numai de locuri, ci, mai ales, de frumoasa castelană, Anne de Pisseleu. Iar amprenta marelui scriitor se regăsește și astăzi: o piață, un bulevard, dar și o impresionantă statuie aduc numele lui Rabelais în secolul XXI.

Spiritul său, atât de prezent în aerul proaspăt și parcă special al Meudonului, mă îndeamnă să scriu povestea castelului în tonuri de basm și minune. Căci nimic nu pare prea mult atunci când vine vorba despre o asemenea reședință de excepție, ridicată pe un tărâm atât de plin de frumusețe.

Francisc I, unul dintre regii Franței care au căutat liniștea la Meudon

În ghearele orașului...

Locuitorul Parisului secolelor XVII-XVIII era nevoit să-și petreacă cea mai mare parte a timpului în interiorul protector al locuințelor și mai puțin în aer liber. Depășirea graniței dintre spațiul locuit și exterior era sinonimă chiar cu aventura, cu pericolul. Prin două lucruri se caracteriza Parisul acelor timpuri: lipsa de siguranță și mizeria.

Unul dintre cei mai cunoscuți portretiști de secol XVIII ai Orașului Luminilor, Sébastien Mercier, făcuse să circule, pentru anii 1773-1789, pentru prima dată, imaginea opusă luxului,

Maurilor, Scara lui Aristotel, sălile pavilioanelor laterale, care, începând cu veacul XVII, primiseră numele lui Ronsard și Mayenne. Singure, doar colecțiile de obiecte și tablouri, păstrate prin muzeele Franței, amintesc de faima castelelor de la Meudon și Bellevue. Nici măcar pădurile prin care altădată regii vânau căprioare sau lupi aproape că nu au mai rezistat.

...astăzi, transformat în Observator astronomic

sărăcia faubourgului Saint Marceau (sau Marcel, de la numele unui episcop al Parisului, născut în 350 și mort în 405), „unde nu vezi decât străduțe murdare și urât mirositoare, cu case negricioase pe măsură și ești izbit de aerul de nerespirat al sărăciei".

Dacă erai bogat, puteai să te ascunzi în spatele propriilor pereți, să te desfeți cu luxul unei vieți petrecute în cea mai mare parte la lumina lumânărilor. Totul se reducea, la un moment dat, la o existență în spatele unor zăbrele, chiar dacă aurite... Un asemenea trai nu putea fi deloc pe placul tinerelor, care nu-și doreau altceva decât să-și etaleze frumusețea. Dar alternativa aproape că nu exista. Căci ieșirea pe stradă, în Parisul secolului XVIII, devenise o adevărată aventură.

Pentru a-i putea face față, erau necesare gărzi de corp, chiar și în timpul zilei. Noaptea, acestea îți luminau calea cu lumânări sau felinare. Și nu era lucru de mirare să fii oprit și, sub amenințarea vreunui cuțit, să ți se ceară portofelul. Apăruseră chiar și noi ocupații extrem de profitabile: în schimbul unei sume, de regulă fixe, burghezul își putea recupera, din mâinile „întreprinzătorului", pălăria.

Nici măcar familia regală nu era entuziasmată de aerul parizian. Din timpul domniei lui Ludovic XIV, Versailles-ul devenise adevărata reședință. Bântuit de imaginile Frondei (*Magazin istoric*, nr.11/2005), orașul îi părea suveranului că respiră „un aer de răscoală". Iar pentru ducesa de Orléans, Elisabeth Charlotte, soția fratelui regelui, care locuia oficial în Palatul Regal, revenirea în plin centrul Parisului îi aducea migrene și dureri de gât.

Jules Janssen (1824-1907), fondatorul și directorul Observatorului din Meudon, începând din 1877

Orașul ieșea cu greu din ghearele Evului Mediu. Faptul nu avea cum să-i scape și unui alt observator, Restif de la Bretonne, care privea fără nici un pic de indulgență multele defecte: „goticul și barbarul oraș este mai degrabă un labirint decât un oraș în toată puterea cuvântului: imaginați-vă străzile Parisului, veritabile canale întortocheate, murdare, înguste, unde dacă se întâlnesc două persoane, nu pot să-și continue drumul, decât după adevărate lupte corp la corp. Te simți sufocat, aproape că nu se poate circula și ai senzația că te deplasezi pe fundul unui puț."

Sfârșitul secolului XVII și începutul lui XVIII au adus doar palide măsuri privind interzicerea creșterii porci, păsări, iepuri și chiar și porumbei, uscarea rufelor la ferestrele care dădeau în stradă sau aruncarea apei tot pe acolo.

Chiar dacă, în mare, igiena urbei s-a mai îmbunătățit astfel, ea a rămas tot în limitele precarului. Proprietarii erau obligați să curețe pavajul din fața propriilor locuințe, dar

„pe lângă tomberoanele închise pentru gunoaie, peste tot se săpau gropi pentru closete". Un asemenea Paris nu putea fi decât un simplu loc de trecere pentru rege și curtea regală.

Faptul devenise vizibil și pentru țarul Petru cel Mare, care, în doar patru zile, descoperise că orașul „științelor și artelor" nu era nici pe departe un colț de rai, fiind profund impresionat de miasmele urât mirositoare care se ridicau din canalele de scurgere și catacombe. Iar cuvintele ieșite de sub pana Doamnei de Sévigné (*Magazin istoric*, nr. 8/2001) vorbeau de aceeași dorință de eliberare: „Vreau să trăiesc, să mă plimb sub soarele zilei, să respir aerul pădurilor, să privesc cerul..."

...și evadarea

Călătoriile! Nu s-a inventat nimic mai bun pentru a te elibera de miasmele orașului și a schimba aerul. Începând cu secolul XVIII, petrecerea vacanțelor era sinonimă cu plecarea în călătorii. Forma clasică a acestora – sejurul la părinți sau la țară, la bunici.

Meudon, localitate situată foarte aproape de Paris, a început să reprezinte astfel oaza mult visată și căutată. Iluștrii săi constructori l-au adus pe culmile gloriei, transformându-l într-un adevărat mic Versailles. Odată vara începută, aerul irespirabil și căldura năucitoare a Parisului îi porneau la drum pe cei care își puteau permite să evadeze. Atât de mare era cererea, încât se ajungea uneori ca nu mai puțin de 25-26 de pasageri să se înghesuie într-un *carnibus*, un mijloc de transport tras de opt cai, cu ajutorului căruia distanța Paris-Versailles (cu o oprire la Meudon) era acoperită în șase ore.

Din 1657, grație unui privilegiu acordat de către regele Ludovic XIV Doamnei Beauvois, a fost introdusă și o cursă regulată. Pentru a apăra importantele personaje de răufăcători, în fața caleștilor călăreau câțiva cavaleri înarmați, căci nu era deloc recomandat să faci o asemenea călătorie pe jos sau fără protecția necesară.

Chiar se povestește că, odată, un călugăr capucin care se întorcea la Meudon în plină noapte cu rezultatul chetei prin parohie, s-a trezit față în față cu un hoț. Sub amenințare, călugărul i-a întins punga cu bani, întrebându-l inocent:

– O fi oare cu putință să mă nimeriți cu o asemenea armă?!

– Sunt un trăgător de elită i-a replicat brigandul.

– Punem rămășag?

– Punem!

– Nu veți putea să-mi atingeți nici măcar gluga!

Jignit, hoțul trase un foc și-i străpunse gluga. De îndată, călugărul – știind că arma devenise astfel inofensivă – se aruncă asupra lui, îi aplică o bătaie bună și-și recuperă banii.

În afară de mai cunoscutele mijloace de transport terestru, și alte modalități de deplasare au început să se impună. Era vorba despre bărcile care efectuau curse regulate pe Sena între Paris și porturile Rouen și Le Havre.

Iată ce își nota în jurnal, în 1774, cavalerul Bertin cu privire la călătoria pe care a întreprins-o de la Paris la Meudon: după ce s-a îmbarcat de la cheiul Saint Paul (astăzi aflat în plină inimă a Parisului!), a fost „închis" în „burta" unei nave, alături, spune el, de vreo 400 de oameni: femei, copii, preoți, vânzători sau soldați de cavalerie... Atât de diversa adunătură își petrecea fiecare în felul său timpul călătoriei, bând, blestemând sau bolborosind cântece lumești ori religioase. Uriașa încărcătură înainta atât prin forța vântului, cât și a patru cai care, legați cu sfori groase de pe mal, trăgeau din greu barca.

„Izbăvirea" a venit odată cu strigătul: „Pământ, pământ la orizont!" ■

(*Va urma*)

Imagine din oraș, în 1928

În românește de Theo STĂNESCU-STANCIU

Eveniment

EXPOZIȚIA „ROMÂNIA ÎN TIMPUL LUI CAROL I 1866-1914“

Dr. MIOARA IONIȚĂ

În urmă cu un secol, în acum bătrânul Parc Carol, atunci abia amenajat, era organizată, din inițiativa Regelui Carol I, o mare și impresionantă expoziție națională, cu participarea și a unora dintre marile puteri europene. Ocazionată de împlinirea a 40 de ani de domnie ai lui „Carol der Weise“ (Carol cel Înțelept), dar și de aniversarea a 25 de ani de la proclamarea Regatului României și de scurgerea a 1.800 de ani de la stabilirea pe pământul Daciei a primilor coloniști romani, Expoziția Generală Română din 1906 era menită, în opinia Regelui Carol I, să arate atât românilor, cât și străinătății realizările și progresele înregistrate de România în timpul glorioasei sale domnii de până atunci; iar ele nu erau puține.

Anul 2006 ne prilejuiește ca, la peste un deceniu și jumătate de la ieșirea României din iadul comunist care, între altele, a însemnat și denigrarea și reducerea aproape de zero a rolului și importanței monarhiei în devenirea modernă a țării noastre, să dăm Cezarului ce este al Cezarului și să-l așezăm pe întemeietorul monarhiei românești pe locul care i se cuvine. De aceea, declararea acestui an – când se împlinesc 140 de ani de la venirea pe tronul României a Principelui Carol de Hohenzollern Sigmaringen sub numele de Carol I, 125 de ani de la proclamarea Regatului și un secol de la organizarea expoziției din Parcul Carol – drept „Anul Carol I“ se constituie într-un gest de normalitate, la care este chemată să contribuie sau, după caz, să fie doar martoră, întreaga societate românească de azi.

În suita de manifestări ce marchează „Anul Carol I“, un loc aparte îl ocupă expoziția „România în timpul lui Carol I. 1866-1914“, al cărei vernisaj a avut loc în ziua de 10 mai 2006, în prezența Majestăților Lor Regele Mihai I și Regina Ana, a Alteților Lor Regale Principesa Margareta și Prințul Radu, a primului ministru Călin Popescu Tăriceanu, a ministrului Culturii și Cultelor Adrian Iorgulescu și a unui numeros public. Inițiată și organizată de Muzeul Național de Istorie a României, cu colaborarea prețioasă a Muzeului Militar Național, Muzeului Național Cotroceni, Muzeului Național Peleș, Muzeului Național de Artă și Muzeului Național Filatelic, expoziția susmenționată nu se dorește o reeditare a celei din anul 1906 din Parcul Carol, dar, practic, ea înseamnă același lucru – marcarea rolului și locului domniei lui Carol I în istoria modernă a României.

Structurată pe șapte mari teme, abordează toate problemele importante care au făcut din îndelungata domnie a lui Carol I, de aproape jumătate de secol (a domnit 48 de ani, cu un an

mai mult decât Ştefan cel Mare), una dintre cele mai prospere perioade din istoria României, epoca modernizării ei pe toate planurile politic, economico-social, cultural.

Expoziţia debutează prin punctarea momentului venirii în România şi a începutului domniei Principelui Carol I, puternic marcată de elaborarea Constituţiei din 1866, după model belgian, care a însemnat transformarea României în primul stat constituţional din sud-estul Europei, reprezentând, totodată, baza juridică a monarhiei constituţionale din ţara noastră.

Un spaţiu generos este rezervat Războiului pentru Independenţa României din 1877-1878, care a însemnat pentru Principele Carol I nu numai onorarea unei promisiuni solemne făcute poporului ale cărui destine îi fuseseră încredinţate, dar şi o indiscutabilă sporire a prestigiului său, nemaifiind perceput de români ca un principe străin.

Urmare firească a cuceririi independenţei de stat şi, prin aceasta, a schimbării statutului României în concertul statelor europene, proclamarea Regatului Român la 14 martie 1881 şi desfăşurarea serbărilor încoronării, începute la 10 mai acelaşi an, se constituie într-o altă importantă temă abordată. Aici putem admira câteva dintre piesele de rezistenţă ale expoziţiei găzduită de Muzeul Naţional de Istorie: coroana de oţel a Regelui Carol I, destinată a fi purtată şi de ceilalţi regi ai României, uniforma sa de ceremonie, coroana purtată de Regina Elisabeta şi o splendidă rochie ce i-a aparţinut, tronurile folosite de cei doi, stema Regatului României, decoraţii româneşti şi străine primite de suveran.

Modernizarea societăţii româneşti petrecută în timpul domniei lui Carol I este prezentată în expoziţie prin numeroase şi variate piese muzeistice, precum variate sunt şi căile prin care s-a realizat această modernizare: introducerea unui nou sistem monetar şi baterea monedei naţionale, înfiinţarea Băncii Naţionale şi crearea unui întreg sistem bancar, construirea reţelei naţionale de căi ferate, modernizarea reţelei portuare, a serviciului poştal, a multor ramuri industriale şi încurajarea industriei naţionale prin legi adecvate ş.a. Pe plan politic intern Carol I a fost un real factor de echilibru şi artizanul sistemului democratic al rotativei guvernamentale, iar pe plan extern, uzând de legăturile sale de rudenie şi bunele relaţii cu marile familii domnitoare din Europa, a reuşit să transforme România într-un partener credibil, dorit de multe dintre statele puternice ale continentului.

Între secţiunile cele mai bine reprezentate muzeistic este cea care prezintă viaţa familiei regale a României, aici putând fi admirate de la piese reprezentative de mobilier şi argintărie, la minunate fotografii, piese de vestimentaţie ale unora dintre membrii familiei regale sau numeroase şi reuşite opere de artă plastică.

Carol I, Ferdinand I şi Carol II

În sfârşit, ultimele două teme abordate sunt, bineînţeles, centenarul Expoziţiei Generale Române din 1906 şi domnia lui Carol I reflectată în filatelie.

Expoziţia „România în timpul lui Carol I", care va putea fi vizitată până la sfârşitul lunii august, este însoţită de un apreciat catalog, adevărat instrument de lucru pentru iubitorii şi scriitorii de istorie, de un compact disc şi de o medalie comemorativă, ce pot fi achiziţionate de doritori de la standul muzeului-gazdă. ■

O ZI DIN VIAȚA UNUI CETĂȚEAN ROMAN

CODRUȚA JUCAN

Fie că se afla în oraș sau în mediul rural, casa avea o structură tipică, închisă spre exterior și deschisă spre curți interioare. Dacă am putea arunca o scurtă privire în interior, am fi surprinși de zgârcenia cu care erau mobilate camerele. Cea mai frecventă piesă de mobilier era patul, care avea însă diverse utilizări: loc de odihnă, pentru servit masa, pentru lectură sau conversații. Existau desigur și mese, apoi nelipsitele lăzi pentru păstrat veșminte sau orice alte accesorii.

Romanii își începeau ziua destul de devreme, pentru a exploata cât mai mult lumina naturală, dar foloseau și lumina artificială, produsă cu ajutorul a numeroase tipuri de lămpi, opaițe, candelabre, torțe, lumânări. Unele asemenea obiecte erau adevărate opere de artă prin formele și maniera de execuție. Iluminatul artificial prezenta inconveniente, mai ales pentru cei care nu își puteau permite să procure combustibili de calitate superioară, ei fiind nevoiți să utilizeze produse inferioare, a căror ardere producea fum și mirosuri neplăcute.

Casa, masa, grădina...

În fiecare casă exista sobița pentru încălzit. În zonele mai reci, cum era și provincia Dacia, încăperile erau încălzite cu așa-numitul *hipocaust*, un sistem preluat de la greci și perfecționat de romani, care se baza pe circulația aerului cald dirijat pe sub o podea suspendată pe piloni. Pereții încăperilor erau împodobiți cu picturi decorative sau figurative, iar podelele aveau frecvent porțiuni acoperite cu mozaicuri.

Oricare cetățean, cu o condiție social-economică cât de cât acceptabilă, nu se putea lipsi de confortul unei băi private, care putea fi o mică încăpere, cu o simplă cadă. Când stăpânul era cu dare de mână, baia putea fi o sală mare, cu bazine de dimensiuni variate, umplute cu apă la diverse temperaturi. Nu lipsea decorația luxuriantă.

În general, dimineața, după baia obligatorie, romanul lua un mic dejun ușor (cum era de altfel și masa de prânz), compus mai ales din legume, brânzeturi, fructe și nelipsitul vin (autorii antici, de exemplu Plinius cel Bătrân, menționează numeroasele soiuri de vinuri). În Roma antică, vinul era considerat un aliment și, ca atare, nu lipsea de pe mesele oamenilor. Aceeași situație era și în Dacia. Când producția locală nu era suficientă, vinul era importat din alte provincii, fiind transportat în celebrele amfore ale căror rămășițe se întâlnesc pretutindeni în Dacia. Aceleași recipiente erau utilizate și pentru căratul uleiului de măsline și al așa-numitului *garum* – un sos condimentat, produs pe bază de pește (mai ales scrumbie sau ton).

Restul alimentelor erau produse local, în grădina particulară sau puteau fi procurate din piețele special amenajate ale fiecărui oraș. Grădinile nu erau însă doar o sursă de profit, ci și un loc de relaxare și recreere. Cei înstăriți sădeau plante decorative, își amenajau fântâni, locuri de odihnă, prin care zburdau în voie păsări și animale.

Lar, zeul domestic la romani. Statuetă găsită la Sucidava (Celei)

... munca...

Odată programul de dimineață (igiena personală și masa) terminat, pentru un om serios, începea ziua de muncă. Adică punerea în ordine a afacerilor personale legate, după caz, de agricultură, manu-

facturi, comerț, cămătărie etc. După ce își primea clienții și partenerii de afaceri, romanul își consacra timp lecturilor și activităților ce priveau educarea progeniturilor, pentru ca acestea să devină adevărați „oameni ai cetății".

Mulți dintre ei se implicau în viața administrativă și politică a orașului, având îndatoriri legate de dregătoria deținută. Oricât ne-ar părea de ciudat celor de astăzi, aceste dregătorii nu erau retribuite, ele fiind râvnite doar pentru prestigiul și onorurile incluse.

Treburile casnice nu prea erau apanajul acestor personaje, chiar și cei mai săraci locuitori ai orașelor având măcar un sclav, care se ocupa de munca fizică în gospodărie. Cetățenii de vază dețineau armate întregi de asemenea „instrumente vorbitoare", cum erau considerați sclavii. Aceștia erau împrăștiați pe toate proprietățile stăpânului și unii dintre ei erau specializați pentru anumite operațiuni. Soția unui cetățean, o matroană respectabilă, era în permanență însoțită de sclave și sclavi.

... forul, dar mai ales termele...

Viața socială era extrem de activă. Romanul avea două locuri favorite pentru a intra în contact cu restul concetățenilor săi: forul și termele (baia). Făcea drumul spre ele întotdeauna în compania unui sclav. Străzile, pavate, erau gălăgioase, aglomerate și destul de murdare (deși se făcea tot posibilul pentru a limita aceste neajunsuri).

Forul reprezenta piața centrală a unui oraș roman și era locul unde cetățenii se adunau pentru dezbaterile publice privitoare la problemele orașului și unde se luau deciziile. Tot acolo se dezbăteau chestiunile politice. Forul adăpostea principalele instituții ale orașului. Cel din Ulpia Traiana Sarmizegetusa era decorat cu portic și statui aurite, placat cu marmură, ca, de altfel, aproape în toate orașele imperiului. Acolo puteau avea loc diverse concursuri de retorică, oratorie sau lecturi literare.

Dar locul preferat al romanilor erau termele, departe de a fi simple băi, cum am putea să ni le imaginăm. Romanul mergea acolo nu doar să se spele, să facă saună sau să-și asigure diverse îngrijiri cosmetice și masaje, el se ducea și pentru a discuta sau a citi, pentru a întâlni prieteni sau cunoscuți. Popasul în terme era un moment nelipsit din viața de zi cu zi. Ele ajung să fie printre cele mai impozante construcții ale unui oraș. Finanțate de către cei mai bogați cetățeni sau chiar de către împărați, erau o adevărată instituție publică.

... jocurile și distracțiile

Cetățeanul unui oraș roman se putea distra în fel și chip. Mulți preferau manifestările cu caracter sportiv, care, cu timpul, au ajuns să fie tot mai legate de edificiile termale. Teatrul, preferatul grecilor, deși nu dispare cu totul din gusturile romanilor, a fost treptat detronat din topul preferințelor de spectacolele din amfiteatre, sursa primă de distracție pentru romani. Luptele dintre gladiatori, luptele între animale, care de care mai exotice, sau luptele oamenilor cu animalele, simulările de bătălii și alte asemenea reprezentații rețineau atenția spectatorilor. Pariurile, pasiunile, tristețile și bucuriile animau spectatorii ca și astăzi la meciurile de fotbal. Cursele de cai, diversele jocuri de societate, toate erau surse de amuzament și de relaxare.

Seara era momentul tihnei, dar și al petrecerilor alături de prieteni, petreceri care nu de puține ori se transformau în adevărate orgii. Autori antici ne vorbesc frecvent despre preferințele culinare și mesele pantagruelice, la care notabilitățile consumau pui, pește, rață, iepure, curcan (urme osteologice apar și în săpăturile arheologice de la noi), dar și păun de Samos, uger de purcică, potârnichi, raci, nisetru de Rodos și alte asemenea delicatese ale epocii.

Nici după căderea nopții orașele nu erau oaze de liniște, deoarece petreceri și cheflii au existat și în acele timpuri. Cei care mai ieșeau după căderea serii pe străzile orașelor erau întotdeauna însoțiți și purtau torțe (străzile erau destul de întunecoase, deși existau rudimente de iluminat public), mai ales din motive de securitate, hoții nelipsind.

Viața locuitorilor Imperiului roman nu s-a bucurat, la noi, de suficientă atenție, dar ea dă, până la urmă, adevărata imagine a unei civilizații, din care provine și a noastră. ■

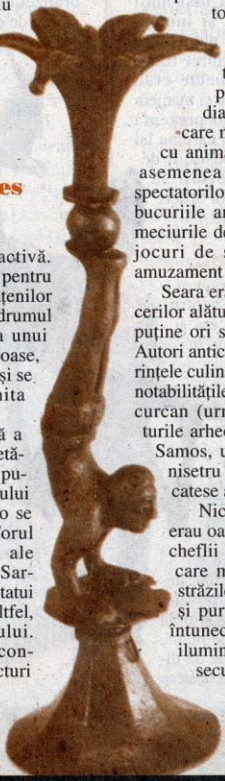

Sfeșnic descoperit la Potaissa (Turda)

Telex Telex Telex Telex Telex

PRIMA DOAMNĂ A ROMEI

Se pare că scepticii care afirmă că degeaba se mai sapă în Forumul Romei, pentru că oricum ce a fost de descoperit s-a descoperit, nu au dreptate. Recent arheologii au dezgropat scheletul unei „doamne cu bijuterii din înalta societate", cum i s-a spus. Se pare că ea s-a aflat la conducerea așezării existente înaintea fondării orașului, potrivit legendei, de către Romulus și Remus. Specialiștii au denumit-o ulterior „Împărăteasa latinilor" sau „Lady de la Forum". Ea a fost înmormântată cu o superbă salbă de chihlimbar, broșe de bronz și alte podoabe tot din bronz, care îi susțineau părul, împletit în cozi groase: „Avea dinți minunați și un fizic armonios", mai spun arheologii.

Anna De Santis, expert al perioadei preistorice și membră a grupului de arheologi care a făcut descoperirea, a comunicat, de asemenea, că în mod sigur doamna avea „un înalt statut social", fiind probabil soția șefului tribului latinilor, populație de negustori și proprietari de pământ care au trăit în zona Romei în veacurile X-IX î. Hr. *Corriere della Sera* anunța recent că „Prima Lady a Romei a revenit la viață după 3.000 de ani", iar *La Repubblica* observa, în urma celor afirmate de specialiști, că „ne putem chiar imagina, cu un ușor efort, zâmbetul care îi lumina fața și care a trecut dincolo de moarte". Scheletul, practic intact, descoperit într-un strat de argilă, într-un mormânt îngust, se află sub Forumul lui Iulius Cezar, care datează din secolul I î.Hr.

Din ianuarie 2006, de când au început săpăturile, arheologii căutau o confirmare a faptului că sub Forum există o mare necropolă din veacul X î.Hr. Iat-o. Cinci morminte au fost săpate la distanță unul de celălalt, dar în toate s-au găsit urne cu cenușa celor morți.

Există specialiști, ca Andreea Carandini, care a săpat 20 de ani în Forum și este profesor de arheologie la Universitatea din Roma, pentru care întemeierea Romei, în sensul de oraș, cu structură determinată – socială, economică, religioasă și politică –, nu poate fi atribuită decât lui Romulus și Remus. Și totuși, necropola de sub Forum îndeamnă la o cu totul altă lectură a istoriei Romei, care ar fi fost locuită deci cu mult înainte de legendarii ei fondatori, din veacul VIII î. Hr. De asemenea, latinii ni se revelează ca o populație cu o cultură rafinată.

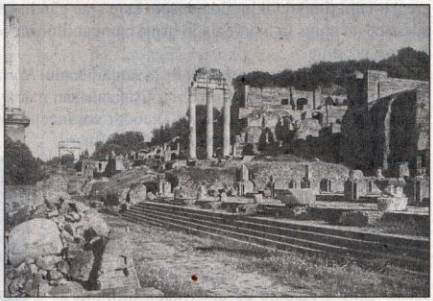

TAINA LUI FARINELLI

În Italia începutului de veac XVIII cam 5.000 de băieți erau supuși castrării înainte de pubertate. De regulă erau orfani sau de condiție modestă, părinții încercând să profite de pe urma talentului pe care îl intuiau, adesea greșit, în corzile vocale ale copiilor lor. Carlo Broschi, cunoscut pe toate scenele importante ale lumii (Viena, Veneția, Neapole, Milano, Londra, Paris) ca Farinelli (*Magazin istoric*, nr.3/2001), a fost castrat în copilărie de fratele lui mai mare, compozitor, pentru ca, avansând în vârstă, să nu-și piardă minunata voce. Însuși Georg Friedrich Händel îi spusese „Divinul Farinelli".

Glasul lui a rămas un mister. Ar putea fi dezlegat de săpăturile începute recent în cimitirul din Bologna, unde a fost înmormântat în 1782, la 77 de ani. Specialiști de la universitățile italiene de la Bologna, Pisa, Florența și York, din Marea Britanie, vor studia scheletul cântărețului supradotat, vor măsura circumferința cavității toracice, pentru a fixa particularitățile fiziologice ce i-au permis glasul ieșit din comun. Ei vor analiza și creierul lui Farinelli, și oasele, vor lua probe pentru analiza ADN. Din păcate, scheletul se află într-o stare proastă, operațiile vor fi delicate și complicate, mai ales că Farinelli a fost înmormântat cu o nepoată a lui.

COMOARĂ VIKINGĂ

Trei copii de 5 ani din orașul norvegian Tromsö au făcut o senzațională descoperire arheologică. Se jucau în fața casei a doi dintre ei, gemenii Arthur și Theodor, când au văzut un lanț, având ca motiv un cap de dragon, și o cataramă grea de argint. La sfârșitul zilei de joacă însă, copiii au aruncat indiferenți obiectele în grămada lor de jucării. Părinții nu le-au dat nici ei atenție la început, dar câteva zile mai târziu tatăl gemenilor a luat legătura cu Muzeul din Tromsö. Așa a aflat că era vorba despre o comoară veritabilă din vremea vikingilor. „Nu ne-a venit să credem ochilor. În toată Norvegia de nord n-am mai găsit așa ceva. Presupunem că au peste 1000 de ani, au fost realizate între anii 800 și 900", spune arheologul Inger Storly.

La locul de joacă al celor trei puști specialiștii au mai descoperit un lanț cu o cruce mare și grea, tot din timpul vikingilor, despre care s-au gândit că ar putea conține moaște. Se pare că aceste podoabe au ajuns în Norvegia în urma campaniilor războinice ale vikingilor, întreprinse în sud, în teritorii creștine.

Copiii au spus reporterului de la săptămânalul *Nordlys* că nu i-a interesat deloc comoara: „Mai bine găseam și noi o sabie, un coif, niște zale sau măcar un os adevărat de dinozaur." În primăvara viitoare în fața casei lui Arthur și Theodor vor începe săpături de amploare.

Specialiștii de la National Heritage Board (Consiliul patrimoniului național) din Suedia au studiat 557 schelete vikinge și au descoperit pe dantura lor niște șanțuri brăzdate cu un obiect ascuțit. Au făcut observația că numai scheletele masculine au asemenea marcaje pe dinții superiori din față, nu și cele ale femeilor. De aceea au legat aceste semne ciudate de activitatea militară a vikingilor. De fapt, numai 10% dintre bărbați aveau striaje pe dinți, unii două, alții trei, ceea ce i-a făcut pe specialiști să creadă că ele defineau rangul militar al căpeteniei respective sau, la fel de plauzibil, apartenența la o anume comunitate, trib, sau statutul social (negustor, oștean etc.), sau capacitatea individului de a suporta durerea. Majoritatea scheletelor cu asemenea dinți brăzdați erau însă ale unor tineri, ceea ce conduce la opinia că ar fi totuși vorba despre căpetenii militare căzute în luptă.

Programul News to know**, desfăşurat cu sprijinul Ambasadei S.U.A. la Bucureşti şi care a cuprins câteva mii de elevi din toată ţara** (Magazin istoric**, nr. 6/2006), are deja un prim rezultat palpabil: volumul intitulat** Inocenţa matură a presei de mâine**. El adună gândurile tinerilor despre mass-media actuală şi mai ales despre viitorul ei, în viziunea lor proaspătă şi necruţătoare. Sinceritatea în abordarea contextului social în care se mişcă aceşti copii ai României – cititori de ziare şi reviste –, ne pot cel puţin, pune pe gânduri.**

Un prim eseu al elevilor participanţi la programul News to know **publicăm în acest număr.**

„CLUBUL DE PRESĂ"

După masă, când ajung acasă de la şcoală, bunicul stă în verandă cu ochelarii pe nas şi citeşte presa. El îşi cumpără un ziar, tata mai vine cu alte două şi amândoi o aşteaptă pe mama, care aduce un alt ziar – „cel mai bun" (cum zice mama). Când tata şi mama îşi termină treburile, i se alătură bunicului şi „deschid clubul de presă". Îşi trec ziarele unul altuia, citesc pasaje cu voce tare, se contrazic, se amuză şi, uneori, se ceartă. Îmi place să-i ascult şi să-i privesc. Trăiesc fiecare moment cu febrilitate şi în fiecare zi scena se repetă. Bunica stă în bucătărie sau la televizor şi se amuză pe seama „apucaţilor": „Ăştia nu pot citi în linişte?! Chiar trebuie să se contrazică atâta ca nişte apucaţi?!"

Mă uit cu colţul ochiului şi îmi doresc tare să fiu cu ei, să fac parte din „club". Cât va trebui să cresc?! Bunica mă împinge spre ei: „Nu mai sta, du-te şi tu acolo". Oare aş putea?

De când mă ştiu, am admirat imaginea bunicului citind ziarul şi o consider ca un simbol al adultului care ştie tot ce se petrece în jurul său sau în toată lumea, tot timpul are ceva nou să-mi spună.

Îmi place să mă opresc la „difuzarea presei" – un magazin care vinde tot felul de publicaţii – şi încerc să număr câte ziare sunt expuse. Nu am reuşit pentru că mereu descopeream câte unul nou. Politică, sport, divertisment, probleme sociale, curiozităţi, ştiri mondene, toate se regăsesc în coloanele unui ziar. Bunica „mă trage de mânecă" şi-mi spune că presa nu se reduce numai la ziare, reviste, ci şi la radio şi televiziune; toate la un loc formează ceea ce se numeşte mass-media. Privesc uimit şi-i dau dreptate bunicii, dar mă miră termenul mass-media. Între o supă şi o cremă, bunica este şi ea atentă la radio şi la televizor; ea are preferinţă pentru reviste săptămânale sau lunare, cu sfaturi medicale, cu poveşti din viaţă, cu reţete culinare ori reportaje din lumea întreagă. Ea îmi spune mereu că nu este suficient să citeşti numai cărţi recomandate în şcoală, trebuie să răsfoieşti şi presa, ea te pune la curent cu tot ce se întâmplă în societate. Mai citesc şi eu câte ceva, uneori înţeleg, alteori nu, însă îmi dau seama că mi se deschide o fereastră spre cunoaştere.

Am vrut să ştiu ce este o societate democratică. Am crezut că voi da peste o definiţie grea. Tot bunicul a fost cel care mi-a venit în ajutor: este vorba de societatea în care individul are dreptul la opinie, la afirmarea personalităţii, la egalitate de şanse, la... Stau şi eu, asemenea bunicului (dar fără cafea şi ochelari), în fotoliu şi „cuget": păi, dacă este libertate de exprimare, de aceea sunt atâtea ziare, posturi de radio şi televiziune, de aceea unele publicaţii se adresează unui anumit public, în timp ce altele sunt de interes general. Ce ar fi o societate fără presă? Citeşti, afli şi ştii totul.

Şi iarăşi mă întorc la bunicul. El îmi zice: „Copile, presa este a patra putere în stat. Mulţi ziarişti mari (şi aici îmi dă câteva nume) sunt formatori de opinie. Nu te uita aşa la mine, vei mai creşte puţin şi vei înţelege." Chestia cu „a patra putere în stat" şi „formatorii de opinie" nu prea o înţeleg, dar faptul că presa este importantă, da. Nici nu mi-aş putea imagina cum ar fi viaţa familiei noastre fără „clubul de presă". Probabil bunicul ar sta în verandă privind la flori ori meşterind mereu ceva. Ce monotonie! ■

Haiduc Vlad,
clasa VI-a, Şcoala „Mihai Eminescu"
Mediaş, jud. Sibiu

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **1860-2005. BIBLIOTECA MILITARĂ NAȚIONALĂ. ISTORIE ȘI ACTUALITATE**
Editura Militară, București, 2005, 209 pp.

● **Ioan Lăcustă – 1948-1952. REPUBLICA POPULARĂ ȘI ROMÂNIA**
Editura Curtea Veche, București, 2005, 265 pp.

● **Bogdan Barbu – VIN AMERICANII! PREZENȚA SIMBOLICĂ A STATELOR UNITE ÎN ROMÂNIA RĂZBOIULUI RECE. 1945-1971**
Editura Humanitas, București, 2006, 335 pp.

● **THE MIDDLE-EAST AND THE COLD WAR. Proceedings of Israeli-Romanian International Seminars Tel-Aviv-Bucharest 2001-2004**
IDF – Department of History the Instute for Military History, March, 2006, 366 pp.

● **ROMÂNIA ȘI „PRIMĂVARA DE LA PRAGA"** (ediție îngrijită și cuvânt înainte de **Dan Cătănuș**)
Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2005, 101 pp.

● **Cornel I. Scafeș, Horia Vl. Șerbănescu, Ioan I. Scafeș – TRUPELE BLINDATE DIN ARMATA ROMÂNĂ (1919-1947)**
Editura Oscar Print, București, 2005, 79 pp.

● **Voicu Țugulea – MISIUNE ÎNDEPLINITĂ. DIN AMINTIRILE UNUI ATAȘAT MILITAR ROMÂN ÎN CEHOSLOVACIA**
Editura Total Publishing, București, 2005, 399 pp.

● **Marius Mioc – REVOLUȚIA FĂRĂ MISTERE. ÎNCEPUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE: CAZUL LÁSZLÓ TŐKÉS**
Editura „Almanahul Banatului", Timișoara, 2002, 240 pp.

● **Secția de Limbă și Literatură română, Institutul de Studii Romanice, Facultatea de Litere a Universității Caroline și Asociația Cehia-România – PRIMUL SIMPOZION INTERNAȚIONAL DE STUDII ROMÂNEȘTI DIN CEHIA, Praga, 23-24 noiembrie 2005**
Praga, 2005, 191 pp.

● **Take Ionescu – AMINTIRI. DISCURSURI PENTRU ROMÂNIA MARE** (ediție îngrijită, cuvânt înainte și note de **Nicolae Șerban Tanașoca**)
Editura Fundației PRO, București, 2005, 397 pp.

Primim foarte multe solicitări de la cititori care ar dori să le punem la dispoziție, contra cost, volume prezentate la această rubrică. Rostul ei este să informeze despre apariția unor cărți care ne sunt trimise la redacție. Este obligația editurilor să își informeze cititorii cum pot intra în posesia volumelor. Așa cum puteți remarca din paginile revistei noastre sau din alte publicații culturale, editurile pot insera un talon de comandă, care furnizează toate informațiile necesare.

VRAJA LOCULUI NATAL

IOAN LĂCUSTĂ

„Pentru că târgul își are locușorul lui în sufletul fiecărui botoșănean, chiar dacă este vorba de un târg care nu mai există aevea, simțământul față de locurile natale merită o readucere în memorie a celor ce au fost și nu mai sunt."

Cu aceste pline de nostalgie cuvinte domnul doctor Șlomo Leibovici Laiș, președintele A.C.M.E.O.R. (*Magazin istoric*, nr. 12/1992; 2, 7/ 1994; 8, 12/1995; 5/1996; 1, 7, 10/1997; 2/1998; 2, 5, 9/ 2002), își încheie mini-monografia *Evreimea botoșăneană*, publicată de Editura Comitetului pentru Activitate Culturală Judaică al Evreilor Originari din România (Tel-Aviv, 2005). Scrierea reconstituie, într-o minuțioasă cercetare, trecutul comunității din târgul moldav, „una dintre cele mai importante colectivități evreiești din România", după cum precizează autorul.

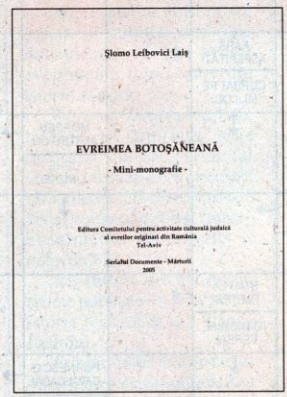
Șlomo Leibovici Laiș

EVREIMEA BOTOȘĂNEANĂ

- Mini-monografie -

Editura Comitetului pentru activitate culturală judaică al evreilor originari din România
Tel-Aviv

Serviciul Documente - Mărturii
2005

Într-o originală sinteză, lucrarea îmbină informația bibliografică, documente de arhivă (multe inedite) cu amintirile personale ale autorului (născut în 1927 în Botoșani) sau ale altor evrei originari din aceste locuri care i-au dat și pe Eminescu, Iorga sau Luchian.

Prezența evreilor la Botoșani este atestată documentar pe la începutul veacului XVI. La sfârșitul aceluiași secol (1588), nota J.B. Brociner la 1910, „bancherii și evreii învățați din Moldova demonstrează existența unor comunități mari compuse din membri de diferite trepte sociale ..."

Autorul reconstituie viața evreimii botoșănene în mersul ei de-a lungul veacurilor. La 1774 existau în oraș „1.954 case evreiești și 782 birnici". Un secol mai târziu, la 1880, numărul evreilor „a fost estimat la 1.400"; la 1881 era de 1.415, iar în 1899 de 16.817. În vara lui 1940 trăiau în Botoșani 16.233, iar în 1947 – 19.550 evrei.

Numeroase pagini sunt consacrate vieții sociale, activității educativ-școlare, aspectelor cultural-artistice, relațiilor cu „societatea înconjurătoare", obiceiurilor și tradițiilor locale sau mișcării sioniste. Nu lipsesc nici paginile tragice din anii celui de Al Doilea Război Mondial, când dintre evreii din Botoșani „au fost 700 puși la munci locale și 2.434 trimiși în lagărele din Basarabia". Pagini din amintirile unor martori oculari evocă cele întâmplate în primăvara lui 1944, când trupele sovietice au sosit în Botoșani. „Soldații sovietici au intrat în oraș – își amintește autorul – cu niște căruțe cu coviltir, cum văzusem înainte la țigani. Majoritatea aveau fețe asiatice. În fruntea lor, călare pe cai, un general și o femeie fără grade pe epoleți. Femeia s-a dovedit a fi Ana Pauker." Atunci a funcționat la Botoșani, în aprilie-septembrie 1944, o așa-zisă „Republică evreiască".

Deosebit de interesante sunt paginile de evocare a vieții spirituale a evreimii botoșănene, cu îndelungate tradiții. În anii '50 ai veacului trecut „funcționau în oraș 40 de sinagogi, toate înființate în secolul XIX, în afară de 5, datate de la începutul secolului XX. Același număr de sinagogi a mai funcționat și în 1960". Aici la Botoșani au păstorit eminenți rabini, nume de referință ale hasidismului, precum Haim Thierer (secolul XVIII), Avraham Katz, Șmuel Ihiel Botoșaner, Iehuda Leibiș Menahem Mendel Halewy Landau (secolul XIX) sau Iehuda Arie Leibuș Frenkel, Mordechai Iosef Moșe Moscovici, Dov Ber Burștein (secolul XX).

Încheind cartea, autorul reproduce gândurile altui botoșănean, Victor Rusu: „Nu, nu e o poveste de excepție, ci povestea adevărată a fiilor târgului, a marii majorități a fiilor târgului. Ce vrajă ne-a legat pentru totdeauna de el?"

Răspunsul se află între copertele acestui volum de aproape 600 pagini. ■

UNELE DIN CELE MAI MICI STATE

160 KM² (EUROPA) / 683 KM² (ASIA)		LUATE ÎN ŞAGĂ! / PREFIX PENTRU NOU		MAJORITARE PE GLOB / 468 KM² (EUROPA)		344 KM² (AMERICA) / CONSERVĂ LA BORCAN		UN ADEVĂRAT RAI
E SCRIS DE DOUĂ ORI! / ÎNTELEGERE ÎNTRE STATE			FĂRĂ ASPERITĂŢI / CURBAT PE MIJLOC!					
					MORFEU AUTOHTON / CERE LINIŞTE			
A ŢINE LOCUL		PEPENE VERDE / PUSE ÎN RAFT!						
			STAU LA PARTER! / TRANSMISE VERBAL			MAGAZIA NAVEI		0,44 KM² (EUROPA)
ALT NUME PENTRU EPITROP / ÎN CONT!					PORNESC O CAVALCADĂ! / 1,95 KM2 (EUROPA)			
		ÎNCADREAZĂ O OPERĂ / 316 KM² (EUROPA)					A SE LEGA SUFLETEŞTE	
ÎN BASMALE! / PREVĂZUŢI CU SCARĂ GRADATĂ				VECHE MOŞIE / OU DE PIATRĂ				
PREZENTĂ ZILNIC LA BANCĂ / LEGENDĂ						VÂRF PENETRANT / PREZENTE ÎN SALĂ!		
			LOCUL TUTUROR REVENIRILOR					
OMUL NOSTRU DIN BANAT!				PUS PE CASĂ				

Pavel TOTOLICI

DIALOG CU CITITORII

ZILE DE SĂRBĂTOARE

Vă cer scuze că vă deranjez cu această scrisoare **ne scrie domnul GHEORGHE MURAFA, din București.** Îmi place foarte mult istoria și citesc cu multă atenție și plăcere revista *Magazin istoric* de la primele apariții.

Consider că unele evenimente importante din istoria neamului nostru nu sunt suficient de evidențiate. În numărul din luna mai 2005 a apărut un articol despre monumentele din Calafat închinate războiului de independență, dar nu a apărut și un articol despre războiul de independență și importanța lui în dezvoltarea statului român.

În numărul din luna ianuarie 2006 a apărut un articol despre Elena Cuza, dar nu și unul despre importanța unirii din 24 ianuarie 1859 în dezvoltarea statului român.

După cum știm cu toții, începând din luna mai 1877, românii au sărbătorit ziua independenței, care în timp a devenit și ziua națională a României. Începând din 1990 ziua națională se sărbătorește la 1 decembrie, dar ziua independenței nu se mai sărbătorește.

Acum câțiva ani televiziunea română a transmis o emisiune cu subiectul *Românism și antiromânism* și, după discuții, s-a ajuns la concluzia că antiromânismul este foarte bine organizat și acționează atât din interiorul, cât și din exteriorul țării.

Așa îmi explic eu că, dacă Radioul și Televiziunea, în ziua de 24 ianuarie, de ziua eroilor, de 1 decembrie, publică scurte reportaje despre aceste evenimente, presa scrisă nu publică materiale documentare despre aceste evenimente importante din istoria noastră.

Cred că poporul român trebuie să fie mai bine informat, pe tot parcursul anului, despre evenimentele importante care au contribuit la dezvoltarea statului român, evenimente favorabile și nefavorabile.

Vă felicit pentru materialele publicate în legătură cu istoria românilor din stânga Prutului.

Scrisoarea cititorului nostru nu este singulară. Așa cum am mai răspuns și în alte rânduri, revista Magazin istoric **– intrată în al 40-lea an al existenței sale – nu poate repeta, în fiecare an, la 24 ianuarie, 9 mai, 1 decembrie același tip de articol, care să mai povestească încă o dată ce s-a întâmplat atunci. Avem însă grijă, de fiecare dată, să publicăm un articol pe tema respectivă, dar care să ofere cititorului ceva neștiut. De altfel, și în acest an, în luna martie,** Magazin istoric **a fost una dintre rarele publicații care au marcat cei 100 ani de la primul zbor al lui Traian Vuia.**

La fel de aproape singulari rămânem și în ceea ce privește readucerea în memoria românilor a istoriei fraților noștri de peste Prut. Vom continua să o facem, pentru că suntem convinși că nu poți construi viitorul fără să cunoști trecutul, iar „podurile de flori" au nevoie și de alt fel de poduri.

CERERI ȘI OFERTE

NICOLAE TIMOFTE, București, telefon: 021.745.3044, **oferă colecția 1967-1995.**

DAN BUDEA, Brașov, str. T. Vladimirescu, nr. 38 A, Bl. 4A, ap. 36, telefon: 0368.802.734, **oferă colecția completă.**

LUMINIȚA COJOCARU, Constanța, str. București, nr. 8, bl. L18, ap. 8, telefon: 0241.623.259 sau 0341.424.355, **oferă colecția completă.**

GHEORGHE BĂLAN, Sinaia, Piața Unirii, nr. 20, jud. Prahova, telefon 0244.312.840, **oferă colecția completă.**

MĂDĂLINA ARVINTE, București, telefon: 0727.564.087, **oferă: 1, 2, 3, 5/1969; 1970; 1971; 1972; 4, 11/1973; 1974; 1975; 1976; 1977; 1978; 2/1979; 12/1980; 10, 11/1981; 2, 6, 9, 12/1982.**

MIHAI ROMANESCU, Botoșani, Aleea Noua nr. 1A, bl. J-8, et. 1, ap. 8, **oferă numerele: 3, 11/1977; 11/1978; 9/1981; 4/1982; 8/1983; 9-12/1984; 7, 8, 12/1987; 7/1988; 7, 11/1990; 8/1998; 3/2002; 1/2003.**

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric1967@yahoo.com **și** mistoric@gmail.com
Vă mulțumim.

CONTENTS (Romanian history) **I.G. Duca** Political realities after the war ● **G. Ştrempel** Ioan Bianu – the heart and soul of the Academy Library ● **M.E. Ionescu** Why we entered WWI ● **I. Lăcustă** Where peace ends and war begins ● **L. Basset** Poorly prepared for war ● **H. Şerbănescu** September 2006. The Battle on the river Argeş reenacted ● **H. Ozarchevici** The story of the golden coins from 1944 ● **L. Alexandrescu** Prince Despot (II) ● **D. Şerbănescu** Aspects of the Gumelniţa culture ● **M. Ştefan** Conference on Decebal ● **G. Filitti** Letters from former days ● **D. Postică** Romanian summer camp for Bessarabian children ● **D.D. Iacob** Society games in the Romanian Principalities: pool ● **T.D. Lazăr, N. Videnie** A fresh reading of the 23 of August 1944 act ● **I. Schipor, E. Tomac** Ţiganca cemetery ● Romanian Documents at Hoover Institution (LVIII) ● **M. Ioniţă** The exhibition Romania under Carol I ● **I. Lăcustă** A book about the Jews of Botoşani

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **I.G. Duca** La réalité postbéllique ● **G. Ştrempel** Ioan Bianu, l'âme de la Bibliothèque de l'Académie ● **M.E. Ionescu** Pourqois sommes-nous entrés dans La Grande Guerre ● **I. Lăcustă** Le dernier jour de paix, le premier jour de guerre ● **L. Basset** Nous n'étions pas préparés pour la guerre ● **H. Şerbănescu** Septembre 2006. La bataille de l'Arges rediviva ● **H. Ozarchevici** L'histoire des „petits coqs" d'or ● **L. Alexandrescu** Le prince Despot (II) ● **D. Şerbănescu** La culture Goumelnita ● **M. Ştefan** Un symposium dedié au roi Decebal ● **G. Filitti** Lettres d'antan ● **D. Postică** La cólonie de vacances pour les enfants de Bessarabie ● **D.D. Iacob** Jeux de société dans les Principautés Roumaines: le billard ● **T.D. Lazăr, N. Videnie** Une nouvelle lecture de l'acte de 23 Août 1944 ● **I. Schipor, E. Tomac** Le cimetière de Tiganca ● Documents roumains a Hoover Institution (LVIII) ● **M. Ioniţă** L'Exposition „La Roumanie pendant le règne de Carol I-er" ● **I. Lăcustă** Un livre sur les Juifs de Botosani

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **И.Г. Дука** Действительность послевоенного времени ● **Г. Штремпел** Иоан Биану – душа Академической Библиотеки ● **М.И. Ионеску** Почему мы вошли во Первую Мировую Войну ● **И. Лэкустэ** Последний день мира, первый день войны ● **Л. Бассе** Неподготовленные для войны ● **Х. Шербэнеску** Сентябрь 2006 г. Битва на Арджеш rediviva ● **Х. Озаркевич** Сага маленких золотых монет II ● **Л. Александреску** Воевода Деспот (II) ● **Д. Шербэнеску** Культура Гумельница ● **М. Штефан** Научный симпозиум Декебаль ● **Дж. Филитти** Румыния 100 лет тому назад II ● **Д. Постикэ** Летний лагерь для бессарабских детей II ● **Д.Д. Якоб** Монденские игры в Румынских Княжествах бильярд II ● **Т.Д. Лазэр, Н. Видение** Новое чтение действия 23 августа 1944 г. ● **И. Скипор, Е. Томак** Кладбище в Циганке II ● Румынские документы в Институте Гувера (LVIII) ● **М. Ионицэ** Выставка Румыния во время Карола I ● **И. Лэкустэ** Книга об евреях города Ботошань

INHALT (Rumänische Geschichte) **I.G. Duca** Die Realität nach dem Krieg ● **G. Ştrempel** Ioan Bianu – Die Seele der Bibliothek der Akademie ● **M.E. Ionescu** Warum wir in den Ersten Weltkrieg eintraten ● **I. Lăcustă** Der letzte Friedenstag, der erste Kriegstag ● **L. Basset** Für den Krieg nicht vorbereitet ● **H. Şerbănescu** September 2006. Die Schlacht am Argesch rediviva ● **H. Ozarchevici** Die Geschichte der Münyen "Goldenes Hähnchen" ● **L. Alexandrescu** Prinz Despot (II) ● **D. Şerbănescu** Die Gumelniţa-Zivilisation ● **M. Ştefan** Wissenschaftliches Symposium Decebal ● **G. Filitti** Briefe aus anderer Zeit ● **D. Postică** Der Sommerkamp für Bessarabiens Kinder ● **D.D. Iacob** Gesellschaftsspiele in den Rümänischen Fürstentümern: der Billiard ● **T.D. Lazăr, N. Videnie** Eine neue Leseweise der Aktion vom 23. August 1944 ● **I. Schipor, E. Tomac** Der Friedhof bei Ţiganca ● Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (LVIII) ● **M. Ioniţă** Die Ausstellung "Rumänien zur Zeit Carols des I." ● **I. Lăcustă** Ein Buch über die Juden aus Botoşani

SUMARIO (Historia rumana) **I.G. Duca** La realidad de después de la guerra ● **G. Ştrempel** Ioan Bianu – alma de la Biblioteca de la Academia ● **M.E. Ionescu** El porqué hemos entrado en la Primera Guerra Mundial ● **I. Lăcustă** El último día de paj, el primer día de guerra ● **L. Basset** Sin estar preparados para la guerra ● **H. Şerbănescu** Septiembre de 2006: la batalla del río Argeş rediviva ● **H. Ozarchevici** La historia de las monedas „los gallos de oro" ● **L. Alexandrescu** El príncipe Despot (II) ● **D. Şerbănescu** La civilización de Gumelniţa ● **M. Ştefan** Simposio cientifico dedicado a Decebal ● **G. Filitti** Cartas de antaño ● **D. Postică** Campamento veraniego para los niños de Besarabia ● **D.D. Iacob** Juegos de sociedad en los Principados Rumanos ● **T.D. Lazăr, N. Videnie** Una nueva interpretación del acto del 23 de Agosto de 1944 ● **I. Schipor, E. Tomac** El cementerio de Ţiganca ● Documentos rumanos en Hoover Institution (LVIII) ● **M. Ioniţă** La Exposición „Rumanía durante el reinado de Carol I" ● **I. Lăcustă** Un libro sobre los judías de Botoşani

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie.

Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piaţa Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, Bucureşti, Romania la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro; subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (ţări europene); 90 dolari USA (ţări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Naţională a Imprimeriilor „Coresi" S.A. – Bucureşti

ISSN 0541-88IX **Lei 2,70**

EROI ROMÂNI
NECUNOSCUȚI
EROI ROMÂNI
NECUNOSCUȚI
EROI ROMÂNI
NECUNOSCUȚI
EROI ROMÂNI
NECUNOSCUȚI

magazin istoric

5 948384 040012 08

mărturiseşte el într-un interviu din 1990: „Bucureştii înseamnă pentru mine Fundaţia Carol. Mergeam în fiecare zi la bibliotecă. Am aflat cu groază că a ars. Cantitatea de cărţi pe care am putut s-o înghit! În trei ani de zile am citit atâtea cărţi şi ce cantitate de adnotări am putut face pe marginea lor! Locuiam la căminul Stănescu. Neîncălzit iarna, bineînţeles. Însă era biblioteca în faţă. Şi din cauza apropierii şi a frigului aproape toată ziua mi-o petreceam acolo. Făceam adnotări. Aş fi vrut să mă duc să răsfoiesc cărţile pe care le-am avut în mână. Ani de zile viaţa mea s-a redus la asta. Devenisem orgolios. Citeam cărţi rare, greu de găsit în altă parte. Când am intrat în viaţa literară, mi-am dat seama că citisem mai mult decât ceilalţi. Pe mine asta m-a făcut. Sunt creaţia Bibliotecii Fundaţiei."

Bibliotecarii Fundaţiei: Al. Tzigara-Samurcaş, C. Ciuchi, G. Lazăr, D. Coman, A. Mândru, I. Al. George, M. Florian (1932)

Despre valoarea cu totul deosebită a Bibliotecii Fundaţiei vorbeşte şi Tudor Arghezi într-un articol publicat în *Bilete de papagal*, în 1945: „E singura bibliotecă modernă, continuu modernizată şi liberă din Bucureşti [...] Până la bombardamentul nazist studenţimea făcea coadă la biblioteca ca populaţia la petrol, pâine şi zahăr [...] Ar trebui ca Palatul Fundaţiei să fie încă o dată lărgit, numărul studenţilor sporind neîntrerupt."

E adevărat că în paralel cu Biblioteca Fundaţiei exista Biblioteca Academiei Române care, în latura sa documentară privind cultura română, depăşea valoarea celei dintâi. Biblioteca Fundaţiei însă se adresa cu precădere studenţilor, iar colecţiile sale erau legate mai ales de evoluţia ştiinţei contemporane, de actualitate.

Toleranţă regească

Dacă definiţia unanim acceptată a bibliotecii este de colecţie organizată de documente, putem spune că Biblioteca Fundaţiei întrunea în cel mai înalt grad acest lucru. Cărţile au fost aşezate încă de la început într-un fel de acces direct, astfel încât cititorii să aibă posibilitatea să-şi ia singuri din raft cărţile pe care doreau să le citească, ceea ce era extrem de modern pentru acel timp şi nu era practicat decât rar în Europa.

Cataloagele de bibliotecă, ca instrumente de informare de mare importanţă pentru cititori, au fost realizate după ultimele cerinţe ale ştiinţei biblioteconomice. Existau două cataloage: unul alfabetic, pe autori şi titluri de lucrări, şi un altul pe domenii, conform Clasificării Zecimale Universale (CZU). De menţionat că Biblioteca Fundaţiei a fost prima bibliotecă românească şi una dintre primele biblioteci europene care, încă din 1913, a introdus CZU în activitatea de organizare a colecţiilor de bibliotecă, la puţină vreme după ce această clasificare a fost publicată de Institutul Internaţional de Bibliografie de la Bruxelles.

Conform acestui sistem de clasificare, publicaţiile Bibliotecii Fundaţiei au fost descrise, după mărturiile lui Al. Tzigara-Samurcaş, pe 215 specialităţi, unde studenţii găseau grupate toate publicaţiile dintr-o anumită specialitate, fără a fi nevoie să cunoască numele autorilor care scriseseră în acel domeniu. În afara cataloagelor de cărţi, exista şi unul al publicaţiilor periodice. Încă de la deschidere, lectura a fost evidenţiată pe baza buletinului de lectură completat de cititor pentru fiecare publicaţie solicitată. Programul sălilor de lectură era şi el generos: biblioteca era deschisă între orele 8-22.

Să nu ne închipuim însă că toţi studenţii de odinioară se purtau cu cărţile altfel decât unii de astăzi. Rădulescu-Motru povesteşte că la numai câteva săptămâni după deschiderea bibliotecii, studenţii au început să rupă file din cărţile pe care le citeau. Cu sfială a raportat acest lucru regelui, care i-ar fi spus: „Respectarea lucrului public nu este intrată în obiceiurile noastre. Va veni şi vremea ei. Peste cincizeci de ani va părea drept şi la noi ca un tânăr să-şi compromită vi-